

România literară

Apare săptăminal sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editor:
Fundatia România literară
Director general
Nicolae Manolescu

8-14 ianuarie 1997

(Anul XXX)

1

EDITORIAL

de Nicolae
Manolescu

Hemingway 57

CU PATRUZECI de ani în urmă apărea în traducere românească *Zăpezile de pe Kilimanjaro*, o culegere de nuvele ale lui Hemingway. Scriitorul american fusese binecunoscut la noi imediat după război, când, împreună cu Caldwell și Steinbeck, jucase un anume rol în imaginația tinerilor prozatori români ai vremii (între ei, M. Preda) *Bătrînul și Marea* și celelalte nuvele îl readuc, un deceniu mai târziu, pe Hemingway în actualitatea literară românească. Pot spune că e vorba despre cel mai la modă scriitor străin în România anilor '50.

Explicația acestui succes trebuie căutată în două planuri diferite. Înainte de orice, să nu uităm că literatura occidentală modernă a fost recuperată cu oarecare întârziere în raport cu aceea clasică. Dacă bune ediții din clasici francezi, englezi sau germani apăreau deja în jurul lui 1950, modernii mai aveau de așteptat peste un deceniu. Hemingway este un pionier. Singurul prozator american al secolului XX de care generația mea a auzit în școală a fost umoristul O'Henry (al cărui nume era pronunțat... rusește de către profesoara noastră de rusă din nu mai știu ce clasă). Tocmai raritatea traducerilor din moderni îi făcea așadar atractivi.

Dar există și un plan mai profund al marelui ecou avut de Hemingway la noi. Când am citit nuvelele din *Zăpezile* n-aveam cum să fiu conștient că o anumită particularitate a lor, pe care am remarcat-o de îndată, le va face extrem de populare. Se știe că la Hemingway personajele sînt prezentate aproape exclusiv prin comportamentul lor. Naratorul le reproduce vorbele și gesturile, renunțînd adesea la orice comentariu. Acest tip de proză m-a influențat puternic în încercările mele literare, din anii '50. Credeam pe atunci că noutatea este factorul principal. Astăzi îmi dau seama că era și o cauză de altă natură. Literatura realist-socialistă a vremii suferea de hipertrofia comentariului auctorial, abuzul de explicitate. Cititorului nu i se îngăduia libertatea de a decide singur, ascultînd niște voci sau urmărind niște comportamente. Motivațiile i se dădeau mură în gură. Literatura realist-socialistă era complet „ideologizată”. La Hemingway nu era vizibilă nici o ideologie politică. Mai exact spus, prozatorul își invita cititorii să înțeleagă ori să interpreteze singuri acțiunile personajelor. Această neobișnuită libertate contrazicea dogmatismul moral al epocii și oferea un model artistic opus aceluia comunist. „Cunoaște și fă ce vrei” părea să spună, în cuvintele lui Noica, autorul *Zăpezilor de pe Kilimanjaro*.

Mihai Ralea - o personalitate controversată

(pag. 12-15)

Tzvetan Todorov:

Politica intelectualilor

(pag. 20-21)

DIAGONALE de *Virgil Ierunca*

(pag. 7)

Gh. Grigurcu despre Mihai Ungheanu

(pag. 5)

Artă și propagandă în 1996

(pag. 17)

O vizită

la

Scornicești

(pag. 18)

De la populismul cinic la populismul păgubos

(pag. 2)

CONTRAFORTde *Mircea Mihăieș*

De la populismul cinic la populismul păgubos

PE NEBĂGATE de seamă, entuziasmul cvasi-general legat de noua putere începe să se risipească. Se evaporă cu o viteză direct proporțională cu cantitatea de speranță pusă în schimbare. Printr-unul din acele paradoxuri posibile numai la noi, imediat după alegeri au ajuns să se bucure de rezultat pînă și cei aflați încă sub vraja iliescianismului și care tocmai votaseră pentru el. Într-adevăr, o mică schimbare e sesizabilă, chiar dacă ea nu vine întotdeauna din direcția așteptată.

Riscul care-i paște pe actualii guvernanți e să substituie populismului cinic un populism păgubos. Prea multe din gesturile lor se vor sublime, dar nu sînt decît niște ridicole izmeneli cu pretenții de sărbătoare. E de înțeles că aleșii de la 3 și 17 noiembrie vor să creeze o imagine diferită de aceea a nesimțirii cu girofar a regimului Iliescu. Însă pentru asta e nevoie de inteligență și, de ce nu, chiar de prudență.

Ce folos că dl. Diaconescu se plimbă prin București într-o Dacie rablagită, cînd oamenii lui Năstase și-au păstrat automobilele străine, din care continua să ne sfideze? Nu știu pe ce fel de pedagogie mizează președintele Camerei Deputaților, însă dacă domina să își inchipuie că de la nivelul Daciei autoritatea, ba chiar inspirația sa politică vor crește, e în eroare. Lecțiile despre sărăcie ale lui Ion Iliescu au rodit acolo unde se aștepta mai puțin: în rîndurile dușmanilor săi de moarte.

Nu are, de fapt, nici o importanță cu ce călătoresc aleșii poporului, atîta vreme cît țării îi merge bine. Din păcate, am căzut cu toții într-un fel de modestie de-a-ndoaselea. Tot ceea ce transmite ca mesaj cumpătarea d-lui Diaconescu e să nu sperăm, că națiune, la nimic mai mult decît la prăpădita de Dacie. Or, o țară în care omul numărul trei umblă, vorba prozatorului Cristoiu, „rupt în fund“, nu știu ce șanse are să discute de la egal la egal cu bogătașii Europei.

Imaginați-vă că, foarte curînd, dl. Diaconescu va primi la aeroport importante delegații ale NATO, Uniunii Europene, șefi de stat, prim-miniștri, președinți de parlamente. Ce impresie își vor face aceștia cînd în locul obișnuitelor limuzine - cînd spun „obișnuite“, mă gîndesc la orice țară europeană, de la Cehia lui Havel, personaj care, oricum, nu poate fi acuzat de paranoie politică, la Polonia lui Kwasniewski ori la Ungaria lui Arpad Göncz - afaibilul domn Diaconescu îi va invita în jigăria sa Dacie! Vor crește astfel șansele noastre de aderare la structurile europene? Să i-o spună lui Iliescu!

După cum ar fi cazul ca președintele Constantinescu să renunțe la inutilele avînturi „în mijlocul maselor“ - spre exasperarea celor care îl păzesc. L-am văzut în după-amiaza lui 16 decembrie la Timișoara, mișcîndu-se ca o corabie în derivă, prin mulțimea care îl purta, de colo pînă colo, com-

plet izolat de cele două sau trei gărzi de corp ce-l aveau în grijă. Nu sînt, nici pe departe, adeptul comportamentului laș pe care l-a instituit Ion Iliescu. (De altfel, dl. Iliescu avea toate motivele din lume să se teamă!) Cred că un șef de stat trebuie să lase impresia unei totale libertăți de mișcare - dar nu cu prețul bravadei inutile. Or, la Timișoara am văzut serești înspăimîntați că situația le-a scăpat complet de sub control.

Nu cred că dl. Kohl sau regina Angliei se plimbă chiar atît de lejer prin centrul Bonn-ului sau al Londrei. Pentru că nu e vorba de simpla lor persoană, ci, oricît de compromis ar fi cuvîntul de către regimul Iliescu, de o instituție. Nu vreau să spun prin asta că românii sînt un neam de atentatori. Însă nebuni există pretutindeni. Un cuțit bine plasat pătrunde la fel de ușor printr-o piele prezidențială ca și printr-una plebea.

Direcția în care ar trebui să se lucreze e a civilizării celor care-i apără pe demnitari. Din păcate, sepepiștii se comportă în continuare așa cum i-a învățat Iliescu și, înaintea lui, Ceaușescu. Ei nu sînt apărători ai președintelui, ci veritabili provocatori. De-o violență gratuită, incapabili să asigure o protecție de tip modern, ei echivalează grosolania cu competența profesională și înghionțirea cetățeanului nevinovat cu vigilența.

Lucrurile nici n-ar avea cum să stea altfel, din moment ce trupele speciale de paza au în rîndul lor - după cite am aflat dintr-o anchetă prezentată zilele trecute la Tele 7abc - pe mulți dintre cei care, în decembrie 1989, au tras în populația neînarmată. Așadar, dacă tot vrea să schimbe ceva, dl. Constantinescu ar trebui să înceapă cu imediata dumisale apropiere. Nu e suficient să schimbe comandantii, cînd destui dintre cei care-i asigură așa-zisa protecție sînt niște asasini cu singe rece.

Toate acestea țin de o minimă igienă morală, dar și socială. Dl. Constantinescu pare decis să contribuie la ridicarea vîlului de mistere de pe evenimentele de acum șapte ani. Cuvintele sale în fața Parlamentului au fost, dincolo de patetismul lor, mai mult decît promițătoare. În același timp, președintele trebuie să fie conștient că asasinii din revoluție nu se vor da în lături de la nimic. Ei sînt încă foarte puternici și... foarte aproape.

Descifrarea enigmei teroriștilor va fi ușurată de dorința multor participanți la reprimare de a-și ușura conștiința. Ofițeri care știu ce s-a întîmplat îndărătul perdelei de fum lansată de „emanații“ nu mai vor să tacă. Tensiunea în care au stat vreme de șapte ani, nenorocirile abătute asupra multora dintre ei au creat un fel de mistică a mărturisirii adevărului. Schimbarea de regim oferă prilejul ca acesta să fie spus. Ține doar de bărbăția celor aflați la putere ca el să fie rostit pînă la capăt.

POST-RESTANTde *Constanta Buzea*

CANDID te alege cu grijă. Curînd îți mărturisește că a făcut-o la recomandarea profesoarei de română. Și ce e rău în asta? Te alege, te așteaptă pe culoar și intrînd odată cu tine în birou, îți arată emoționat un număr de manuscrise cu fotografie și date biografice despre care cu vizibilă nerăbdare te roagă să te pronunți. Tu, încă nu ți-ai scos treniul, fularul, mînușile. Ședința de sumar stă să înceapă. Colegii se foiesc, discută. În redacție e răcoare și fum. *Candid* are aerul unui înger ușor impertinent, care scrie versuri și în prezența căruia simți că aluneci într-o ciudată stare de urgență. Pe fața lui suavă, roză, în ochii lui celești se citește convingerea că din momentul sosirii și pînă se îndură să plece, tu trebuie să-i stai la dispoziție, cu trup și suflet, atent, amabil, să-l îndrăgești, să-l încurajezi să-i netezești calea către debut. *Candid* însă nu are talent nici fir, face greșeli de ortografie. Îi sugerezi un răspuns la poșta redacției și sare ca ars, jignit. Mai scoate din mapă o tranșă, un calup, o tonă de dovezi ale lipsei sale de înzestrare. Te-a dat gata. Un gînd năstrușnic îți trece prin mîntre. Tragi sertarul în care mai există un exemplar hîrtănit al ultimei tale cărți. Scrii în doi peri o dedicație pompoasă și îi propui musafirului un tîrg. În timp ce-i citești versurile, să ți le citească și el pe ale tale. Apoi îl somezi să-și dea cu părerea despre ce a citit. *Candid*, vizibil încurcat, își adună nervos maculatura, o îngheșuie în mapa care se dovedește deodată neîncăpătoare. Cîteva foi îi sînt luate de curent și se pierd pe sub caloriferele reci. Ședința de sumar s-a terminat de mult. Colegii se foiesc, discută. Tu încă nu ți-ai scos treniul. Deschizi un plic proaspăt sosit din extremul nostru nord și încerci să te calmezi citind un text intitulat *Confuzii*: „Pe drumul nostru/ De altă dată,/ Mergeam atuncea amîndoi/ Tu ai plecat/ Eu m-am întors,/ Nu te-ai uitat/ O dată înapoi// Am vrut totu să-ți explic./ Dar nu știu cui./ Tu ai plecat/ Eu m-am întors/ Nu te-ai uitat./ Să spui, întorcete înapoi“. Autorul adaugă: „Vă trimit și eu pentru publicare cîteva poezii. Am două lucrări în proză dar le voi trimite cu altă ocazie“. Chiar așa? (*Nelu B.*, Siret)

● În contextul lor plin de simțire dar fără străluciri care să-ți taie respirația, cîteva versuri totuși mi-au dat de gîndit: „Zbucium de flori îmi zbate în călcăi/ O greață albă de întăietate/ O, Doamne,/ Mi-e corpul atît de departe...“. Sînt multe stîngăcii, cred, ușor de evitat, precum această silabă care, repetîndu-se, dă un ecou neplăcut: „Se surpă panîntul...“ ca și formulări de genul *petala cea coaptă, geana cea vie, scoarța cea groasă, polenul cel galben, pămîntul cel negru*. Și, Doamne, cît de chinuit de cacofonii este versul „De ce nu ai viață ca corpul-ți cel vested“! Aveți un singur poem, cel intitulat *Un singur cuvînt*, compus din patru strofe și ele intitulate ultra banal, din care eu aș păstra numai versurile care încep cu conjuncția și, 12 la număr, pentru a rămîne rotund, frumos și curat ca argintul strecurat, prin numai terținele sale. (*Alice*, București) ● Sunteți iremediabil marcat de ravagiile limbii de lemn. Se pare că o alta nici nu posedăți. La început am crezut că vreți să faceți parodie, dar curînd mi-am dat seama că mă înșel. Eroi dv. suferă, toți, de un ifos intelectual, un damf care dă amețea și care tot de la prețiosul autor care sunteți li se trage. Luați măsuri, faceți ceva, conștientizați situația, de un ridicol care nu va sta cuminte în banca lui ci va da peste margini. A și început să se reverse lăîndu-se pe fraze întregi. Iată: „Sa aranjezi te rog cărțile acestea în bibliotecă, undeva, pe raftul de sus. S-ar parea că democrației pe care am început să o trăim i-au fost date grele încercări! Știu, am devenit nerăbdatori, grabiți și asemeni nouă, mulți alții. Totuși nu sîntem «marcați» în accepția unui paradox, de oboseala unei anumite așteptări. În al treilea an, poate din motivul că Reforma și-a avut unele întîrzieri, neconcordanțe, fie că acestea sînt ori nu, explicațiile, perspectiva nivelului de trai și cu atît mai mult momentul actual așteaptă grabnice, susținute îmbunătățiri. Ele pot fi îmbucurătoare și pentru cei care se zbat (pauperii de regulă), căutîndu-și remedii bănești, încercînd să alunge propria lor grijă a zilei de mîine. Pe «imensul vapor» al democrației de aici, dacă va naviga să zicem, inspirat (îndreptîndu-se spre bunăstare) probabil de ideea respectivă ne vom ține aproape deloc sau de puține ori (într-o situație fortuită) vestele de salvare la îndemînă... În sufragerie, unde se conversa, telefonul sună prelung, într-un fel obsesiv, ca ipostază“. (*George Malusel*, București)

Editată de:

România literară

- Fundația "România literară", director general Nicolae Manolescu;
- cu sprijinul Fundației Soros pentru o Societate Deschisă.

Redacția: Nicolae Manolescu - director, Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ștefănescu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Ioana Părvulescu, Andreea Deciu (critică și istorie literară), Constanta Buzea (poezie, proză), Cristian Teodorescu, Mihai Minculescu (publicistică), Eugenia Vodă (film, muzică), Marina Constantinescu (teatru, plastică), Adriana Bittel (externe), Anca Firescu (secretar de redacție), Nina Pruteanu, Ruxandra Dinu, Simona Galațchi, George Șipos (corectură), Victor Ciupuliga (fotoreporter).

Administrația: Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, cod 71102, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 4072996100089. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 1520796100089. Mihai Pascu (director executiv), Elena Raicu (contabil șef), Corneliiu Ionescu (șef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), Andriana Fianu (corespondență și difuzare în străinătate), Elena Hurducaș (secretariat), Ionela Stanciu (asistent difuzare).

Corespondenți: Gabriela Melinescu (Stockholm), Dumitru Radu Popa (New York), Tudor Olteanu (Amsterdam), Leons Briedis (Riga).

Tehnoredacție computerizată: Fundația "România literară" - Anca Firescu, Mihaela Ivan. Introducere texte: Geta Gheorghiu.

E-MAIL: romlit@romlit.sfos.ro și romlit@buc.soros.ro

INTERNET: [HTTP://WWW.SFOS.RO/NEWS/ROMLIT](http://www.sfos.ro/news/romlit)
[HTTP://WWW.KAPPA.RO/NEWS/ROMLIT](http://www.kappa.ro/news/romlit)
[HTTP://ADECIU.MES.UMN.EDU](http://adeciu.mes.umn.edu)
[HTTP://WWW.NORDEST.RO/SEARCH/ROMANIAN_NEWSPAPERS.HTM](http://www.nordest.ro/search/romanian_newspapers.htm)

Repere pentru ortografia actuală

REDESCHIDAREA discuției despre ortografie are meritul de a focaliza atenția opiniei publice asupra unei situații intolerabile. În România sfârșitului de veac XX, cărturarii par a nu se fi pus încă de acord cum să se scrie un sunet specific limbii române, mai mult, un sunet specific numelui nostru etnic și numelui țării căreia îi aparținem. Ceea ce dăunează discuției este modul defectuos de abordare a problemei. Citim în articolul *Ortografie* al d-lui Alexandru Laszlo (din „R. lit.” nr. 46/1996), d.e., că D-sa se consideră în drept de a avea „opțiuni” proprii în ortografie. Citim despre „crasa incompetență” a Academiei Române, despre „abuzul grosolan” al acestei instituții, atunci când recomandă scrierea cu litera *â*. Hotărârea Academiei ar fi „nu doar arbitrară, ci și intolerantă” (!!!). Pe de altă parte, dl Alexandru Laszlo dovedește că nu cunoaște regula ortografică pe care o combate. D-sa ne povestește despre „ridicolul desăvârșit” al „infinitivelor accentuate pe ultima silabă (a *urâ*, a *borâ*)”, scrise de dl Laszlo, în mod surprinzător, cu *â* din *a*, în loc de *i* din *i*, cum de fapt cere norma în vigoare.

ÎN DISCUȚIA despre ortografie, astfel cum este practică în articolul citat, lipsesc două cerințe esențiale - buna-cuviință (se sugerează că adepții ortografiei academice ar fi niște patrupede) și buna cunoaștere a lucrurilor. De aceea cred că este necesar să reamintesc cititorilor „României literare” câteva repere pentru o mai dreaptă judecată a istoricului problemei și a situației actuale a celor două litere, *â* și *i*.

1. Ortografie înseamnă scriere corectă. Corect înseamnă aici să respecti normele prescrise de o instituție abilitată în acest domeniu.

2. Regulile ortografice sunt publicate în *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație*. Ultima sa ediție (a V-a) datează din 1995. *Îndreptarul* în vigoare, elaborat de Institutul de Lingvistică „Jorgu Iordan” din București, este o lucrare „aprobata de Consiliul Științific al Institutului, (...) precum și de Secția de Filologie și Literatură a Academiei Române...” (Î.O. '95, p. 5).

3. *Îndreptarul* ortografic aplică „Hotărârea Adunării Generale a Academiei Române, din 17 februarie 1993, privind revenirea la „*â*” și „*sunt*” în grafia limbii române”.

4. Legalitatea acestei decizii este conferită de:

a) Hotărârea Guvernului României nr. 657 din 17 septembrie 1991 prin care se abrogă H.C.M. nr. 3135 din 16 septembrie 1953.

b) Redobândirea de către Academia Română a dreptului de decizie în problemele ortografiei, prin rezoluția dată de prim-ministrul Guvernului României (dl Petre Roman) și prin delegarea acestui drept de către Adunarea Deputaților și de către Senatul României. (Adresele oficiale nr. 45 S.G./ 1.04.1991, respectiv nr. 1675/18.07.1991, reproduse în rev. „Academica” nr. 11/1991, p. 26).

c) Statutul Academiei Române, art. 4, alin. a.

d) Votul Adunării Generale a Academiei Române, din 17 februarie 1993: 94 de voturi pentru, un vot contra, două abțineri („Academica” nr. 4 (28) februarie 1993, p. 2)

e) Publicarea în Monitorul Oficial al României, p. I, V, nr. 51, 8.03.1993. (Regulile „Sextil Pușcariu” pentru scrierea literelor *â* și *i* au fost publicate în M.O. nr. 21/18.02.1992, iar „Hotărârea Prezidiului Academiei Române privind modul de aplicare a Hotărârii...” citate a apărut în M. O. nr. 59/22.03.1993.)

5. Redăm punctul 1 al hotărârii menționate: „Se va reveni în grafia limbii române la utilizarea lui *â* în interiorul cuvintelor și a formei *sunt* (*suntem*, *sunteți*), în conformitate cu hotărârile adoptate de Academia Română înainte de 1948, consecință a unui îndelungat proces istoric...” Textul se referă la norma nr. 6 din 1904, reconfirmată sub forma normei nr. 14 din 1932.

6. La 17 martie 1904 Academia Română a votat: „6. Sunetul iusul mare se scrie cu litera *â*, când însă acesta este la începutul unui cuvânt se scrie cu *i*.” (Analele Academiei Române, 1903-1904, p. 159).

Excepțiile acestei reguli au fost stabilite ulterior de către Ioan Bianu: „... Se scrie asemenea cu *i*: 1. în cuvintele compuse precum sunt: *neîndurare*, *neîmpăcat*, *preîntâmpinat*; 2. în terminațiile flexionare ale verbelor terminate în *-ri*: a *urî*, *coborî*, *hotărî*, *târî*...” (etc.) (*Regule ortografice*, 1904, incluse în anexa Decretului regal nr. 345/27.02.1907).

7. La 25 mai 1932 Academia Română a votat din nou: „14. Se menține vechea regulă ortografică privitoare la scrierea lui *â* și *i*: *i* se scrie la începutul cuvintelor și la verbele în *-ri* cu derivatele lor; *â* în toate celelalte cazuri...” (S. Pușcariu, T.A.Naum, Î.V.O., 1941, p. 22-23)

8. Regulile „Sextil Pușcariu” pentru scrierea literelor *â* și *i*, recomandate prin Hotărârea Adunării Generale a Academiei Române din 31 ianuarie 1991, cuprind următoarea simplificare adusă normei din 1904 (1932): „Notă. Spre deosebire de ortografia din 1904, adoptată și de *Dicționarul Academiei*, nu vom scrie *i*, ci *â* în derivatele verbelor cu infinitivul în *-ri*, deci amărât, chiorâș, coborâre, hotărâtor, mohorât, pârâș, posomorând, tabârâse, târâtor, urâtenie...” (Academia Română. Anale, 1928-1929, p. 203-204 și M. O. 21/18.02.1992)

Acesta este ultimul proiect ortografic propriu al lui Sextil Pușcariu, pentru scrierea celor două litere, *â* și *i*.

9. Academia Română a votat de trei ori într-un secol (1904, 1932, 1993) în favoarea literei *â* din *a*! Există câteva motive principale care explică consecvența deciziilor Academiei Române privind litera *â*:

a) Litera *â* este prima literă „derivată” creată în cadrul alfabetului românesc (1779 - S. Micu-Clain, *Carte de rogacioni*). Litera *â* a făcut parte din toate sistemele ortografice școlare practice în cele trei țări române, cu începere din 1783 (*Bucoavna* de la Sibiu) până în 1953. Litera *â* a avut totdeauna cea mai mare frecvență în interiorul cuvintelor (în poziție medială).

b) Pentru redarea în scris a sunetului corespunzător, dintre *â* și *i*, *â* este cel mai potrivit, din cauză că *a* și *â* sunt mai apropiate ca pronunțare și au între ele o înrudire fiziologică... *â* derivă în cea mai mare parte din *a*...” (în cadrul evoluțiilor fonetice de la limba latină la limba română.) (Ioan Bogdan, Analele Academiei Române, 1903-1904, p. 164).

Astăzi se știe că sunetul-tip scris *â*/*i* în limba română s-a fonologizat mai târziu (a dobândit mai târziu funcția de fonem sau de „son logic” - conform terminologiei lui T. Maiorescu) decât sunetul-tip *a* al românei comune (arhaice); este ulterior acestuia și, din punct de vedere istoric, reprezintă o dezvoltare a lui *â* arhaic și nu a lui *a* latin sau a celorlalte sunete latine la care a fost raportat în ortografia etimologică.

c) Litera *â* corespunde cel mai bine criteriului aplicat de Titu Maiorescu la selectarea literelor alfabetului: „Unde dar un son nou, pentru care nu există încă literă, este format din sunuri vechi, care au literele lor, acolo, în *spiritul tradiției latine*, litera cea

nouă trebuie să se formeze din litera veche prin o mică adăugire grafică la forma ei primitivă...” „De aci rezultă *a priori* că acea însemnare grafică a lor (a sunetelor *â*, *ș*, *ț*, n.n.) va fi cea mai bună, care va exprima mai lămurit dependența lor fleționară din sunurile primitive.” (Maiorescu, 1978, p. 338-339)

Având aceleași caracteristici cu celelalte litere specifice limbii române, litera *â* este - majoritar - corespondenta unui *a* latin și alternează cu acesta: *rămăs* - *rămân*, *dau* - *dând*, *stau* - *stând*, *cânta* - *cântam* - *cântă* - *cântând* etc. (*-ând* este moștenit din lat. *-ando* și este o structură romanică care se regăsește în cele circa 3000 de gerunzii românești ale conjugării I).

10. Pentru a spune lucrurilor pe nume, opțiunea în favoarea literei *â* din *a*, în ortografia română modernă, până în 1948 - anul înființării Academiei R.P.Române - a fost opera unei pleiade de intelectuali români care au văzut în această literă (ca și în forma *sunt*) expresia esenței latinismului românesc.

ACEST latinism, care stă la baza limbii literare române moderne, a fost promovat și adus în limite raționale prin strădania celor mai capabili și mai lucizi membri ai elitei intelectuale reunite în Academia Română, dintre care îl amintim doar pe Titu Maiorescu, cel pe nedrept considerat un antilatinist.

Poziția Academiei a fost înțeleasă și acceptată de acei filologi cu vederi largi care au devenit susținătorii proiectului național al latinismului, temperat prin opera lui Maiorescu. Cel mai mare dintre ei rămâne Sextil Pușcariu.

Conducerea Academiei Române care a determinat votul din februarie 1993, în esență, a aderat la concepția prolatinistă a vechii Academii Române, ce e drept, cu mai puțină subtilitate și abilitate decât a făcut-o Titu Maiorescu în 1904, când și-a impus punctul său de vedere latinist. (Timp de decenii, Maiorescu militase prin scrierile sale pentru înlăturarea completă din ortografia românească a literei *i*, pe care o include printre literele sau slovele caracterizate ca fiind „heterogene”, „străine” de „latinitatea” alfabetului limbii române.)

11. Ceea ce pare să intimideze pe multă lume este ideea că recenta modificare ortografică nu ar avea suport științific, întrucât contrazice principiul fonetic, considerat din secolul al XIX-lea drept singurul principiu „științific” în ortografie.

În realitate, singurul principiu care poate să guverneze ortografia este cel al recunoașterii unităților funcționale ale limbii, în limitele pe care le permite tradiția grafică împământenită, deci fără vreo modificare arbitrară a inventarului literelor transmise prin această tradiție.

Din păcate, în acești aproape patru ani care s-au scurs de la votarea noii distribuții a literelor *â* și *i*, precum și a formei de pronunțare și implicit de scriere *sunt*, ortografiștii români s-au păstrat într-un imobilism păgubitor în ce privește ameliorarea normelor ortografiei limbii române actuale, norme care necesită destul de multe clarificări.

De aceea credem că ar fi nu numai bine, dar și folositor, ca ortografiștii să cadă de acord împreună cu adepții actualelor norme academice asupra ideii că latinitatea limbii române merită mai mult decât o simplă reverență... ortografică (ca cea votată de Academie), ea merită mai ales un examen responsabil al tuturor posibilităților existente pentru o mai clară și mai coerentă normare a scrierii corecte românești.

Pârvu Boerescu

NUME NOI

SORIN ROȘCA (în acte: Rosentzweig) este un ieșean stabilit la Constanța. Strămătarea, voințară, s-a petrecut acum douăzeci și cinci de ani, când poetul era încă un adolescent. Datorită împrejurării că pe vremea aceea locuiau și eu în orașul de pe malul mării și lucram în redacția revistei *Tomis*, am asistat la prima sa manifestare publică, în cenaclul „Ovidius”. Necunoscutul cu bucle arămii, de navigator nordic, a citit câteva poeme superbe (romantice, cu o imagistică fastuoasă), iar sala a rămas incremenită și ostilă. În tăcerea de gheață, am fost singurul care l-a aplaudat, cu entuziasm. Țin minte și acum ce nefiresc și provocator sunau aplauzele mele solitare.

Poeții de atunci din Constanța cultivau o poezie prețioasă și lipsită de emoție. Tânărul din Iași venea cu o inspirație autentică și generoasă, capabilă să-l ia prizonier pe cititor și să-l transporte, în vulturi de cuvinte fermecătoare, până foarte departe. Eruptia de sentimentalism și reverie strica regula jocului, făcea - prin comparație - vizibil snobismul membrilor „de bază” ai cenaclului.

Sorin Roșca și-a găsit loc cu mare greutate și după mulți ani de încercări printre literații constănțeni. Dar cu și mai mare dificultate a reușit să debuteze editorial. În timpul lui Ceaușescu tot ceea ce a obținut a fost să figureze printre poeții inghesuiți într-un așa-numit „volum colectiv” (publicat în 1986 de Editura Albatros). Iar acum, în sfârșit, după un sfert de secol de așteptare, este prezent în librării cu o carte de versuri numai a sa, intitulată grațios, în stilul descoperit încă din adolescență, *Paznicul gerului*.

Recitită, azi, poezia lui Sorin Roșca nu mi se pare desuetă (așa cum mi-era teamă că o să mi se pară, înainte de a deschide cartea). Revărsarea de *frumusețe* - în sensul original și plin al cuvântului - este cuceritoare prin *prospețime* și prin capacitatea de-a ne satisface o necesitate afectivă vitală. (Gestul de a deschide fereastra pentru a lăsa să pătrundă în locuință aerul curat de afară îl facem de sute de ori de-a lungul vieții. Și totuși acest gest nu ni se pare niciodată... demodat: de fiecare dată inspirăm cu aceeași bucurie aerul proaspăt.) Textele poetului ieșeano-constănțean ne oferă ocazia de a trăi încă o dată, neobosiți, neplictisiți, încântarea trăită încă de la prima noastră întâlnire cu poezia. Iar când totuși devenim circumspecți, din cauza excesului de frumusețe, Sorin Roșca are grijă să ne recâștige încrederea, injectând în versuri o doză mică - homeopatică - de ironie:

„În marginea Podișului iese vulpea lăhniță, / cad nuferi dintr-o amforă / cine știe

Sorin Roșca, *Paznicul gerului*, Iași, Ed. Timpul, 1996 (versuri). 96 pag., 3200 lei.

cum ajunsă în cer, / eu străbat marea prin ochearul unei aripi, / turmele pasc lumină de mai, / e bine o clipă / și pruncii învață să zboare / printre panouri cu reclame pentru rai.” (interval)

„Panouri cu reclame pentru rai” - iată genul de ironie tandră care relansează lectura ori de câte ori tinde să se împotmolească.

Un discret umor este infuzat și în poemele de dată recentă ale lui Sorin Roșca. Iată, ca exemplu, câteva versuri dintr-un poem în care se glorifică frumusețea iubitei:

„Ești atât de frumoasă / încât lunile verii / trec imbrâncindu-se una pe alta / în mare / într-o singură clipă. / Ești atât de frumoasă / încât Niagara / ți se așează în palmă / preschimbata în fluture alb.” (atât de frumoasă...)

Mai trebuie remarcat faptul că poezia lui Sorin Roșca a evoluat în timp (sau, mai exact, din punctul meu de vedere, a involuat). Ironia s-a transformat treptat - dar nu complet, ci numai în unele texte - în sarcasm:

„Încearcă să zâmbești politicoasă, / ascultă cum zornăie-n ramuri / moneda uzată a soarelui, / între cuiburile singurătății / diminețea se împleticește nauca / oferindu-ne amulete / de plastic, / tămăduitoare / sub pluta Meduzei / latră delfini tranzistorizați, / prefă-te că ești fericită, / a venit primăvara...” (marginile de mileniu)

Această denunțare acută a artificialității vieții moderne („amulete de plastic”, „del-

fini tranzistorizați”), acest cinism („prefă-te că ești fericită”) fac poezia prozaică și previzibilă. Nu acesta este tonul care i se potrivește lui Sorin Roșca (printre altele și din cauză că li se potrivește prea multora). Identitatea sa lirică - aceea cu care ne-a cucerit și pentru care îl bisăm - presupune o înțelegere generoasă a lumii, o scăldare fericită în frumusețea ei și, cel mult, o ironie prietenoasă la adresa babiloniei de la sfârșitul secolului douăzeci.

UN TALENT imediat vizibil, un surplus de talent are tânărul prozator Cătălin Mihuleac din Iași, aflat și el la prima sa carte - o culegere de proză satirică -, *Garsonieră memorială confort trei*. Acum un an, Cătălin Mihuleac încă îmi trimitea, prin poșta, încercările sale literare, pentru rubrica *Mașina de scris* pe care o susțin de mai multă vreme în *Flacăra*. Ulterior aveam să află că fusese deja remarcat de Liviu Antonesei, dar pentru mine, atunci, era un necunoscut, care îmi mai devenise și antipatic, din cauză că mă asedia cu zeci și zeci de povestiri.

Când m-am decis, în sfârșit, să le citec, am constatat că necunoscutul scrie foarte atrăgător, că are un umor care nu seamănă cu al nimănui altcuiva. Și am înțeles că numai din sfială și din demnitate el îmi trimitea atât de multe texte. Nu i-ar fi plăcut să *pledzeze* pentru proza sa. Prefera să nu vorbească deloc despre sine și să se exprime exclusiv prin literatură, pe care o lansa în lume cu o insistență mută, așa cum își lansează păpădia semințele.

Cu greu am obținut, într-un târziu, și unele date biografice despre prozator. S-a născut la 17 iunie 1960. A studiat Geologia și Științele Economice și a cutreierat un timp munții patriei în căutare de zăcăminte necesare economiei naționale, dar după 1989 n-a ajuns președintele României, ci ziarist la *Evenimentul zilei*, unde a făcut figură de prozator sud-american, relatând inventând tot felul de întâmplări năstrușnice. Acum lucrează pentru *Flacăra* și colaborează la un putemic cotidian din Iași, *Monitorul*, cu o rubrică, *Pufoaica de vară*, care se bucură de popularitate.

Povestirile din *Garsonieră memorială confort trei* reprezintă o selecție (severă) din tot ce a scris până acum. Și se remarcă imediat în contextul prozei satirice românești de azi. Cătălin Mihuleac ține sub observație, cu o prodigioasă atenție distributivă și cu o bucurie de spectator, modul de viață din România de azi. Nimic nu scapă privirii sale inteligente. Cum se călătorește cu trenul, cum se ia un examen, cum se bea un spritz, cum se face o grevă etc. etc. - totul intră în domeniul de competență al prozatorului. Dar el nu se mulțumește să înregistreze pasiv ce observă. Adeseori provoacă realitatea, accelerându-i ritmul de funcționare, accentuându-i caracteristicile discrete, ducându-i până la ultimele consecințe absurdul latent. Întrebarea predilectă pe care și-o pune Cătălin Mihuleac este *Ce-ar fi dacă...*

Iată un exemplu. În *Ștergeți luna august din calendar* el se întreabă ce-ar fi dacă un influent om politic l-ar ruga pe un prieten să-i procure o baterie pentru ceasul său electronic, primit în dar de la ambasadorul Spaniei, și dacă o asemenea baterie nu s-ar găsi în magazine. Bineînțeles, s-ar pune imediat în mișcare un întreg sistem de relații. Prietenul influentului om politic s-ar adresa cunoscuților săi și fiecare dintre aceștia unei alte serii de persoane, astfel încât rețeaua de căutători ai afuriseitei de baterii s-ar extinde în progre-

Cătălin Mihuleac, *Garsonieră memorială confort trei*, București, Ed. Mașina de scris, col. „Autori români de azi”, 1996 (proză satirică). 192 pag., 7500 lei.

sie geometrică. În scurtă vreme s-ar ajunge la o frenezie colectivă:

„Fiecare era, în sinea lui, convins de dificultatea procurării, din moment ce toată lumea o dorea. Obținerea bateriei se transformase în competiție. Cum e și firesc, toți concurenții se visau cu laurii învingătorului pe frunte. Pe cine va alege fițoasa Fortuna.

Într-un moment de inspirație divină, grupul de rock «Știuleții sacri», una din mândriile orașului, a compus «Inima ți-e încălzită de baterii secrete» și piesa își deschise cu ușurință pârtia în topuri”.

Dar se mai întâmplă ceva: se activează în mod artificial mecanismul economiei de piață, atât de ușor de perturbat în România, și sute de firme importă vagoane de baterii din Japonia, baterii care, bineînțeles, rămân nevândute.

Chiar și schița de la care s-a imprumutat titlul întregului volum, *Garsonieră memorială confort trei*, o mică bijuterie literară, are ca premisă întrebarea *Ce-ar fi dacă...* Ce-ar fi dacă un scriitor de mare valoare, dintre aceia care au parte după moarte de case memoriale, ar locui nu într-o clădire cu înfățișare de viitor muzeu, ci într-o garsonieră săracăcioasă, la bloc? Bineînțeles, ea ar deveni „garsonieră memorială confort trei” și ar fi vizitată, la un moment dat, și de un grup de turiști germani, care... De aici încolo intră în funcțiune imaginația - inepuizabilă - a autorului.

Nu este vorba, însă, în proza lui Cătălin Mihuleac doar de imaginație epică, ci și de un mod de a povesti, exuberant, plin de voioșie, cuceritor. Istorisită de Cătălin Mihuleac, orice întâmplare, chiar și una banală, devine captivantă. În relatarea sa alertă, până și obiectele se însuflețesc, ca într-un film de desene animate. Să citim împreună câteva scurte fragmente și să recunoaștem că lectura are cel puțin un efect tonic:

„Din toată fierberea de nume și fapte din România, o bulă se individualiza, se clarifica, se îngroșă: Silviu Brucan. Un fel de «Știe tot al românilor»” (*Sindromul „Silviu Brucan”*).

„Gândurile lui Vincențiu se mișcă le-neșe, acum, ghiftuite, ca o cireadă întoarsă de la pășune.” (*Universitatea Matilda*)

„Cu pași nervoși, măsură, de nenumărate ori, garsoniera, în lung și-n lat, ca și cum ar fi intrupat vreo comisie de aplicare a Legii Fondului Funciar în plină acțiune.” (*Cum te poate conduce o anumită aluniță spre manualul de limbă și literatură română*).

Exegeții viitori - fără îndoială, numeroși - ai prozei lui Cătălin Mihuleac vor apela, ca să o explice, la umorul studentesc, la satira funambulescă a lui Bulgakov, la prozatorii sud-americani etc. Va rămâne însă de descifrat enigma individualității artistice a lui Cătălin Mihuleac însuși, a capacității sale de-a se face mereu interesant și simpatic.

Cărți primite la redacție

- ◆ Ștefan Baciu, *Însemnările unui om fără cancelarie*, evocări, București, Ed. Albatros, 1996. 324 pag., 8670 lei.
- ◆ Ioan Baciu, *Das wunderbare Element in Ferdinand Raimunds Zauberspielen / Elementul miraculos în feeriile lui Ferdinand Raimund*, ediție bilingvă îngrijită, traducere și prezentare de fiica autorului, Ioana Baciu Mărgineanu, Brașov, Ed. ALDUS, 1995. 128 pag., preț neprecizat.
- ◆ Platon Pardău, *Muza Clio*, roman, București, Ed. Eminescu, 1996. 232 pag., 3570 lei.
- ◆ Petre Paulescu, *Fumizorul de frumos*, lirice, București, Ed. Demnitatea Națională, 1996. 114 pag., 1000 lei.
- ◆ Ion Apetroaie, *Literatură și reflexivitate*, Iași, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1996. 248 pag., 6400 lei.
- ◆ Nina Apetroaie, *Ion Minulescu*, studiu monografic, Galați, Ed. Porto-Franco, 1996. 174 pag., 4900 lei.
- ◆ Hristu Căndroveanu, *Marea serenității*, roman, vol. I-II, București, Ed. Cartea Românească, 1996. 456 + 440 pag., 12.000 lei.
- ◆ Iosif Sava, *Majestatea Sa Muzica*, Editura Holding-Reporter, 360 pag.

Chipul postideologiei

PRINCIPAL ideolog în domeniul culturii al național-comunismului introdus de Ceaușescu, promotor al protocronismului inițiat de credulul (?) erudit Edgar Papu, cu întregul său cortegiu de izolaționisme, fanatizări și tendenționisme contondent politice, Mihai Ungheanu revine în arenă, în perioada postdecembristă, cu un îndoit cinism. Pe de o parte, fostul dirigitor al rău-famatei reviste *Luceafărul*, ombilical legate de Securitate, apare în calitate de ministru secretar de stat la Cultură, fiind unul din personajele notorii menite a atesta restaurația, pe de alta se erijează, prin scrisul său, găzduit, în speță, în periodicele păunesciene (oare unde și-ar fi putut găsi un loc mai potrivit?), în exponent a ceea ce am putea numi postideologie. Este faza cea mai recentă a degradării „invincibilei învățături”. Examinând-o, așa cum se profilează în volumul *Scritorii de la miezul nopții*, ne dăm seama că reprezentanții ei n-au învățat nimic din lecțiile istoriei, la care pot fi declarați corigenți, dacă nu de-a dreptul repetenți. O uimitoare impermeabilitate nu doar la adevăr, ci și la simplele cerințe ale unei orientări realiste îi proiectează într-o nouă variantă a utopiei sclerote, căreia i-au conservat, *de facto*, elementele de susținere, caracterizându-i în mod consternant. Răstălmăcirea, fațarnicia, ura, solidaritatea de clică se aglutinează într-o galimatie ce, firește, nu poate înșela pe nimeni. Veritabili mafioți pe tărîmul literar, ipochimenii în cauză nu dovedesc nici logică, nici scrupule. Propozițiile lor nu conving (n-au convins niciodată decît pe cei dispuși a se înșela contra cost) și nici nu sperie (precum, eventual, în perioada în care constituiau imperative oficiale, a căror nesocotire atrăgea măsuri politico-administrative). Atunci ce rost mai au? Probabil pe acela de-a întrupa o agonie burlescă, în lumina adagiului marxist potrivit căruia ne despărțim de trînzind. Deși n-am putea reacționa aci decît printr-un rîs nervos, crispăt, vecin cu dezgustul.

Comedia sumbră a lui Mihai Ungheanu (și cit de promițător a început acest critic, în anii „liberalizării”) include - după cum era de așteptat - numărul de bufonerie al „apolitismului”. În duet cu Eugen Simion, corifeul protocronismului se plînge de „o nouă politicizare a tratamentului valorilor, corespunderind perioadei postcomuniste”. Și fără nici o rușine aruncă asupra celor ce resping politicizarea prin comunism a literaturii însăși vina autorilor acestei dezonorante acțiuni: „Operația s-a mai făcut o dată în România, în primul deceniu postbelic, și a fost continuată sub diverse înfățișări, găsindu-și în etapa postrevoluționară o ipostază nouă, dar cu aceleași

rădăcini. Într-adevăr, „aceleași rădăcini”, dar la apologetul ceaușismului, de care ne ocupăm! Cită seriozitate comportă aserțiunile d-sale rezulta și din cerința ce-o exprimă, de sens... contrar: „Din păcate, istoria politică a literaturii române postbelice n-a fost încă scrisă”. Ori și mai abitir: „literatura română are dreptul la o istorie politică, care poate fi extrem de revelatoare”. Așadar cine depolitizează și cine politizează în neșire? Revoluția anticomunistă, de pe urma căreia M. Ungheanu s-a ales, personal, cu un „ce profit” deloc neglijabil, e, bineînțeles, luată perste picior, laolaltă cu țara ce-a iscat-o: „țara unde se pretinde că avusese loc o revoluție de «salvare națională». Revoluția lui Laszlo Tökes, Petre Roman, Geza Domokos și Silviu Brucan”. Însă cum își permite fosta eminentă protocronistă să adopte discursul revoluționar, persiflînd, cînd îi convine, și ceea ce fusese propria sa rațiune de existență ideologică? Fără a-și face măcar un moment *mea culpa*, Mihai Ungheanu îndrăznește a scrie astfel: „Ne aflăm în fața unei publicații care duce mai departe sarcina de organ ideologic central al PCR, cu destoinicie”, cultivînd un „stil al denunțului politic, al maniheismului ideologic brutal”. Sau: „Partidul comunist român nu s-a despărțit niciodată de categoria acestor marxști zeloși, pe care-i investise cu dreptul monopolului și deciziei în cultură”. N-a făcut parte și preopinental nostru din tagmă? Ceea ce nu-l oprește a acuza partidul *sau* în continuare: „A dezvoltat în schimb un tip de literatură encomiastică, care a invadat presa și a produs culegeri de omagii la adresa perechii prezidențiale”. De parcă d-sa în persoană ar fi fost străin de „dezvoltarea” cu pricina ori de „omagii” menționate! Mult mai puțin probabil nebun decît socotindu-i nebuni pe unii din potențialii săi cititori, criticul susține nici mai mult nici mai puțin decît că „organele” tot mai intolerante și mai abuzive ale finalului „epocii de aur” i-ar fi mazilit pe fideli tenori ai acesteia nu din alt motiv decît cel de-a face loc... disidenților. Sa vezi (să citești) și să nu crezi: „Ion Gheorghe a fost unul dintre ei. Prin astfel de operații - Adrian Păunescu a fost lichidat, din aceleași motive, în 1985 - s-a creat locul gol pentru evoluția impostoriei disidențe literare românești, lansată cu surle și trîmbețe, mai ales din 1987”.

Renunțînd, la un moment dat, la postura de funambul, Mihai Ungheanu ne dezvăluie miza reală a militantismului său, animat de atît de caracteristic comunista sete de putere. Lupta intestină se dă între „lupii tineri”, incurajați de alunecarea naționalistă a lui Ceaușescu, și „vechea gardă”, stalinist-dejistă, care întîrzie a se

retrage din privilegii. Aci se află substratul „principialității” afișate! Dînd impresia a nu realiza anacronismul demersului său, exegetul perorează în virtutea inerției, așa cum s-ar zbate trupul unei păsări decapitate, împotriva „matadorilor” ziarului *Scînteia*, „din anii lui cei mai cumpliți”, precum Silviu Brucan, Sorin Toma, Andrei Băleanu, care „au ținut să se înfățișeze ca victime ale comunismului” ceaușizat. Aceste „produse ale Internaționalei a III-a” blocu pre mult timp niște locuri și niște locuințe. E foarte probabil să se strecoare și o undă de invidie la adresa superbului lor „succes” de odinioară. Cu atît mai iritant se dovedește un relativ supraviețuitor al naufragiului, „Silviu Brucan, care (deși) a semnat numeroase articole în *Scînteia* împotriva elitei politice și culturale a României, nu și-a făcut și nu-și face *mea culpa*”. De parcă M. Ungheanu și-a făcut-o! Dar nu este cruțat nici Sorin Toma, căruia i s-ar fi oferit „iertarea păcatelor cu condiția să-l balăcească pe Ceaușescu în apele viscoase ale birfei tipice, calomniei plătite pe unde scurte”. Să-l apărăm vasăzică pe Ceaușescu, de ce nu? Spre deosebire de bătrînii slujitori ai „rețetarului ideologic”, „lupii tineri” vădesc „vitalitate socială, energie creatoare, pricepere profesională”. Și cum să nu fie așa, cînd e vorba de doi așa precum Eugen Barbu și Adrian Păunescu, „care au incomodat sau sfidat (...) laboratorul bucureștean (de cadre al kominternului)”? Partea tristă a chestiunii este că, purtat de valul entuziasmului său proceastă (un entuziasm spectral, însă figurația lui sporește efectul macabru al spectacol), căpetenia protocronistă reia *tale quale* xenofobia defunctului dictator. Dacă „vechea gardă” era kominternistă (iată cum devine de ocară sacrosanctul „internationalism proletar”), disidența din anii '80, comunicînd „cu cercurile politice ale marxismului resentimentar” (obsesia bolșevică a conspirației!), nu putea fi decît și ea inspirată de „neagra străinătate”, urmărind un țel politic „foarte neromănesc”. „București, Budapesta, Moscova și Münchenul sunt cele 4 orașe care marchează expresiv biografia de disidență a poetului Mircea Dinescu”. Prelundu-se atmosfera unui extrem de dubios „raport secret privitor la mai multe acțiuni antiromânești”, tipărit de revista, deochiată grație extremismului său, *Europa*, apar menționate, cu vigență revoluționară, numele „dusmanilor”, legați desigur, de probleme „de spionaj, de subminarea unor state prin acțiuni subversive”, care, desigur, „au acționat atît în economie, cit și în cultură”. Nume care - *nota bene!* - pun punctul pe i, antisemit, al discursului: Leonte Răutu, Walter Roman, Zigu Ornea, N. Tertulian, Ida Segal, Amelia Pavel, Tania Lovinescu. Cine „submina cu bunăștiință, sistematic, zgomotos, ireverențios”, cînaclul condus de Eugen Barbu? Nimeni alții decît Valeriu Oișteanu și Sebastian Reichman. Ghetoul e trasat. Într-un soi de delir fascistoid, M. Ungheanu conchide: „Fuga de internaționalismul comunismului nu se repară, pentru intelectualul de rasă, prin refugiu în alte internaționalisme”. Nu ne scapă avertismentul...

Figurile absurdului dobindesc, probabil, contururile cele mai amuzante

Mihai Ungheanu, *Scritorii de la miezul nopții*, Ed. Porto-Franco, Galați, 1996, 260 pag., 5300 lei.

în spațiul destinat „scriitorilor de la miezul nopții”, adică acelor scriitori, chipurile, trecuți, din pricina unor „lucrături” ale programatorilor t.v., „programați” și ei, într-o altă obscuritate decît cea care derivă din colaboraționismul și din insuficiența lor de vocație. Voindu-se un justițiar, Mihai Ungheanu devine un pledant în favoarea vinovaților civice, atașat de ele inclusiv prin ridicol. Cu toate că scrie la stingerea din viață a autorului *Groapei* (panegiric și intitulat *Moartea lui Hamlet!*), următoarele rînduri ne stîmesc rîsul: „Omul era curat și avea vocația sacrificiului. A fost crucificat, iar scoaterea piroanelor din mîinile și picioarele lui, din suflul lui rînit, rămîne un mare canon, marele canon pentru însănătoșirea literaturii române”. Voiți o definiție a lui Adrian Păunescu? Iat-o: „marele interzis al perioadei postcomuniste, care rămîne, de fapt, și marele interzis al perioadei comuniste”. Bardul de la Birca ar fi fost victima „hoților de harismă”, care, neavînd altceva mai bun de făcut, i-ar fi furat „aureola anticomunistă”. Vreți să știți ce și-a însușit, în mod fraudulos, Piața Universității? Răspunsul e dulce de tot: „climatul și parte din repertoriul cînaclului *Flacăra*”. Ceaușist-maoistul Ion Gheorghe ar fi fost mai disident decît disidenții: „Un nonconformism real, acela al poetului Ion Gheorghe, se confrunța cu un nonconformism contrafăcut”. Alt răsătorit inocent este citat cu această patetică declarație: „Sunt împiedicat să-mi iubesc țara, spune Dinu Săraru”. Cine l-o fi împiedicat?! Iar Grigore Vieru e scos în afara criticii, atît de confortabil, în chip de stîndard: „A-l ataca pe Grigore Vieru este tot una cu a ataca un simbol al unității românilor”. Și acum să ni se permită o precizare personală. Subsemnatul, autor al unei *Scrisori deschise* către tribunalul cu afinități extremiste din Chișinău, se vede trecut în rîndul celor ce „n-au auzit de Basarabia”, „străini de această chestiune” (*sic!*). Dacă un om poate fi străin de locul unde s-a născut, de locul unde s-au născut părinții și înaintașii săi, de locul din care a fost alungat de o armată de ocupație, rupîndu-se pentru totdeauna de o parte din cei dragi, de casa natală și de micul avut al familiei, fiind nevoit a purta toată viața stigma pîrbegiei și al ne-rostului, al vitregiilor și al nostalgiei, rămîne datorica acestui amic al demagogilor care e Mihai Ungheanu s-o demonstreze. Înainte de-a incheia, să scoatem în evidență încă o dată simțul valorii manifestat de circumspectul critic. Afirmă Mihai Ungheanu: „Eugen Barbu este o figură literară mai importantă decît fiecare dintre acești aventurieri politici care au degradat Uniunea Scriitorilor la condiția de simplu instrument politic”. Să cităm din d-sa lista acestor „aventurieri”, ce nu ajung nici la degetul mic al fostului patron al *Săptămîinii*: Mircea Dinescu, Ana Blandiana, Ștefan Augustin Doinaș, Nicolae Manolescu, Laurențiu Ulici, Augustin Buzura, Octavian Paler, Gabriel Liiceanu, Zigu Ornea, Andrei Pleșu...

INSTITUTUL EUROPEAN

Gustave le Bon INCERTITUDINILE PREZENTULUI

Un volum de cugetări ale unui strălucit spirit enciclopedic, „una din marile glorii franceze” - Gustave le Bon.

Selecția textelor și traducerea: Dragoș Moldovan

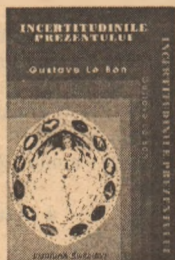
ISBN 973-9148-99-9
200 pag. 5 570 lei

Comenzi și informații
la sediul Editurii,
în Iași:

Str. Cronicar Mustea
nr. 17
C P 161
cod 6600

Tel 032-127311
Tel-fax 032-230197

În colecția
TEXTE DE FRONTIERĂ

A mai apărut:
Ion Deaconescu
Monolog pe mai multe voci

Actualitatea culturală

Primim:

Nici măcar o replică

În orice câmp de cercetare polemicile oneste sunt fructuoase și, în unele cazuri delectabile. Dar cum să răspunzi unui competitor care nu numai că nu îți distruge argumentația, și nici măcar nu o discută, dar care, lucru neliniștitor, nu revine, întărindu-le și limpezindu-le, asupra propriilor sale demonstrații sau o face sporadic și fără să vizeze esențialul. Generoasa pagină oferită de „România literară” lui N. Georgescu nici nu m-ar privi dacă ea nu s-ar situa într-un spațiu cultural în care oricine poate spune ce vrea despre Eminescu, oricine crede ce îl împinge temperamentul și ignoranța, iar rezultatul final este că nu mai știe nimeni ce e adevărat și ce nu. Fără criteriul vreunei sănatoase judecăți, articolul domnului N. Georgescu, o revărsare de incoerențe, de patimi și de năzdrăvenii, a produs o imensă jubilație până și unor oameni care, tot în necunoștința de cauză, mă prețuia. Noroc că i-a luminat profetul de la „Noua revistă română”. Trebuie să-i recunosc că, deși mintea îi funcționează după legi aleatorii, cum a dovedit cu fiecare prilej, capacitatea lui de denigrare este formidabilă. Dacă n-aș fi sigur pe ce știu n-aș mai scoate capul în lume. Pentru că aerul de competență pe care îl afișează straniul personaj (competență care nu-i lipsește dar pe care o folosește aberant) impresionează pe toți ageamii, mai ales că pe alocuri N. Georgescu sugerează că aș suferi de crasă ignoranță în domeniu și de un anume grad de deficiență mentală.

Pe scurt: ce spune domnul N. Georgescu în *Răspuns la o inadecvare adjectivală* (titlu misterios și plin de insinuări maligne) este ori alătura de obiect, ori fals, ori injurios. Ori de rea credință: unde am manifestat dorința de a-l îneca în adjective ca să salvez volumul XI din OPERE, și încă unele care chiar așa, fără ghilimele, par a-i fi fost adresate de mine (*tăran, gras, miop*)? N-aș face asemenea considerații nici despre Quasimodo.

Anul viitor o să apară, la Humanitas, o carte cuprinzătoare a mea, intitulată, se va vedea de ce, *Testamentul unui eminescolog*. Am căutat să lămuresc și să innoiesc acolo nu puține lucruri. Când mă gândesc cum va fi primită într-o cultură în care abia dacă mai există trei-patru eminescologi vrednici de acest nume îmi vine să renunț. Dar n-o voi face, măcar de dragul viitorului. Pentru că acum, după orgia de festivism și de fetișism găunos cu care l-am pingărit, ani în șir, Eminescu începe să alunece în umbră. Și poate e mai bine așa, dar nu înainte de a fi ridicat câteva metereze împotriva insanității.

Petru Creția

N.R. Cu aceste precizări ale d-lui Petru Creția, considerăm încheiată, în paginile revistei noastre, polemica începută în nr. 44/1996.

PREMII

● La Uniunea Scriitorilor s-au decernat premiile Concursului pentru debut, organizat de Editura Univers. Juriul format din: Ileana Malăncioiu, Denisa Comănescu, Bogdan Ghiu și directorul Editurii Univers, Mircea Martin a stabilit următorii câștigători: POEZIE - George Arum pentru volumul *Adio și n-am cuvinte*, PROZA - Ion Manolescu pentru volumul *Alexandru*; ESEU - Caius Dobrescu pentru volumul *Ultima modernitate: libertatea*.

● La Muzeul Literaturii Române au avut loc manifestările organizate de Editura Nemira cu prilejul împlinirii a cinci ani de la înființare: acordarea premiilor pentru *Concursul de literatură Nemira, ediția 1996*. ROMAN, secțiunea *Purgatoriu* - Simona Popescu - *Exuvii*; secțiunea *Nautilus*: Aurel Cărășel - *La capătul*

Spațiului; PROZĂ SCURTĂ, secțiunea *Purgatoriu*: Bogdan Dumitrescu - *Temă cu variațiuni*; lansarea volumelor: *Sufletul Justinei* de Jan Benedek și *Așteptarea regelui pescar* de Dan Miron, premiate la ediția de anul trecut a Concursului și Premiul pentru *Afiș publicitar Nemira* primit de Sandor Jozsef Tavaszi și Zoltan Lajos Tavaszi și în final un premiu inedit celui mai fidel cititor: Sorin Vatafu.

● Poetul basarabean Grigore Chiper, afirmat în revista *Contrafort*, a primit *Premiul pentru literatură din Republica Moldova pe anul 1996*, acordat de *Uniunea Latină și Fundația culturală Română*, pentru volumul *Perioada albastră*. Fundația Culturală Română va asigura tipărirea cărții la editura sa iar Uniunea Latină îi va înlesni o călătorie de o săptămână la Paris, în martie 1997 când *Perioada albastră* va fi prezentată în cadrul *Salonului internațional al Cărții din capitala Franței*.

CALENDAR

1.I.1868 - s-a născut I. Al. Brătescu-Voinești (m. 1946)
1.I.1868 - s-a născut George Mumu (m. 1957)
1.I.1894 - apare la București, primul număr al revistei „Vatra”
1.I.1907 - s-a născut Constantin Fintineru (m. 1975)
1.I.1917 - s-a născut Vera Hudici
1.I.1923 - s-a născut Mihail Crama (m. 1994)
1.I.1928 - a murit Valeriu Branște (n. 1869)
1.I.1928 - s-a născut Teodor Păcă (m. 1978)
1.I.1929 - s-a născut Nicolae Țic (m. 1992)
1.I.1939 - s-a născut Emil Brumar

1.I.1944 - s-a născut Mircea Muthu
1.I.1948 - s-a născut Dumitru M. Ion
1.I.1949 - s-a născut Radu Țuculescu
1.I.1950 - s-a născut Ion Ioachim
2.I.1891 - s-a născut Aron Cotruș (m. 1961)
2.I.1914 - s-a născut Petre Paulescu
2.I.1920 - s-a născut Francisc Păcurariu
2.I.1933 - s-a născut Ion Baieșu (m.1992)
3.I.1967 - a murit Alfred Margul Sperber (n.1898)

4.I.1877 - s-a născut Sextil Pușcariu (m. 1948)
4.I.1878 - s-a născut Emil Gîrleanu (m.1914)
4.I.1931 - s-a născut Nora Iuga
4.I.1934 - s-a născut Jiva Popovici (m.1991)
4.I.1942 - s-a născut Ovidiu Hotinceanu (m. 1973)
4.I.1954 - a murit Elena Farago (n. 1878)
4.I.1977 - a murit Horváth István (n. 1909)
5.I.1909 - s-a născut Bazil Gruia (m. 1995)
5.I.1923 - a murit Adam Müller Guttenbrunn (n. 1852)
5.I.1926 - s-a născut Ioan Costea

5.I.1949 - s-a născut Leo Butnaru
5.I.1972 - a murit George Dan (n. 1916)
5.I.1978 - a murit D. Ciurezu (n. 1897)
5.I.1981 - a murit Laura Mihail Dragomirescu (n. 1893)
5.I.1985 - a murit Alexandru Vițianu (n. 1891)
5.I.1992 - a murit Tamara Gane (n. 1909)
5.I.1993 - a murit Efim Junghietu (n. 1939)
6.I.1760 - s-a născut Ion Budai-Deleanu (m. 1820)
6.I.1802 - s-a născut Ion Heliade Rădulescu (m. 1872)
6.I.1833 - a murit Nicolae Stoica de Hațeg (n. 1751)

6.I.1881 - s-a născut Ion Minulescu (m. 1944)
6.I.1897 - s-a născut Ionel Teodoreanu (m. 1954)
6.I.1918 - a murit Oreste Georgescu (n. 1891)
6.I.1943 - s-a născut Ion Drăganoiu
6.I.1990 - a murit Traian Uba (n. 1921)
7.I.1882 - s-a născut Ion Chiru Nanov (m. 1917)
7.I.1915 - s-a născut Fănică N. Gheorghe
7.I.1926 - s-a născut Mircea Sîntimbreanu
7.I.1993 - a murit Ștefan Baciu (n. 1918)

„Întoarcerea autorului” în limba franceză

Cu câteva săptămâni în urmă a apărut, în traducere franceză eseul *Întoarcerea autorului* de Eugen Simion la Editura *L'Ancrion* din Strasbourg. Traducerea este făcută de C. Frosin în colaborare cu Denis Emorine. Poet și eseist, autor a numeroase volume, acesta din urmă consideră eseul lui Eugen Simion „o revelație”. Cităm: „Atunci, autorul este mit sau realitate? Trebuie să ne debarasăm, cu adevărat, de acest părinte inoportun pentru a regăsi textul în esența lui, așa cum cred epigonii lui Valéry? Unul dintre meritele acestei opere, câteodată polemică, dar totdeauna argumentată cu finețe, este acela de a ne ajuta să găsim răspunsul la o problemă care n-a încetat să obsedeze critica literară și pe scriitorii...”

În prezența criticului român, *Le retour de l'auteur* a fost prezentată, sâmbătă 23 noiembrie 1996, în sala de conferințe a librăriei internaționale „Kleber” din Strasbourg... Au participat la dezbateri, între alții, Lucian Bayard, Denis Emorine, Isabelle Poncet Rimaud, Petru Dumitriu, Jean Couriol (de la Universitatea din Lyon), Anne-Marie Cassoly (Univ. Strasbourg III).

Amintim cititorilor noștri că volumul *Întoarcerea autorului* de Eugen Simion, publicat în românește, a apărut anul acesta în traducerea Lidiei Vianu și a profesorului James Newcomb în colecția *Rethinking Theory* a prestigioasei edituri americane „Northwestern University Press” (vezi *România literară* nr.3, 24 ian. 1996 și nr. 38, 25 septembrie 1996.)

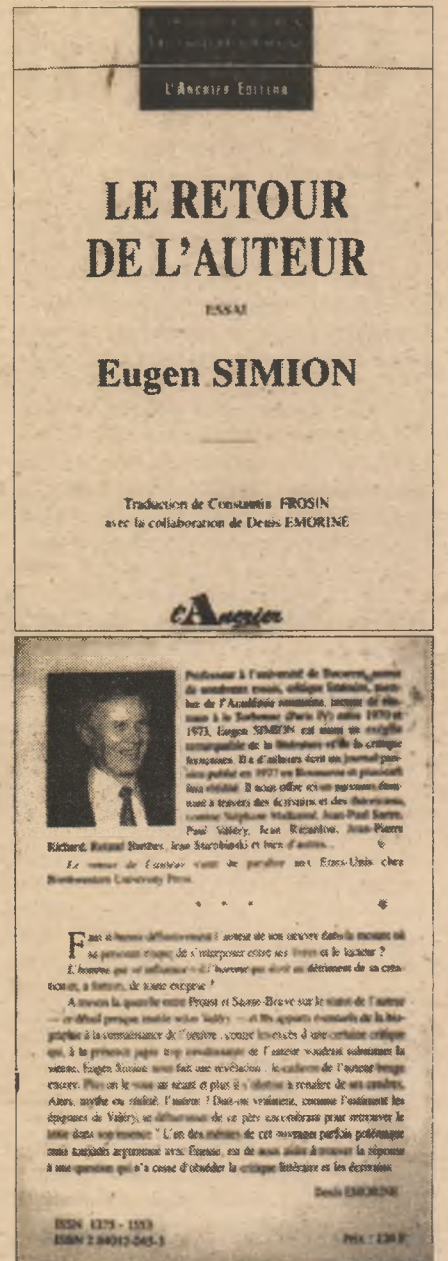
Evocare HAIG ACTERIAN

La Biblioteca armeană din București, Editura „Ararat” a lansat recent volumul de *Poeme* ale aceluia care a fost eseistul și regizorul Haig Acterian (1904-1943). Cu acest prilej, a luat cuvântul scriitorul Ștefan Agopian, director al editurii, care a declarat că odată cu apariția acestui volum se încheie editarea lucrărilor lui Haig Acterian. Prima lucrare publicată de *Ararat* a fost reeditarea monografiei *Shakespeare*, apărută în 1938, un studiu unicat în epoca interbelică. Cea de-a doua lucrare a fost monografia (inedită) *Molière*, pe care Haig Acterian a scris-o în vremea cât era în detenție pentru convingerile sale

politice legionare, detenție după care, pentru reabilitare, a fost trimis pe frontul de Răsărit, astfel încât în primăvara anului 1943 a fost dat dispărut, el pierzându-și viața undeva, pe la cotul Donului.

Volumul lansat recent este o culegere de *Poeme*, parțial inedite, din creația lui H. Acterian, volum despre care a vorbit eseistul Ioan Buduca.

În continuare, eseistul Dan Ceachir s-a referit la relația dintre frații Haig și Arșavir Acterian și gruparea „Kriterion”, alcătuită din reprezentanți ai elitei intelectuale interbelice și care astăzi are o mare greutate în istoria culturii românești. (M.K.)

JURNAL '59

SÂMBĂTĂ 23 mai. Seara la Puck Popescu, de ziua ei. Lume multă și pestriță, adunată aiurea prin zăpăceala de copil monden și bun a arhitectei. Cum deschid ușa, îl zăresc de departe, în bucătărie pe Emil Cioran care mai târziu se va așeza lângă bufet („din obișnuință” și „vocație” - va completa el peste câteva minute). Generalul Chirnoagă (până acum vreo doi ani vorbea de „comunismul” Ierunca, acum ține cu orice preț să mă felicite ba de una, ba de alta), André Rolland de Renéville (fără Lucia Gheorghiu), Al. Istrati și Natalia Dumitrescu, o prietenă a gazdei, arhitectă franceză, bibliotecarul de la Sorbona, Lambrino cu soția și, în sfârșit, cele două personaje de vază ale seriei, soția lui Gheorghe Brătianu și Basil Munteanu. La început, sunt bucuroși că Cioran vorbește din nou românește cu mine. Îmi povestește cum, aflându-se într-o librărie poliglotă cu Paul Celan, a dat peste un dicționar „româno reperist” - acela pe care l-am consultat și eu zilele trecute - și neavând bani să-l cumpere, Celan i l-a oferit pe loc. Se pare că Celan - „cel mai mare poet german la ora actuală”, așa îl numește Cioran, fericit că mai poate plasa un superlativ - e mai bine dispus decât de obicei. Ar vrea să traducă și din poezia românească autentică, Blaga, de pildă. Când discutăm despre impostura Petru Dumitriu, apare doamna Brătianu care ține mult să-l cunoască pe Cioran. Monica i-l prezintă și urmează o scenă, dacă nu apăsătoare, cel puțin

tulburătoare pentru „gânditorul transilvan”. O aude pe doamna Brătianu întrebându-l deodată, cu emoție, tristețe și mirare: „Ce ți-am făcut, domnule Cioran, de ne ponegrești atât?” Cioran se fâstăcește, nu-și găsește locul, se mulțumește să afirme că el iubește România, așa invers. Mărturisește că taică-său, aleasă față bisericească din Rașinariii lui Goga, a murit cu același reproș pe buze. Doamna Brătianu fiind repede confiscată de generalul Chirnoagă care ține neapărat să-i explice situația internațională, Cioran se refugiază în cercul nostru mai strâmt și mai lumesc, mai ales din cauza lui Renéville și Istrati, pentru a cultiva cu nesaț șotile.

Din când în când, Cioran trage cu urechea spre Basil Munteanu care, în camera de alături, vorbește apăsător, important despre criza literaturii. A întregii literaturi, nu numai a literaturii comparate ale cărei destine vor fi puse încă o dată în cumpănă, vara aceasta, la Dijon. Furtuna - o simt - e aproape. Renéville e invitat de Puck să treacă dincolo fiindcă - zice ea - profesorul este prea izolat. Cioran profită de acest prilej și-i lansează lui Renéville: „Adu-l aici, te implor. Vreau să-l distrug”. Îl amenință chiar pe Renéville că dacă în cinci minute nu vine cu „comparativul”, nu-i va mai vorbi. Evident, Renéville se face că nu aude. De alături, peste puține clipe, tună patetic Basil. Intervin din când în când interpelările sale obișnuite: „Monsieur le Président, Monsieur le Président”. Profesorul se încâpățânează să-l numească numai așa

pe unul dintre cei mai serioși cunoscători ai poeziei franceze. Pentru el Rolland de Renéville e doar magistratul francez, rătăcit, din motive mai mult sau mai puțin precise, printre români. N-am știut niciodată dacă o face din ignoranță, din răutate sau din „umor”. Lângă mine, Cioran fierbe. Până la urmă se hotărăște: trece alături unde se află acum centrul de interes. A scăpat, pentru o clipă și doamna Brătianu din „câmpul de bătaie” al generalului Chirnoagă. Vine și generalul. Cioran atacă România. De fapt, s-a instalat în șarjă și apostrofa pentru a-l scoate din fire pe Basil Munteanu. Are, mai întâi, o teorie care, crede el, va lovi direct în profesor, născut pare-se la Brăila: nu există români decât în Transilvania. Și încă. Restul țării e populat de bulgari! Profesorul e indignat, se înfurie, mocnește, se agită, dar răspunde în treacă că lucrul acesta nu-l privește. El este „carpatic”. Cioran atacă atunci tot ce își poate inchipui că-i enervează pe români. Un rechizitoriu împotriva latinității: „noi suntem moștenitorii deșeurilor unor cutropitori”. Un altul împotriva limbii: e slavă. Și așa mai departe. Furiile profesorului puțin grohăite, sumare, totdeauna pedante, nu-l satisfac. Atunci Cioran descoperă o altă origină, o altă identitate: „Eu sunt mongol, țipă el. Sunt mongol. Sunt mongol!” Galeria se amuză. Este ceea ce vrea și Cioran. Doar profesorul nu intră în joc. Se-nvârte pe scaun, ridică mâinile la cer, caută o catedră imaginară de unde să officieze, o interjecție

cu care să argumenteze. A găsit: „Păi dumneata ce scriai în tinerețe?!” Mai și amenință: „Te vei lovi de mine dacă publici așa ceva. Până aici, domnule!” Undeva-n zonele sale sensibile de salonard francez, Cioran a fost jignit, izbucnește din nou, de data asta fără tonul de teribilism hilar ce-l face totuși suportabil. Serios. Pornit. Hotărât: „Domnule - i se adresează profesorului - aș vrea s-o știi o dată pentru totdeauna: ești grotesc. Ai epuizat însăși noțiunea de grotesc”.

Înmămurim cu toții. Nimeni nu mai poate scoate un cuvânt. Basil Munteanu e abătut și verde. S-ar zice că profesorul care lasa impresia că poartă, pontificant, pământul pe umerii săi ca un Atlas-pedagog, s-a surprins gol într-un salon. O pace grea izvorâtă probabil din lașitatea lui congenitală. Clipa e penibilă. Mai ales tăcerea aceasta ca un martor implacabil este insuportabilă. Începem brusc să vorbim. De toate pentru toți. Încet încet, reapare și interpelarea supremă a profesorului, semn că a trecut și asta: „Monsieur le Président, comment se fait-il que...”. Monica se duce dincolo s-o consoleze pe Elia Munteanu, generalul Chirnoagă blestemă „talentul” pus în slujba denigrării Patriei.

Primii pleacă Rolland de Renéville și cu Cioran care le aruncă de pe scară: „...O făcuți și p'asta. Nu sunt sortabil. Cioara mă-sii!”

Contribuții călinesciene

SUB semnatura d-nei Cornelia Ștefănescu, a apărut la Editura Jurnalului literar o nouă carte despre G. Călinescu (*G. Călinescu sau „seriozitatea glumei estetice”*). Autoarea, cunoscut istoric literar, a făcut parte din echipa de cercetători a Institutului ce poartă azi numele marelui critic, după cum neoficial l-a purtat și în timpul vieții acestuia, identificat în conștiința publică, pe drept, cu instituția pe care a întemeiat-o și condus-o cu atîta autoritate. D-na Cornelia Ștefănescu a făcut deci parte din această echipă, a lucrat doisprezece ani în preajma maestrului ei, a participat la toată activitatea Institutului, la faimoasele călătorii de documentare literară inițiate de G. Călinescu în deceniul V, la furtunoasele întâlniri cu tot colectivul din fiecare sîmbătă dimineața, „prezență devotată în atmosfera călinesciană”, cum singură se caracterizează în postfață. Avem prin urmare de-a face cu mărturia cuiva plasat foarte aproape de G. Călinescu, ideatic și afectiv, plasare din care decurg atît calitățile acestei cărți, cît și unele defecte ale ei, după cum vom arăta.

Vorbind de calități, ne gândim întîi de toate la rigoarea restituirilor biografice și istorico-literare. Ce ni se înfățișează, ca material faptic, ca document, putem fi siguri că a fost verificat și răzverificat de autoare, care de altfel, în nu puține împrejurări, este un martor direct al celor relatate. Demersul ei nu-și propune să atragă prin dezbătuturi de aspecte necunoscute ale personalității lui G. Călinescu și în genere nu urmărește să impună atenției un alt Călinescu decît acela de care avem pînă în prezent cunoștință. Dar mărturia ei întărește imaginea de pînă acum, conferă știutului girul confirmărilor avizate. Aceasta nu înseamnă că lipsește din carte informația inedită, în ordinea bio-

graficului și a reconstituirii cadrului social-istoric. Mai ales în legătură cu anii din urmă ai lui G. Călinescu, întunecați de prezența bolii și de presimțirea apropierei sfîrșitului, ni se dau amănunte tulburătoare, emoționante, cum ar fi acelea despre momentele de la spital, din primăvara lui 1965. Necunoscute pînă acum, de mine cel puțin, sînt unele detalii despre călătoriile din ultimii ani ale lui Călinescu în Franța și Italia, prima ca membru al unei delegații de parlamentari și a doua ca invitat la o reuniune de comemorare a umanistului renescentist Pico della Mirandola. De aceasta din urmă se leagă un neplăcut episod: pregătit să conferențieze despre Pico, lui G. Călinescu nu i se dă prilejul să o facă, probabil în urma intervenției unor cercuri ale exilului neîncintate de adeziunea sa euforică la regimul comunist din țară.

Cu mare scrupul, cu acribie este refăcut de Cornelia Ștefănescu „dosarul” *Scrinului negru*, pe care altă dată, mai succint, și Al. Piru îl prezentase. De această dată operațiunea este exhaustivă. Totul e scos la lumină, fișele personajelor, documente originare (acte de stare civilă, extrase de conturi bancare, tăieturi din presa vremii etc., etc.), pe baza studierii lor și a modului cum le-a încorporat în roman Călinescu, cercetătoarea ajungînd la o concluzie interesantă: în practica de romancier, G. Călinescu nu-l urmează intru totul pe teoreticianul G. Călinescu, adept al metodei clasice și al balzacianismului reactivat. În roman el procedează în spirit mai degrabă camilpetrescian, recurgînd la tehnicile valorificării documentului brut. Ce-i lipsește acestei acerbe reconstituirii a unui „dosar de creație”, este o judecată asupra valorii intrinseci a *Scrinului negru*, scriere evident ratată literar. Deși ulterioara *Bietului Ioanide*, ea este în mult mai mare măsură

apăsată de poncifele realismului socialist, chiar dacă acestea par cîteodată neînsușite serios ci parodiate.

Și cu aceasta ajungem la ceea ce spuneam că sînt defectele acestei cărți, defecte provenite, ca și calitățile ei, din prea mare apropiere de subiect, de temă, care este G. Călinescu. Oarecare distanță i-ar fi îngăduit autoarei și o percepere critică a figurii lui G. Călinescu, nu demolatoare, desigur, dar critică, adică aptă să-i observe și contradicțiile, erorile, orbirile, reale sau numai jucate, în fond marea complexitate a personajului. Timid și imprecis, pe la început, d-na Cornelia Ștefănescu aduce vorba de faptul că G. Călinescu va fi făcut și greșeli, trecute absolvitor în contul credulității. („Acceptînd cu prea multă credulitate ce i se spune”). Credulitatea, un păcat venial.

Fapt este că destoinica cercetătoare și-a scris cartea cu încă prea via conștiință a învățelului de odinioară (mereu vorbește despre „lecția călinesciană”, despre „lecția de creație, dar și de istorie literară”) și chiar dacă nu cade în hagiografie prea puțin interpretează critic materia înfățișată. Restituie și reconstituie, fără a risca, decît rareori, judecăți.

Gabriel Dimisianu

G. CĂLINESCU

sau
"seriozitatea
glumei
estetice"

Fotografie de Tudor Jebeleanu

Doina TUDOROVICI

Biletul de ieșire

(Dare de seamă cu privire la ziua
în care m-am născut)

Era o parcare
în spatele maternității
și o cățea
cu multe sfircuri
se bălăbăneau sub genunchi
ca stegulețele
când ne-am luat după ea
- Du-ne, hai du-ne
spre culcușul acela
cu miros de leșie
și lapte!...
Eram cu prietenul mamei
cu mama
și copilul aplecat
să-și ridice ciorapii
trei sferturi
care alunecau
alunecau...
Fir-ar să fie că
nu se mai termină o dată
ziceam când am ridicat ochii
și le-am văzut
(Era un fapt fără precedent
și fără semnificație
că rămâneau acolo deasupra
mult după ce ea dispăruse
se retrăgeau încet
ca nebunia lucidă
dar nenea-prietenul-mamei
a zis: „nu-i nimic
așa înregistrează ei, cîinii, moartea
și nici nu plîng,
doar se plimbă încoace
și încolo
vreo cîteva ceasuri
ocolind culcușul cu miros
de leșie și lapte
și cățel proaspăt înmormîntat
cu lopata
cu jumătatea de minge verde
cu rîuri,
cînd l-a pus înăuntru
și mi-a adus altele
tot verzi
degeaba susținea
că n-ar fi nimic
„Uite niște mingi obișnuite
și goale“
degeaba le desfăcea cu briceagul
și-mi aducea altele transparente
pline de cățel!...)
Era o parcare
în spatele maternității
și o grămadă de mingi
cînd neneaprietenul-mamei
a ieșit cu biletul în mînă

a dat bună-ziuă la toată lumea
„Dacă e bă cineva sau ceva
ființă sau lucru
să-mi semneze aicea;
dacă nu cumva o fi și el muritor
da' biletu rămîne, ha; ha...
numai sufletu' moare,
ăsta rămîne.“ a zis
ocolind mătura și hîrlețul și
fluturînd triumfător
un bilet de ieșire...

Scrisoare către secretara tatălui meu

La zece ani
scriam scrisori în străinătate
două pe săptămînă
și toate începeau cu FRAU
„Ce te costă?“
zicea tatăl meu
„în fond și cu viața noastră
facem la fel,
punem FRAU înainte, apoi...
...Să nu spui că tot ce depășește
o dată
e principiu
că nu poți înțelege adică
ce simte un om bătrîn
cînd citește cu voce tare
ceva cu totul închis
în vorbărie
în moarte...
...Că ea, mititica,
s-ar bucura sincer
chiar dacă traduc aproximativ
și mai pun de la mine,
nepăsarea o-nstrăinează, așa să știi!...“

La zece ani
mă durea-n cur
de secretara tatălui meu
dar FRAU
trebuie să recunosc
avea o sonoritate bizară
sinii turtiți între pături
și înstrăinarea
și tot ce depășește o dată
(și nu e principiu)
au devenit atunci pentru mine
FRAU
chiar lui i-am spus astfel
într-o zi
fiindcă știam
că scrisorile mele
nu sînt decît pretexte
pentru o-mbîrligare caldă
acolo în așternut
dar nu l-am urît pentru asta
nici pentru că se exprima confuz

CERȘETORUL
DE CAFEA

de Emil
Brumaru

Perpetuum mobile

(Descoperirile lui Julien Ospitalierul)

Domnului Andrei Pleșu

Gazda bate nucile, suit pe o palidă scară
Sprijinită de casa
În care eu, bucuros și montaigne, stau la masa
Înaltă și-n după amiaza amară
Scriu:
Gazda bate nucile, suit pe o palidă scară
Sprijinită de casa
În care eu, bucuros și montaigne, stau la masa
Înaltă și-n după amiaza amară
Scriu:
Gazda bate nucile, suit pe o palidă scară
Sprijinită de casa
În care eu, bucuros și montaigne, stau la masa
Înaltă și-n după amiaza amară
Scriu...

adeseori în trei limbi
și mai pune de la el
un singur lucru nu-i pot ierta
că de cîte ori văd
o coală albă
îmi vine să scriu
la mijloc sus FRAU
și chiar o fac
altfel nu se leagă nimic
iar la sfîrșit șterg cuvîntul
de-aceea s-ar putea
ca scrisorilor mele
să le lipsească întotdeauna ceva
poate chiar subiectul
poate chiar sensul complicității.

Ce a spus Dumnezeu cînd l-am întrebat la ce se gîndește (Lamentație)

Motto din memoria poemului

O diră de furnici pe nasul șobolanului ați pit lîngă
ori sub roata mașinii. Umbra sfîșiată-ntre dinți, umbra
sfîșiată-ntre dinți...

...„Mă gîndesc (a spus Dumnezeu)
nu la modificarea semnelor în abis, ete
scîrț,
nici la faptul că el răzuise cu dinții pămîntul
uscat,
el făcuse acele moviște, pe care le-am
bătătorit cu picioarele
despărțindu-ne...
Mă gîndesc cum l-aș fi luat eu în palme
i-aș fi șters cu batista botul însîngerat,
l-aș fi hrănit, apoi l-aș fi-ngropat
în fundul grădinii,
la rădăcina mărului,
șobolanul meu mic,
GÎNDIREA mea mică
fără copilărie
și fără provizii...“

(Din volumul *Tata nu evoluează*, în curs de
apariție la Editura Cartea Românească)

Al doilea volum din publicistica lui Noica

MI-AM mai exprimat nedumerirea că un tânăr de condiție intelectuală și materială precum Constantin Noica s-a aflat atât de adânc în publicistică. Era, prin familie, un tânăr avut și nu nevoia materială l-a împins - ca pe alți colegi - spre hamalnicul gazetăresc. Ar fi fost de înțeles dacă i-am fi întâlnit semnătura numai în publicațiile filosofice sau general-culturale, spre care îl îndrepta chemarea lăuntrică. Dar nu e așa. Scria de toate, de-a valma, peste tot, fără alegere și parcă fără discernământ. Și asta de pe la 18 ani. E ciudat, repet, cum de acest tânăr cu mijloace materiale asigurate nu-și cheltuia vremea toată în bibliotecă, ci, iată, se aruncase în viltoria, fără fund, a gazetăriei de toată mîna. Să fi voit să-și „facă mîna” pentru viitoare proiecte filosofice de oarecare anvergură? Greu de răspuns. Sigur e faptul că, asemenea colegilor de generație, s-a consacrat, încă din adolescență, publicisticii. Așa au procedat Petru Comarnescu, Mircea Eliade, Emil Cioran, Mircea Vulcănescu și alții alții. Imboldul l-a dat, cu siguranță, Petru Comarnescu, de foarte tânăr angrenat în publicistica pe teme culturale, conducînd chiar pagina culturală, în 1927, la gazeta *Politica* iar, în 1928, a condus, împreună cu Camil Baltazar, *Tiparnița literară*. Pe lângă anchetele pe care le-a inițiat (despre, de pildă, noua spiritualitate), și-a chemat, sub steag, colegii de generație. Eliade avea deja rubrică la *Cuvîntul*. Noica a răspuns prezent. Și de pe la 18 ani, student prin anul întâi la Litere, îi aflam semnătura în presă, după ce debutase în gazeta liceului Spiru Haret, *Vlăstarul*. Și colabora, nu e exagerat să se spună frenetic, nu numai în publicațiile tinerilor (*Azi, Dreapta, Axa, Radical, Viața literară*) dar și în cele cu autoritate (*Convorbiri literare, Revista de filosofie, Revista Fundațiilor Regale, Vremea, Rampa*), ba chiar la unele de scandal, cum erau *Fapta și Credința* (unde a fost chiar redactor angajat), ba chiar la insurgentul *Contemporanul*. Impresia este că nu refuza nimic, scriind oriunde era solicitat, repede, eficient și substanțial. Că această debordantă gazetărie îi producea și venituri materiale, e incontestabil. Dar, încă o dată, avea nevoie și nu ar fi fost mai profitabil să se consacre studiului de bibliotecă? Întrebări inutile pentru că, iată, avem a constata această aferare publicistică a tînarului Noica. Și, cum se știe, ea nu i-a dăunat consacării sale ca filosof. Oricum însă o contradicție nu poate fi evitată. Ne amintim de rigorile spre studiu recomandate de bătrînul Noica tinerilor săi învățăcei, avertizîndu-i împotriva risipirii în măruntisuri inutil dăunătoare și propria sa tinerete, cînd căzuse în acest păcat cam nechibzuit. Și tot atunci, în anii tineretii, îi reproșa lui Ion Petrovici că se risipește în eferul vieții politice, în dauna, exclusivă, a filosofiei. Așa este. Dar, e de repetat, că nu totdeauna sfaturile bătrîneții acordate altora tîn seama de experiența propriei ti-

neretii. Ba, s-ar putea spune, adeseori propria experiență a tineretii hrănește, prin disociere, înțelepciunea senectuții.

DL. MARIN DIACONU s-a dăruit restituirii integrale a scrisului noician. A început, deci, firesc, cu publicistica de tinerete. Acum, a ajuns la al doilea volum, intitulat *Între suflet și spirit* (cel dintîi avea titlul *Sub semnul Minervei*, după o rubrică ținută de autor într-o gazetă), adunînd gazetăria lui Noica din 1930 pînă în iunie 1934. Și ea e atât de abundentă încît ocupă spațiul unui corpolent volum de 450 pagini, cărora li se adaugă 50 de pagini de adnotări complete și lămuritoare. Ediția, s-o spun de pe acum, e, ca și primul volum, foarte bună, deopotrivă ca investigare a materialului original în presa vremii, ca transcriere filologică a textului (deși am găsit unele scăpări) și sub raportul adnotării, adesea impecabilă. Dl. Marin Diaconu dovedește, prin travaliul său, că și Editura Humanitas, cînd are parte de colaboratori pricepuți, poate publica ediții bune sub raport științific, care au ținuta unor ediții critice. Ceea ce este, pentru destinul unor apariții la aceasta editură (care-și bate efectiv joc blasfemiator, sub raport filologic, de opera filologică a lui Blaga), încurajator. Era de așteptat ca Noica să recenzeze, student fiind, opera unor mari filosofi europeni (Husserl) sau români (Pius Servien, C. Rădulescu-Motru, P.P. Negulescu, I. Brucăr, Tudor Vianu, Ralea, Petrovici, Gusti, Iorga). Dar e surprinzător că, acum, pînă în 1934, nu s-a ocupat deloc (nepomenindu-i măcar numele) de Nae Ionescu. Oare numai pentru că profesorul său nu scrisese nimic, nici pînă atunci, nici după aceea? Sau pentru că învestea gajuri în personalitățile filosofilor timpului care, apoi, îl vor putea ajuta în cariera filologică la care, indubitabil, spera? Indiferent care e răspunsul la aceste întrebări, e de semnalat anomalia că, acela ce, în 1940-1943, a făcut parte din colectivul care s-a îngrijit de publicarea postumă a cursurilor litografiate ale lui Nae Ionescu, în 1930-1934, deși îi era student, nu i-a rostit măcar numele ca gînditor. Despre literați, deși le recenza adesea volumele, formula opinia deconcertantă că adesea scrierile lor nu fac bine ci rău. („Dacă ar ști cît rău ne fac, cît dezastru seamăna în sufletele noastre obosite, poate că s-ar găsi mulți oameni de treabă printre ei care să ne lase în pace.”) Și, totuși, le recenza, în pagina culturală a unor publicații, scrierile sau operele. A comentat, de pildă, elogios, *Condiția umană* de Malraux, care obținuse Premiul Goncourt. Despre cartea aceasta memorabilă s-a discutat, observă tînarul comentator, mult, aiurea și la noi. „Totuși, nu s-a sfîrșit cu cartea aceasta. Mai sunt mulți care trebuie s-o citească și care o vor ceti. Pentru cîtiva dintre aceștia sunt scrise rîndurile acestea”. Și urmează un comentariu inteligent despre soarta omului, care „e, așa, risipită, așa, incon-

cludentă, vagă, muzicală și peste tot penibilă. E soarta omului”. Alegerea lui dovedește o bună orientare în ierarhia valorilor. Salută, de pildă, reprezentarea, la Naționalul bucureștean, a piesei lui Blaga *Meșterul Manole*, din păcate, la sfîrșitul stagiunii 1928-1929, cu real succes și ar dori reluarea spectacolului în 1930, cerînd, în același an, programarea *Cruciadei copiilor*. În schimb, tot în 1930, cu prilejul apariției romanului *Calea Victoriei* de Cezar Petrescu, nota: „ne temem de ceea ce ne-am temut întotdeauna: de industrializarea scrisului”. E o temere pe care viitorul a verificat-o din plin. Știa, de pildă, și o spunea răsplat, că Gib Mihăescu e mai bun ca nuvelist decît ca romancier (deși saluta premiarea, de către S. S. R., a romanului *Rusoaica* apărut în 1933), că aceeași clasificare se cere operată și în spațiul denivelat al operei lui Cezar Petrescu. A comentat mult favorabil romanul de debut al lui Mircea Eliade *Isabel și apele diavolului*, regretînd că n-a recoltat un succes mai clar. N-a comentat deloc *Maitreyi*. În schimb, despre *Întoarcere în rai* are opinii negative, constatînd că „e un roman cu oameni mulți și care nu reușesc să se închege” și că „e curios cazul literar al lui Mircea Eliade care nu reușește, nici măcar involuntar, să dea peste o formă de roman”. Și, în final: „De altfel, luată într-un fel sau într-altul, cartea poate fi refuzată. Are linii prea mari, care uneori nu se mai disting. Și, apoi, cui i-a plăcut mult *Maitreyi*, trebuie să-i displică mult cartea aceasta. Sau poate cetitorii realizează și ei alternanțele lui Mircea Eliade?” Fără îndoială, aflăm și alte opinii despre opera unor scriitori (a salutat romanele *Interior* de C. Fîntîneru și *Ambigen* de Octav Șuluțiu, amîndoi colegi de generație). Dar nu uit că tînarul Noica nu e cronicar literar, ci comentează, cînd și cînd, cărți de literatură în pagina culturală a unor gazete. Important e faptul că nu s-a înșelat în opinii și că evaluarea, atunci cînd e pronunțată, este fără greș.

Aș detașa din acest panopticum care este gazetăria lui Noica din acești ani, cîteva teme care, apoi, altfel tratate, vor constitui obiectul absorbant al ideții filosofice noiciene. Nu sînt ușor de depistat și, uneori, cam divergente cu concepția de maturitate. În 1932, (avea 23 de ani) în *Axa*, într-o „Scrisoare unui «european»”, nu prea dovedește încredere în capacitatea spirituală a românului: „În fond, eu nu spun, prietene, să nu mai cetim, să nu mai scriem sau să nu mai gîndim. Dar spun, în primul rînd: toate astea le facem degeaba, dacă ne închipuim că vom fi creatori mari într-o zi. Nu vom fi nimic. Poate copiii noștri să fie, dacă le vom face cadre de viață mai bune. Și spun, în al doilea rînd: să nu mai tulburăm colectivitatea asta românească cu probleme de cultură pe care nici noi nu le stăpînim prea bine și nici ea nu le solicită prea insistenț.” Și: „Avem o biologie proastă, prea proastă, aci, pentru a fi poeți buni, gînditori buni, esteți buni. În carnea asta ro-

mânească spiritul n-a lăsat încă norme, n-a tras încă brazdele noilor creșteri. Mai-marij noștri abia puteau să scrie, într-un anumit sens...; cum să refacem, într-o singură viață, problemele unei culturi întregi; cum să ne depășim cînd nu ne ajungem încă?” Sînt, să admitem, opiniile unui tînar de 23 de ani. Dar ele sînt rostite cu un dramatism încrîncenat și deloc resemnat. Tot aici, în acest articol din 1932, declara: „voi fi la dreapta, la dreapta spirituală a colectivității românești.” Precizarea e cu rost. E vorba de o dreaptă spirituală și nu de una politică. Pentru că, atunci, în acei ani, tînarul Noica nu se atașase nici unei ideologii politice, declarînd că înțel ege să nici nu voteze în consultările electorale care aveau loc. Iar două zile înainte de asasinarea, de către legionari, a lui I. G. Duca, afirma că, de fapt, tînarul vremii nu trebuie să facă nimic. Asta deși, în 12 decembrie 1933, reamintind de mult dezbătuta problemă a tinerii generații, vestea că mitul acestei dezbateri se încheie. Și aceasta pentru că „singura actualitate a acestei probleme e una de ordin politic: existența unei organizații politice tinere, Garda de Fier.” Dar nu elogia defel Garda de Fier ci o consemna ca o realitate de fapt, anunțînd că, în cîrînd, Petru Comarnescu va publica (n-a publicat) o lucrare intitulată *Problema generației tinere*. Și cam în aceeași vreme constata că „tineretului nostru e bolnav de politică... Că e rău? Poate că e rău.” Și nu e bizar că filosoful care, în anii șaptezeci și optzeci, era absorbant preocupat de formarea, dintre tineri, a unei elite intelectuale, în aprilie 1934 se arăta cu totul sceptic despre necesitatea cultivării spiritului? Constituie această dezvoltare o binefacere în sine? Sau nu este ea decît o satisfacție individuală, un fel de epicureism pe plan spiritual? Noi înclinăm să credem că această ipoteză din urmă e cea adevărată. Antinomia semnalată e, desigur, bizară. Dar cîte idei risipite în tineretea neașezată nu au fost negate, apoi, de maturitate sau senectute? Tînarul Noica scria, atunci, despre tot și toate (cinematograf, buget, alegeri comunale, secetă, spectacole teatrale, reviste - a elogiat apariția *Contemporanului* și a lui *unu* - și cărți, institutori, reîntregirea PNT și gruparea dr. N. Lupu, primarii Bucureștiului, căminele studentești etc. etc.). Dar de mai peste tot răzbate substanța gîndului și a cugețării bine consolidate. Să așteptăm apariția celui de al treilea volum din publicistica lui Noica. Pentru că ne apropiem de zonele ei mai controversate.

Antiutopia românească

MAJORITATEA antiuto-
piilor românești mărtu-
risesc despre o cata-
bază: că acest *descensus* este întot-
deauna *ad inferos* constituie deja un
fapt banal; ceea ce imprimă coborârii
un aer terifiant, nu este infernul, ci
coborârea printre cei morți. Tema
călătoriei thanatice și aceea a cadavru-
lui viu alcătuiesc punctele de reper ale
unei catabaze care seamănă parțial cu
inițierea în niște mistere, dar ale lumii
acesteia iar nu ale lumii de dincolo.
Moartea este proiectată chiar în lumea
vie, iar inițierea este silită și realizată
prin suferință.

Biserica Neagră, romanul lui A. E. Bacovsky, este construit pe ideea de catabază funerară: orașul („cetate-cavou”) invadat de cerșetori delimitază un „hotar al întinericului”. Toate personajele dependente de Liga Cerșetorilor au o funcționalitate thanatică, începând de la groparii care încarcă în luntre sicriile putrezite și scheletele, vânzând oasele morților de odinioară, până la sacerdoții perversiți. Cimitirul însuși devine o metropolă neîncăpătoare, Biserica Neagră se dovedește a fi un „cavou al nimănui și al tuturor”, iar locuitorii au trăsături de „cadavre animate”. Toate faptele vii ajung în ipostaza de „hoituri”, culminând cu apariția unui necunoscut putrefact, mâncat de viermi. Personajul narator, vizionar ca un virtual cadavru viu, se simte scindat, fie ca sufletul rătăcitor al unui mort, fie ca trupul unui mort neîngropat: „poate că eu însumi am decedat și privesc din mormînt”; „Mi se părea că sînt un cadavru pe care trei gropari solemni îl poartă prin labirintul unui cavou fabulos, spre scaunul consacrat într-o ierarhie acherontică.” Inițierea este subpământeană, infernul străbatut fiind simili-elin (Acheron, Styx). Eroul este mai întâi restaurator al cimitirului, apoi gropar și sacerdot: atunci când oficiază ca preot nocturn, el se simte *mai mort* decât cei morți; dat fiind că morții erau programați (prin execuții), eroul riscă, la rându-i, să fie programat cândva ca mort pe catafalc. Și dacă nu cunoaște moartea concretă, în schimb el are parte de un simulacru: după ce străbate subterana Bisericii Negre asediate, trăiește într-o groapă de pe promontoriul negru (opus promontoriului alb unde ancorau corăbiile salvatoare); iar atunci când generația progresistă a Ligii Cerșetorilor ajunge la Putere, personajul, deși viu, este considerat printre decedații sacrificați, asistând la propria sa evocare elogioasă; el este un mort juridic și oficial, care dovedindu-se viu, este acuzat ca provocator și alungat. Romanul lui A. E. Bacovsky sugerează nu atât inițierea funerară, cât neputința de a reveni din inițiere, prizonieratul printre morți. Neofitul morții devine chiar un „mort” fără putință de întoarcere, deși el este viu. Biserica Neagră este una atee, demonizată și opusă Bisericii Albe, și de aceea inițiatul ei este un nemântuit încă din viață fiind.

Componenta funerară apare și în celelalte antiutopii, chiar dacă voalat, cu excepția romanului *Al doilea mesager* al lui Bujor Nedelcovici și, parțial, a romanului *Gulliver în Țara Minciunilor* de Ion Eremia. Locuitorii Insulei din *Al doilea mesager* sunt făpturi care au senzația de a fi mâncate de vii, alcătuiind un popor de „strigoii” și „oameni împăiați”. Autorul dezvoltă ideea de „suflete moarte”, furate de Institutul de reeducare, conceput ca un „abator de suflete”. „Morții sînt vii! La noi nu mai moare nimeni!” va exclama un personaj, deconspirând moartea din viață realizată prin raptul sufletelor reeducate la Institut. Între aceste făpturi de umbră, Danyel Raynal este proiectat de Jean Elby ca un Orfeu în infern, apt să salveze sau cel puțin să revitalizeze sufletele. Structura cadavrelor vii seamănă cu aceea a unor gemeni opuși, dar coexistând într-un trup bicefal, și ea este redată expresiv de unul dintre prietenii eretici ai lui Danyel Raynal: „în mine e un om mort și unul viu care mănâncă, vorbește, se mișcă, bea...”

Kukunezii din *Gulliver în Țara Minciunilor* sunt, la rândul lor, oameni-umbre, molipsiți de tristețe, ai căror copii sunt îmbătrâniți înainte de vreme. Capitala țării arată ca o Vale a Plângerii, locuitorii se târasc formând metaforice convoaie mortuare, faptele având aparența de „stafii” și „arătări”. Moartea din viață este determinată de absența bucuriei și a speranței, locuitorii găsindu-se în ipostaza de „câini” vânați de „hingheri” (membrii aparatului de presiune).

CEL MAI eficace procedeu de reeducare a populației este „spălarea creierului”, realizată fie într-o manieră dură, fie într-una sofisticată psihologic; oricum, și într-un caz și în celălalt, scopul este același.

Autorul care redă antiutopic modalitatea cea mai brutală de „spălare a creierului” este Vasile Voiculescu, în povestirea *Lobocoagularea prefrontală*, scrisă în 1948, text revelator tocmai pentru duritatea perspectivei lui Voiculescu și pentru actul de pionierat demistificator pe care îl reprezintă povestirea sa. Lobocoagularea prefrontală este operația creată de Perfectul Prezidiu Permanent al Popoarelor Păcii (lagărul comunist) cu scopul de a imuniza individul din punct de vedere emotiv; operația are loc de trei ori, la naștere, în copilărie și la majorat, fiecare cetățean trebuie să posede un certificat care să ateste tripla operație, în caz contrar, având loc expulzarea. Operația obține sterilizarea afectivă, vizând mai ales centrii nervoși ai neliniștii și revoltei, iar coronița de lobocoagulare există în fiecare locuință ca un fel de atestare a loialității. Prin operația de lobocoagulare se obține un cetățean model, individul pierzându-și conștiința de sine, deoarece eul său devine amorf. Deși cărțile interzise au

fost arse, deși copiii cresc în „educatorii” publice, deși erosul este repartizat științific, iar nu anarhic, totuși tinerii dau semne de neliniște, ca și cum nu ar fi fost operați, descoperind frumusețea, iubirea, credința etc. Pentru a stopa epidemia de libertate, autoritățile instituie sterilizări și chiar „căptușirea creierelor cu plăci de plumb” sau extirparea epifizei, de unde se bănuiește că erupe microbul revoltei. Dar, după o perioadă de acalmie, epidemia izbucnește din nou, drept care Prezidiul hotărăște experiențe colective masive, ajungându-se până la coagularea totală a creierului, inamicul principal al autorităților fiind, după cum recunosc acestea, însuși Spiritul. Deși populația este idotizată în masă, epidemia reizbucnește, iar sediul organic al instigării la libertate se dovedește a fi o inimă cu fibre nervoase, care a preluat funcția creierului epurat. Finalul povestirii lui Vasile Voiculescu este intenționat paranoic, deoarece Prezidiul hotărăște operația asupra inimii, reducând populația la structura unor trupuri vidate punitiv de organele esențiale; totuși, epidemia poate oricând să reapară, în cazul în care microbul revoltei va ocupa un nou organ integru.

Viziunea autorului este radicală: Vasile Voiculescu imaginează o „spălare a creierului” de natură fizică, implicând toate consecințele ei, până la confecționarea unui homunculus uman, epurat organic de creier și inimă. Tranșant, autorul sugerează că aparatul de presiune ar putea ajunge la extirparea tuturor organelor vitale ale omului, pentru a obține un individ vid pe dinăuntru, alcătuit doar din sânge și limfă. În ultimă instanță, operația de lobocoagulare prefrontală este o metodă de extincție științifică, în care individul este ucis cu încetinitorul, iar nu împușcat în fața plutonului de execuție.

Eroul din *Biserica Neagră* cunoaște o „spălare a creierului” mult mai blândă și mai ambiguă, căci Liga Cerșetorilor îi face o masivă „infuzie de fals”. Rafinamentul autorităților constă în implantarea unei „pseudomemorii” și a unei „pseudovieți”, prin care personajul devine altcineva, o faptură-alibi. Liga Cerșetorilor creează chiar un fals frate care participă intensiv la „spălarea creierului” eroului, încercând să-i inoculeze amintiri false prin intermediul cărora acesta să-și uite ataraxice datele despre sinele său de odinioară (personajul simte, de altfel, că unii locuitori epurați de Ligă nu mai trăiesc decât în trecutul său). Cerșetorii și Liga alcătuiesc o confrerie de mistificatori și uzurpatori ai existențelor, făcându-i pe cei cu „creierul spălat” să nu mai aibă realitate, să fie niște făpturi-paravan. Până când și morții de pe catafalc nu sunt întotdeauna reali, ei fiind uneori manechine de morți. Uzurpat ca preot, eroul se travestește în clopotar, constatând însă că schimbarea identității nu este

esențială în societatea cerșetorilor; scopul Ligii este obținerea unui om fără identitate, interschimbabil, un *cineva*, *altcineva* sau *nimeni*, întotdeauna fără nume, cu chip labil sau amorf ca în picturile lui Magritte și Delvaux.

Mestrul de Ceremonii, Instructorii și Actrița din *Perimetrul Zero*, romanul Oanei Orlea, sunt tot niște mistificatori ai existențelor. Pregătind-o pe Leontina ca sosie a Mult-Iubitei (o Mare Soră, după modelul orwellian al Marelui Frate), Instructoroarea dorește să o depersonalizeze (explicându-i amănunțit zâmbetul Mult-Iubitei, silind-o să vizioneze până la intoxicare filme cu femeia-instituție), până la identificarea obligatorie cu modelul. Leontina acceptă rolul de sosie tocmai pentru că nu mai știe ea însăși cine este în realitate, astfel că, într-o primă etapă, depersonalizarea o fortifică. Într-o a doua etapă, depersonalizarea este, însă, riscantă, deoarece ea este impusă din exterior, dar ține și de opțiunea personală, de o substituție asumată sau nu, alternând hamletian viața și moartea: „A fi sau a nu fi Leontina. A fi sau a nu fi Mult-Iubita”. Aparența este puternică, dar și fragilă în același timp: aflate una lângă alta și privindu-se în oglindă, sosia și modelul văd „două false Mult-Iubite sau două false Leontine” care se sfâșie reciproc; cu alte cuvinte, atât sosia își pierde consistența personală (ceea ce este normal), cât și originalul (ceea ce este paradoxal). Este o lume borgeșiană, a aparențelor, o lume a sosiilor, dar și a sosiilor sosiilor, a dublului dublului; fapturna-copie și copia copiei, ca în peștera lui Platon; or, Puterea înseamnă controlul absolut al aparenței. Până când și atentatul împotriva Mult-Iubitei (înlocuită de Leontina) nu se știe dacă este real, el poate fi, la rându-i, o sosie de atentat. Așteptându-i pe călai, însă pregătită să lupte pe viață și pe moarte, Leontina simte alienarea și criza de identitate ca pe un vid ontic: „Nu sînt Mult-Iubita, dar nu mai sînt nici Leontina. Sînt o sosie bună de ucis”; undeva, fără voința ei, chipul Mult-Iubitei există ca o mască veche intrată în piele, iar identitatea de sine devine ambiguă și alunecoasă.

IN *Al doilea mesager*, „spălarea creierului” se întrepătrunde cu dedublarea: indivizii sunt tăiați în două, având o ușă în mijloc, cum spune un personaj din roman, fiecare făptură conținând două euri, unul „străin” sau „nimeni”, și altul care mai posedă un rest din componentele eului integru de altădată. Locuitorii Insulei Victoriei se denunță singuri, călăul și victima coexistând în aceeași ființă: același individ este pentru sine însuși reeducator și reeducat, „piteștizarea” petrecându-se moral. Fiecare locuitor conține un *Janus bifrons*, astfel încât atunci când unul din euri se îmbolnăvește, cel sănătos îl denunță pe celălalt (dar de fapt se autodenunță), pentru a solicita vinde-

Lumea liberă față cu d-l Măgureanu

CRONICA MELANCOLIEI

de Neana
Mălăncioiu

DUPĂ victoria istorică a d-lui Emil Constantinescu în alegerile din 17 noiembrie, presa a vorbit ades despre serviciile aduse democrației noastre de d-l Virgil Măgureanu și despre longevitatea acestuia la conducerea SRI. În *Lumea liberă*, o intervenție a disidentului Liviu Cangiopol (reluată de *Ziua*) îi subaprecia meritele prin comparație cu d-l general Pacepa, a cărui revenire ar fi fost chipurile de natură să asigure prin ea însăși intrarea României în Europa și în NATO. În schimb, un comentator politic mai experimentat, cum este d-l Emil Hurezeanu (care pentru mulți dintre noi a reprezentat pînă nu demult însăși vocea *Europei libere*), într-un articol intitulat *Cine a câștigat alegerile?* (apărut în revista 22 nr. 49/1996), ne spune: *directorul SRI, Virgil Măgureanu, s-a dovedit un profesionist abil, un tactician remarcabil, un arbitru corect, loial nu numai unui regim politic, ci și rosturilor necesare ale României.* Legat de această afirmație a sa, voi remarca doar o mică scăpare de formulare, întrucît ne-ar putea face să credem că ar exista și rosturi ale României care nu ar fi necesare. Sperăm însă că ea nu va crea nici un fel de derută și textul comentatorului de înaltă ținută care este distinsul nostru coleg Emil Hurezeanu va fi avut în vedere de oricine se va pronunța de acum înainte asupra acestui subiect dificil. Cu atît mai mult cu cît el nu este de natură să pună sub semnul îndoielii ceea ce se petrece la clubul *Eu, tu și Emil*. Dimpotrivă, are menirea de a ne face să privim democrația noastră proaspăt instaurată fără nici un fel de prejudecată. Spre deosebire de mai tînărul său coleg, d-l Șerban Orescu se situează la polul opus. Pentru că iată ce ne-a spus domnia-sa (în aceeași revistă a GDS, nr. 50/1996) în articolul *Noul regim și d-l Măgureanu*, din al cărui final citez: *Încheiem cu o metaforă... Puterea e în mod*

inevitabil o mireasă cu trecut... Dar una e să-i accepți trecutul și altceva, cu totul altceva, e cînd mireasa își aduce în casă vechiul amant... Deși autorul vorbește pe înțeles, metafora domniei-sale rămîne puțin neclară. De aceea vă propun să o analizăm împreună. În contextul dat, vechiul amant adus în casă după nuntă este, în mod evident, fostul și actualul (și probabil viitorul) director al SRI. Și dacă știm foarte bine *cine este el*, nu sintem la fel de siguri și *cine este ea* și de cînd se-ntilnea cu dinsul *sub clar de lună*. Fiindcă noi abia acum aflăm că erau împreună. Oricum, dacă mirele o acceptă pe mireasă cu fostul ei amant, înseamnă că are el un motiv (sau un folos) și că orice discuție pe această temă e de prisos. Așa stînd lucrurile, chiar dacă nu înțelegem prea bine cine e mirele, nu vom mai sta să descurcăm toate firele. Vom trece direct la răspunsul d-lui Măgureanu, care mai nu vrea mai se lasă prins în această plasă. Uzînd de dreptul la replică (în revista 22 nr. 51/1996), domnia-sa ține să precizeze: *Ideea centrală a articolului menționat este aceea a conectării mele, în calitate de director al Serviciului Român de Informații, la ceea ce autorul numește „vechiul regim” și, pe cale de consecință, incompatibilitatea menținerii mele în funcția menționată în „noul regim”.*

În ce mă privește, aș putea să mă abțin de la orice comentariu, spunîndu-mi: *Europa liberă* a dat, *Europa liberă* a luat, fie numele ei binecuvîntat. Dar trebuie să recunosc că, așa cum ne atrage atenția d-l prof. univ. Virgil Măgureanu: *într-un stat democratic serviciile de informații reprezintă instituții ale statului, a căror activitate se desfășoară în limite precise marcate prin lege și expres controlată, iar angajații lor au calitatea de slujbași ai statului.* Citatul reproduș dovădește că inteligența unanim apreciată a autorului este dublată de o modestie pe măsură. De aceea voi spune

deschis că d-l Măgureanu își subapreciază rolul deosebit de important pe care l-a avut în decembrie '89 și în primii ani ai regimului Iliescu. Nu demult, însuși d-l Sergiu Nicolaescu ne amintea de războiul psihologic dus împotriva noastră a *tuturilor* (prin radio și televiziune), și dinsul știe ce spune. Fiindcă nu a luat parte la *evenimente* ca figurant, ci ca regizor. Iar d-l Măgureanu a jucat cel puțin două roluri importante. Unul la TVRL și altul la Tirgoviște, unde a participat la execuția cuplului Ceaușescu (înfăptuită din ordinul lui Ion Iliescu, care nu avea încă nici o altă investiție decît aceea de director de editură). Nu vom uita niciodată acest lucru, fiindcă era primul nostru Crăciun liber și noi ascultam înfricoșăți vechile colinde, fără să știm cine pe cine vinde. Cînd ne-am trezit, dispăruseră din scenă și artiștii și teroriștii. Dacă noi nu am aflat nici pînă astăzi cine a tras în noi după 22, d-l Măgureanu, care a fost în inima lucrurilor, știe. Desigur, mai știu și alții, dar aceștia au fost scoși pe rînd din scenă. Unii pentru a nu mai fi chiar în văzul lumii, alții de tot. Ca dovadă a inteligenței sale, după fiecare disjuncție în care a mai dispărut cineva, d-l Măgureanu a rămas numai în viață, ci și în funcție. Desigur, trebuia să existe și un punct fix, în jurul căruia se producea marea rotație. Dar eu aș fi fost mai fericit dacă nu era deconspirat. Pentru că nu știu ce să mai cred atunci cînd cineva de a cărui bună-credință nu mă pot îndoi îmi spune cu seninătate: *Să știi că nu ai dreptate! În definitiv, tu ce vrei?! Fără el, am fi murit cu Ilieci pe tron, ori ne-am fi trezit că prim-ministru este cutare sau cutare...* Și din nou mă cuprinde acea cumplită disperare dinaintea de prima eliberare.

Dar, una peste alta, bine că s-a terminat într-un fel. Chiar dacă *Revoluția* a fost aniversată tot cu Ion Iliescu, cu Sergiu Nicolaescu și cu Gelu Voican-Voiculescu. Fiindcă prestația dumnealor din aceste zile

ne-a convins încă o dată că așa chiar nu mai mergea. Numai că întoarcerea la locul crimei nu va putea să fie opriată pînă cînd pedeapsa nu va fi ispășită.

Să închidem însă această lungă paranteză care nu a fost cu totul înțimplătoare. Să revenim la d-l Măgureanu și să admitem că are dreptate atunci cînd afirmă că directorul SRI este un slujbaș al statului care lucrează în limite precis marcate. Să ne mai gîndim că poate există și un motiv mai puternic decît toate cele exprimate, pentru care nu s-a putut renunța la serviciile domniei-sale. Fiindcă în ciuda a tot ce s-a spus înainte, pînă la urmă noul nostru președinte a putut să-și primească binecuvîntarea în liniște și pace chiar la Casa Poporului și să facă Sfînta Sfeșanie la Cotroceni (unde, așa cum aflăm de la consilierul său dr. Nicolae Constantinescu, cînta efectiv cucu-văia). Slavă Domnului, mi-am spus cînd l-am citit și am aflat că au fost alungate duhurile rele de la Palat și noul nostru guvern în care ne-am pus atîtea speranțe a putut astfel să fie și el binecuvîntat. Numai șeful SRI-ului a fost uitat, deși nu este mai puțin important decît premierul (necum decît un ministru oarecare) și era firesc să se bucure de aceeași tratare. Desigur, domnul profesor Virgil Măgureanu nu mai este la fel de inocent ca domnul Ciorbea și, fără îndoială, ar fi trebuit ca mai întîi să fie spovedit. Însă, dacă i se iartă păcatele și rămîne mai departe pe postul său, mi se pare absolut normal să primească și dinsul binecuvîntarea Preafericitului Părinte Teoctist. Dar nu mai insist... Închei, dorindu-le un an nou fericit cititorilor acestei reviste și întregului nostru popor care prin marele eveniment istoric din 17 noiembrie a ieșit încă o dată învingător.

carea la Institutul de reeducare. Auto-demascarea este o golire de sine obligatorie, deoarece înainte de a i se implanta noua ideologie, individul este vid cîtva timp. Conștiința este proiectată ca o „nucă de cocos” golită și apoi umplută cu o substanță nouă, care nu se înrudește prin nimic cu lichidul original. Senzația fizică a lui Danyel Raynal este una de comprimare cerebrală: „Cineva și-a vîrît mina pe sub oasele craniului și îmi strînge creierul precum un burete de baie din care mustește o zeamă purulentă...” Individul nu mai este cel care a fost, ci cel care a devenit, ca să parafrazez concluzia unui reeducat capabil încă să-și conștientizeze metamorfoza. Devenit schizoid, locuitorul Insulei Victoriei este omul cu doi pești înăuntru: unul care înnoată prin mîl, pe fundul lacului, și altul care înnoată la suprafață. Mancurtului clasic i se aplica un uger de cămilă care, sub presiunea solară, devenea o coroană de schingiuire; noul mancort este, la rîndu-i, presat cere-

bral, dar nu fizic, deși percepția are acuratețe fizică, ci ideologic și ideatic. Fiind în același timp Jekyll și Hyde, bicefal și antitetic, el nu are nevoie de un călău exterior, deoarece l-a interiorizat pe acesta, ascultînd orbește de poruncile lui.

PERSONAJELE din *Adio, Europa!*, romanul de excepție al lui Ion D. Sirbu, nu folosesc termenul de „spălare a creierului”, ci pe acela de raclare sau raclaj afectiv-cerebral și de castrare trupesc-sufletească. Această raclare (ca și cum mintea și sufletul ar fi un uter răzuit) este combinată cu dedublarea, pe care personajele lui Ion D. Sirbu o consideră ca fiind singura aptă să susțină supraviețuirea și adaptarea la realitate. Candid Deziderius vede în dedublare o „stare de inversitate” și un „ianusism total”, prin care indivizii au o viață oficială falsă și una ascunsă, inversă celei oficiale. Însuși orașul Isarlik, după cum explică Olimpia, este dublu: unul

la suprafață, și altul subteran, alcătuit din catacombe; la fel, locuitorii Isarlikului, majoritatea, au câte o umbră, pînă și cuvintele posedînd câte un dublu lingvistic subteran. Dar problema umbrei este pusă aproape jungian. Odinioară, Candid Deziderius decriptase în comunismul agresiv un *morsus diaboli*, o mușcătură a diavolului; or, cei mușcați de diavol (fie că sunt atinși de bunăvoie sau nu) au o dublă umbră, una normală, de la soare, și alta a morții din viață, o umbră de strigoi. O astfel de umbră are, de pildă, Marcus Winter, electronistul agiei și fost student al profesorului Candid, iar această atestă în el un slujbaș al diavolului, chiar dacă non-torționar. El este un *om cu umbră*. Firește, singurii integri sunt oamenii fără umbră, dar aceștia sunt epurați, uciși, sau internați la ospiciu. Ideea de „mușcătură a diavolului”, așa cum o insinuează Ion D. Sirbu, mi se pare rafinat aplicată în sfera terorii și a mutațiilor produse de aceasta. În cazul „spălării creierului” după metodele

clasice și moderne, așa cum apar ele transfigurate în antiutopia românească, autorul romanului *Adio, Europa!* este singurul care încearcă să facă din Diavol nu doar o eminentă cenușie și un patron spiritual, ci un torționar uman, chiar dacă deocamdată invizibil. Demonologia instituită de Ion D. Sirbu este hîtră doar inițial (Candid vede demoni peste tot, așa cum alții vîd ingeri), ea devenind terifiantă prin încarnare umană: de la un punct încolo, diavolii nu mai sunt necesari, deoarece oamenii i-au substituit voluntar sau și i-au subordonat pe aceștia. Or, exagerînd puțin, moartea Diavolului este la fel de periculoasă ca și moartea lui Dumnezeu, atunci cînd omul îi preia rolul. Dacă omul îndumnezeit este o blasfemie sfidătoare, omul indiavolit neagă orice posibilitate de mîntuire.

MIHAI RALEA: O personalitate

NU AM intenționat să scriu, aci, documentat și doct, despre Mihai Ralea. Nu am consultat din nou, pentru cele ce voi scrie aci, studii publicate de atâția comentatori, până acum, și nici nu mi-am împrosătat memoria răsfoind iarăși toate lucrările psihologului, esteticianului, sociologului, eseistului, filosofului, omului politic, despre care nu s-a mai scris sau vorbit prea mult după moartea sa, în 1963. Circumstanțele - Centenarul nașterii sale, comemorat în acest an, la răstimpuri și parcă în șoapta, mi l-au adus în prim plan, acum; dar mi-l amintesc mereu, cu sentimente de recunoștință, am scris și mai ales am vorbit despre el, „înainte“ și, din ce în ce mai des, „după“, adică în ultimii șase ani.

Textele scrise de o personalitate sunt mărturii relativ perene și considerate drept fundamentale pentru caracterizarea acesteia, dar ceea ce a înregistrat despre un om memoria neexprimată are o anumită importanță și este de dorit să nu dispară iremediabil. Uneori, asemenea frânturi de memorie ale contemporanilor pot adăuga trăsături noi și adesea esențiale pentru conturarea unui profil uman, pot ajuta în soluționarea unor controverse, pot aduce date în aparență insignifiante, dar în fond determinante pentru interpretarea unor fapte care suscită întrebări sau chiar perplexitate, eventual le „explică“ sau le fixează valoarea de „reprobabil“ sau „justificabil“ ori chiar de „scuzabil“ ori de „util în acea conjunctură“. Cine îngroapă în adâncurile uitării și nu comunică altora asemenea resturi ale memoriei relative la o personalitate pe care a cunoscut-o și care devine eventual obiect de controversă, de indecență eliminare din conștiința contemporanilor sau chiar de oprobriu - sau invers! - se face vinovat nu numai față de personalitatea pe care a avut prilejul s-o cunoască, dar mai ales - mai grav - față de o anumită comunitate socială, de „istorie“ și în definitiv - dacă se ocupă și de „știință“ - față de realitatea pe care trebuie s-o slujească.

Acest preambul era necesar pentru a explica pentru ce mi-am permis și chiar mi-am impus, să las să-mi vorbească mai ales memoria personală, cu ceea ce-mi aduce ea pe prim plan, *astăzi*.¹⁾ Vor fi poate - sau desigur - puncte de vedere subiective, dar toți suntem subiectivi când evocăm o personalitate pe care am cunoscut-o.

¹⁾ Eseu dedicat Centenarului nașterii lui Mihai Ralea. Autoarea a fost studentă a acestuia (examenul de licență în Psihologie și la Estetică, 1942); numită - la recomandarea lui M. Ralea, G. Zapan și A. Rosetti - asistentă la Psihologie, ținând seminarii mai ales ale primului; 1949-1952 (dată afară din motive politice); numită, prin stăruința lui M. Ralea, preparator (nu mai avea dreptul să lucreze în învățământul universitar) la Secția de psihologie a Institutului de Fiziologie al Academiei, apoi la Institutul de Psihologie (creat de M.R. în 1956); urma să susțină teza de doctorat - devenită, după peste zece ani, cartea „Limbaj și context“ -, dar în pofida insistențelor lui M.R., nu i s-a permis aceasta, comisia neprezentându-se la data fixată (29 iunie 1949), sub presiunea „organelor de partid“, A. Graur, I. N. Bălănescu - director al „Contemporanului“ și nepot al lui M. Roller etc.

Nu a trecut prea mult timp de când a murit Mihai Ralea, și totuși mi-a fost dat să aud inexactități atât de bizare, încât mă fac să pun la îndoială și alte date, presupuneri, opinii relative la momente pe care eu nu le-am cunoscut direct. Iată, de pildă, una dintre aceste surprinzătoare inexactități și nu mai puțin greșite „corijări“, și anume aceea privitoare la decesul lui - care s-a petrecut „în timpurile noastre“. Cu prilejul uneia dintre „comemorările“ din acest an, a fost necesar - se pare - să intervină un istoric, pentru a preciza că „Ralea nu a murit în martie [1963], ci în august“. În mormântarea s-a făcut în centrul Bucureștilor, la Cimitirul Bellu, iar nu în cine știe ce ungher obscur, și la ea a asistat un mare număr de persoane, presa de atunci a consemnat, desigur, faptul - și totuși, vorbe aruncate în vânt, în 1996, fac necesare rectificări. Care, însă, introduc altă eroare, și anume precizarea că „a murit în avionul care-l ducea spre Berlin.“ Însă nu numai că se știa de către toți cei care l-au cunoscut, că M. Ralea avea fobia avionului, dar în orice caz nu putea lua, atunci, avionul, pentru că abia ieșise din clinica unde fusese internat pentru o boală de natură neurologică (este o presupunere a mea, întemeiată pe faptul că observasem la el, nu cu mult timp înainte, la Institut, tulburări în mers și motorii-verbale, am văzut apoi buletinul autopsiei - mi l-a arătat dr. Robert Floru, la Institutul de psihologie - și l-a îngrijit un cunoscut neurolog, dr. Ion Voinescu, în care, mi-a spus apoi acesta, M. Ralea avea încredere și care de altfel, a fost revoltat când a aflat că, împotriva prescripțiilor, Ralea mâncase, înainte de plecare, la Casa Oamenilor de Știință, „o oală de sarmale“). A murit în drumul spre Berlin, în tren, probabil pe la Praga, iar la Berlin a trebuit să fie scos pe fereastra vagonului: Catinca, fiica lui, a plecat imediat acolo („a obținut aprobarea!“ - adică viza -, ne miram apoi), și i-a adus corpul în țară, după ce i s-a făcut autopsia (în buletin se menționa că avea „sechele de tuberculoză“ - noi îl socotisem „ipocondru“ când, cu statura lui masivă, se temea de această boală și evita să se scoale prea devreme dimineața, neprimindu-ne decât după ora 9); tot în acel buletin scria că avea semne de „schwere Gehirnsklerose“ - ceea ce, față de cum îl știam noi, denota o prea galopantă involuție, la 67 de ani, pentru a fi fost „naturală“).

Dacă sunt posibile inadvertențe de tipul celor menționate, introduse în date strict obiective, de înregistrări în starea civilă - pentru a căror corijare am adăugat câteva precizări semnificative, cred -, câte pot fi de spus despre imprecizii, „lune-cări“, răstălmăcirii, probabile fabulații, chiar mistificări, relative la ceea ce ține direct de sfera personalității.

Din acest punct de vedere, nu a trecut prea mult timp de la dispariția lui Mihai Ralea, pentru a fi intrat în focarul ceva mai obiectiv al posterității, care (pe lângă latura negativă a *uitării*), să permită cernerea unor diverse detalii în conștiința fiecăruia, astfel încât să i se profileze mai clar în memorie numai anumite momente, aspecte, fapte, cuvinte cu adevărat semnificative. Istoria va mai cernea sau va mai adăuga elemente, la cele pe care le relevăm noi, aci. Depărtarea în timp va permite, poate, mai multă obiectivitate, pentru că se va „uita“ (neglijă) ceea ce este detaliu întâmplător negativ sau pozitiv pătimăș, nesemnificativ pe plan social, nerelevant pentru înțelegerea și aprecierea personalității și a operei sale

(bineînțeles, făcând abstracție de „uitarea“ voită sau de toate subterfugiile mascărilor). Este greu de spus că reușește cineva, chiar astăzi, după câteva decade, și mai ales în condițiile unei ignoranțe sau escamotări intenționate, să facă aprecieri cu totul obiective despre Mihai Ralea și să rețină ceea ce este cu adevărat mai important din viața, opera, activitatea sa. Pentru fiecare dintre noi, se conturează un portret mozaicat, cu unele tente subiective - dar probabil că din repetarea aceluiași fragmente proiectate de memoria mai multora, se va contura linia mai obiectivă a memoriei posterității.

Deocamdată, adaug și eu câteva imagini, date, fapte reale, care mi-au părut mai relevante, făcând să palească altele.

Sunt personalități care „rămân“ - cum se zice - prin ceea ce au scris, altele prin ce au spus (căci deși „*verba volant*“, posteritatea are urechile ei), altele prin ceea ce au făcut, „bine“ sau „rău“. Dacă mă voi referi numai la lucrările de psihologie și la activitățile având contingente cu acest domeniu și voi pune în balanță scrierile, prezența orală - inclusiv cursurile nepublicate și „conversația“ sau „remarcile“ - și acțiunile, îmi pare că Mihai Ralea va rămâne în memoria psihologiei românești în deosebi prin ceea ce, după venirea la București, în 1941, se va perpetua prin noi - și prin alții, preluând de la noi pe de-o parte prin ceea ce putem depune mărturie (evident, cei de bună credință și cu bună memorie) despre *prezența* lui orală scilicet - ca profesor și ca „acela care conduce“, *leader* sau, în terminologia universitară mai adecvată, franceză, „grand patron“. Iar pe de altă parte - și, din anumite puncte de vedere, în deosebi - prin ce a „făcut“ în psihologie, prin ce a „construit“ în organizarea cercetării, învățământului, publicațiilor și în genere, a activității din domeniul psihologiei românești în scurtul răstimp de aproximativ 14 ani, adică de când s-a întors din periplul lui ca ambasador la Washington și până la deces, în anii tulburi și tragici pentru cei mai mulți când a avut o anumită autoritate - deși nu a mai avut-o pe cea politică - și a folosit-o în interesul psihologiei (desigur - preîntâmpin unele nedrepte vociferări - în limitele contextuale de după 1949).

Una dintre primele imagini care mi se impun în legătură cu Mihai Ralea se leagă de altfel (cel puțin, așa o leg eu astăzi) de cele sub care avea să ni se înfățișeze el mai târziu, după 1949. Eram - studenții de

la cursul de psihologie socială din a războiului - în amfiteatrul „Titu Maiorescu“ (numit apoi „Alexandru Odobescu“) de la Facultatea de Litere și Filozofie din București, din strada Edgar Quinet. Intrat, în acel amfiteatru plin ochi, „profesorul Ralea“, pe care-l vedeam pentru prima dată la curs, deoarece funcționam mai înainte la Iași: masiv, mi-a părut atunci, parcă silind până și aerul din jur să dea la o parte, dislocat de o mișcare toracelui și a umerilor unui om care avea aer de sportiv dar părea robust, afișa o postură dinamică dar părea avântat, nu se caracteriza prin mișcările unui om activ dar te obliga să-l vezi ca răsfrângând muniții (și de fapt el, care mărturisise o dată că fusese, sau și era încă, un timid reușea să o facă, pentru că îți spunea muniții se vor răsturna, le spunea acestora că trebuie să se răstoarne, și în general obținea ceea ce dorea). Când a intrat în amfiteatru, s-a întâmplat ceva ce nu am trăit niciodată cât am fost studentă, Facultatea din Edgar Quinet, unde s-a desfășurat, spre deosebire de cei de la Medicină, de pildă, nu aplaudau - spontaneu vreau să spun, nu din siluire politică: unii au început să aplaude, apoi ne-am sculat în picioare. Era o reacție obișnuită - pe care nădăjduiesc că cei care cunoscuseră bine lucrurile, dar căreia li s-au alăturat mulți alții -, ca salut elogios pentru profesorul care revenea din lagărul de la Târg Jiu, unde fusese internat pentru opinii sale ca om politic (despre care eu nu știu aproape nimic, decât că era „corlegionarilor“). Mai târziu ne povestea asistenților, cum fusese „luat“, în noaptea din seria urgiilor care l-au ucis pe Nicu Iorga, și cum, sigur că avea să fie omorât în noaptea aceea, ca atâția alții, chiar Abator, s-a gândit atât (sau atât îi măsesse ca mai important în memoria lui „Am trăit patruzeci și... - nu știu câți spunea, dar nu este „greu de calculat, trăit mult, am făcut mult“. Acum nu-i pot că faceuse „mult“ până atunci: avea să trăiască destul de mult, încă, și să fi într-adevăr ceea ce nu-și dăduse seama trebuia să înfăptuiască, până atunci. Așa să-i fie dat prilejul să creadă că se aplică principiul și ideile pe care le iubise și le primase încă din tinerețea sa socială, dar să constate, cu luciditatea lui pe care nu numai că „nu era ce crezuse“, dar și el însuși „nu încăpea“ în acel regim la care a aderat la început, însă din care nu mai înțelegea că nu s-a „înfruptat“ cât ar fi me-

M. Ralea, Ioana („Fetița“) Suchianu (logodnica sa) și Puiu Suchianu la Paris (1949)

controversată

tat sau cât ar fi dorit. Deoarece, e cert: a avut ambiții politice - nemăsurate? - a „navigat“ în meandrele politice românești în anii '30 și '40, a „făcut concesii“ apoi - dar se uită alt fapt cert, care nu mai ținea de o „conjunctură“ de interes personal. Prin influența cercului ibrailean, iar apoi prin opțiunile sale din timpul studiilor de la Paris (1919 și următorii), avusese o tinerețe „socialistă“, cel puțin teoretic - sau, cum se mai spune, „de salon“. Mi-a rămas un cuvânt, din ceea ce ne povestea: „...tatăl meu îmi ampoazona vacanțele“ - adică, îl dojenea pentru ideile socialiste pe care le proclama, în cercurile ieșene, iar apoi în tezele de doctorat publicate la Paris²⁾ (bietul tata, din leafa lui de judecător, îi trimitea bani să studieze, iar când nu mai ajungeau, vindea încă o bucațică din via de lângă Huși, cum scria tânărul Ralea, din Paris³⁾, simțindu-se în culpă față de sacrificiile părinților). Conștiința mă obliga să evoc și următorul episod, petrecut între fostul tânăr din 1920 și o tânără, cam la vârsta lui de atunci, dar la mare distanță în timp, adică în 1948. La recomandarea profesorului Zapan, merseam la M. Ralea, care m-a primit în biroului din strada Londra, de fapt într-o vizită scurtă, stând amândoi în picioare, și la sfârșitul căreia Ralea mi-a spus: „Nu există altă cale, decât fuga, sinuciderea sau adaptarea“. Scurt, apodictic, cu un cizmatism care m-a urmărit apoi mereu, când, la atâția alții, eram pe punctul de a alege cea de-a doua variantă. Dar atunci, într-o secundă, i-am dat un răspuns care nu știu unde mi-a venit, sau poate era pornit din groaza față de cele trei variante, pe care nu le puteam admite: „Cred că mai există o cale“. De asemenea, scurt. A făcut ochii mari, privindu-mă atent (poate că a trecut prin minte știind ceva despre tatăl meu, că mă gândeam la rezistența activă, chiar violentă. A tăcut, m-a numit sistemat, m-a ajutat în momentele grele. Poate că m-a considerat un „experiment“ greșesc, desigur, mai ales că-și batea joc de „psihologia experimentală“) - în orice caz mă întreb dacă putea înțelege sau accepta o asemenea cale, a muncii științifice vădit nepolitica, dar acerbă și fără contaje materiale, oricum o cale pe care putea urma, cu trecutul și cu veleitățile sale. Acele cuvinte, spuse unui om mare, atunci, și pe care poate că le repeșe altora, atârnă greu în balanță, la „cele bune“. Dar voi evoca altele, multe, „bune“, dar drumul care-l duse la celelalte mi-am explicat și cred că-l justifică. Am avut prilejul să-l cunosc mai bine, datorită unor imagini retrospective, ale anilor 1919-1922, în contextul studiilor pariziene. În iarna 1980 am reușit să merg pentru trei luni la Paris, singura dată pe atâtă vreme (fusesem numită, în 1979, să voi, repetat, în 1980, de guvernul francez, profesor pe un an la Universitatea din

Paris, iar pentru că nu mi se „dăduse drumul“ - mai întâi de la Ministerul Învățământului -, mi-am cerut pensionarea forțată, echivalentă cu o demisie, apoi, în loc de un an, am căpătat pașaportul numai pentru trei luni - și m-am reîntors la București, probabil spre decepția „forurilor“, care voiau să se debaraseze de unii dintre noi). Cautând o locuință, am nimerit, în spatele Pantheonului, un mic hotel cu modeste apartamente, „Résidence Parisiana“, unde cele două patroane, aproape octogenare, îi găzduiseră, după primul război, vreo doi ani, pe „Michel Ralea“, pe logodnica lui și pe fratele acesteia, Suchianu. Am putut răsfoi condicile hotelului din 1919 și anii următori, am publicat apoi două articole și fotocopii de pe condici⁴⁾ și am înțeles, parcurgând și „Scrisorile din Paris“ (4, rue Tournefort) către Ibraileanu, când, cât, cum studiase tânărul de atunci. Se știe, dar adaug și eu aci: tânărul ieșean avusese succes acolo, i s-au publicat cele două teze de doctorat și i se propusese să rămână, să predea la Sorbona. Dar *preferase* să revină la Iași, unde dorea - îi scria lui Ibraileanu - două „cămăruțe“ la mansardă, la „Viața românească“, pentru el și tânăra soție. Nu avea dreptul să pretindă *mai mult* (pe atunci, *se putea*), în acea ambianță și mai târziu? S-a schimbat, ulterior, sau „s-a adaptat“ și a început să lupte cu armele obișnuite ale acelor „contexte social-politice“⁵⁾, preferând, *muceniciei* strict științifice și aproape neuzitatei fidelității conjugale, ceea ce se considera a fi drumul către „succes(e)“? A dorit ori s-a lăsat să fie răsfățat, adulat, *incitat* (de „prietenii“, de „cliențelă“ - îi plăcea să repete acest cuvânt -, interesați la rândul lor să-l aibă „sus-pus“ pe „Conu Mișu“) să aibă veleități politice de circumstanță, sau, *amoral*-se folosea mult și acest cuvânt - în viața conjugală și în genere în relațiile cu numeroasele femei, la rândul lor de-a dreptul imorale, care se întreceau să se ofere, încerca să-și facă un drum care, datorită carismei sale certe, ca și generozității în „a ajuta“, supăra pe cât mai puțini și îi atrăgea „prietenii“? Poate că nu considera, nici în viața intimă, nici pe plan politic - ori științific -, că făcea compromisuri sau acțiuni de interes strict personal ori în genere dăunătoare? Mai ales în contextul anilor '90, este greu de răspuns.

De ce evoc toate acestea acum, înainte de a sublinia aportul său, major, pentru psihologia din România, între 1949 și 1963? Pentru că acest rol a fost mult mascat de adversarii săi politici pe urmă de tot - ce s-a petrecut chiar în anii amintiți - criticat de regimul comunist, apoi rolul său a fost ascuns de alții care i-au luat locul, în fine a fost dat uitării, iar în ultimii ani s-a vorbit despre „greșelile“ lui sau, la rând cu alții, a fost înfierat nu rareori de către „impuri“ care vor a trece drept „puri“. De pildă, s-au amintit migrațiile sale politice din anii '30-'40, dar și rătăcirile de după 1944 - ministeriate pe care le-a acceptat sau dorit, funcție de ambasador la Washington dată de regimul nou, în primul rând când Ministerul de Externe era oblatuit de Ana Pauker, apoi agreeat, la sfârșitul anilor '50, de Gheorghiu-Dej (dar trebuie spus, în definitiv, *de ce*). S-a pronunțat, în anii post-1989, injuriosul cuvânt „colaboraționist“ - și în ce context, vai!, acela al imbrâncelii nelegitime către Puterea de drept sau de fapt, ori al veleității de ultimă oră sau al „persecuțiilor“ inventate, sau al celor care, de pildă, au pângărit „Canalul“ tuturor suferințelor eroice

M. Ralea - doctorand la Paris (1920-1921?) (detaliu din fotografia primită de Tatiana Slama-Cazacu de la Catinca Ralea la 8 noiembrie 1980)

printr-o proză de tarabă partinică dar capătă diplome de „cei mai mari prozatori români“. Privind înapoi la figura lui Mihai Ralea ca tânăr studios la Paris, la mărturia trudei pentru examene și doctorate, și „evaluându-i“ ghetele obosite și paltonul ponosit, din fotografia⁶⁾ „lor“ - el, logodnica și Suchianu - la Paris, scriam, la sfârșitul acelei evocări, că-l vedeam în ipostaza cuiva mult mai tânăr decât mine, atunci, „pe care ai vrea, retrospectiv, să-l protejezi, să-l aperi de tot ce va denatura, mai târziu, promisiunile tinereții“ (în „Tomis“, citat).

Astăzi am o altă perspectivă și-mi fac o datorie în a o prezenta, succint, prin imaginea „balanței“: se pun, în cele două talere, „cele rele“ (am menționat unele, se pot adăuga oricâte altele) și „cele bune“, care-mi par, prin prizma „istoriei“ vitale, că le compensează pe primele. Mihai Ralea a fost, nu de circumstanță, un om cu sincere vederi de stânga - „de salon“, socialism *sui generis*, oscilant, sau „deviant“, dar așa a fost, prin cercul ieșean din care provenea și, cum subliniam, prin cel francez, al profesorilor lui sorbonarzi. Regimul comunist l-a adoptat, iar el a acceptat privilegiile. Presărate, acestea, cu câte ofense, o știu cei care au trăit, cel puțin „la psihologie“, anii '50: obligat să se restrângă numai la activitatea de la facultate și de membru al Academiei - însemna foarte mult pentru unii, dar foarte puțin pentru „politicianul“ Ralea și pentru „cliențelă“ lui, care visa la poziții importante, din care să se poată înfrupta și ei -

4) T. Slama-Cazacu, *Reîntâlnire peste timp*, „Tomis“, 1981, nr. 2, 16; (*Evocare de-)* Mihai Ralea la Paris 1919-1922, „Manuscriptum“ 1981, 12, nr. 3. 29-34.

5) În „atmosfera ideologică a unui timp de tranziție, a unei epoci tulburi în plină devenire, cu directivele șovăitoare ale unor tendințe care-și caută, înfringurate, un criteriu [...] generații suspendate în vidul cuprins între două evuri.“ - scria în 1943, ca un motto *pentru anii '90* (*Între două lumi*, București, Cartea Românească, 1943, p.5).

umilit prin critici „partinice“ la Catedra, chiar de către unii pe care-i „ridicase“ el, „desființând“, în „Lupta de clasă“, cursul lui făcut ferfeniță acolo - pe baza notelor luate cu sârg de unul dintre cei pe care-i susținea, după principiile sale, „Să apăr pe cei slabi, pe evrei și [nu mai știu al treilea], hărțuit în ședințele interminabile (una dintre ele, a Institutului Academiei, cu stenograf venit special, la „Casa Oamenilor de Știință“, durase până la 4 dimineța), prins între ferocele poftă ale mai tinerilor veleitari, care se luptau între ei să-și fure bucata de carne mai grasă ori doar un os (da, uneori susținuse sau stimulase pe cine nu merita, pe cine avea să-l sape, pe cine i se păruse că deținea atuuri politice - deprinderi de strategie „bizantină“ mereu perpetuate pe un pământ bogat, râvnit și de aceea zbuciumat). Privilegiile: nu a fost arestat, ca alții, și-a păstrat locuința, și cultiva via de la Dobrina, avea beneficiile tuturor „academicienilor“ din anii '50, pleca prin străinătate, „pe banii Academiei“, putea „da mese“ celor de la Catedră sau de la Institut. Și avea mașină personală: obținuse, la întoarcerea de la Washington, un enorm „Zim“ negru, ca toate mașinile oficiale de atunci, în care l-am văzut până a murit (nu cred că-i fusese reînnoit, timp de peste 14 ani); era răsplata fiindcă nu reținuse pentru sine, depunându-i în străinătate, banii ambasadei române, când a plecat de la Washington. (Am auzit, acum, că ar fi fost obligat de autoritățile americane să plece - de unde, poate, acea carte, care ar fi o „revanșă“, iar dacă a fost și stimulat s-o publice, cred că o putea refuza, și mai ales titlul, deloc în stilul său. În orice caz, o carte care nu este măgulitoare pentru autor, „Psihologia canibalică americană“, citez din memorie, pentru că de mult am scos-o din bibliotecă și nici nu am dorit să-i verific titlul, acum).

(continuare în pag. 14)

6) Fotografie dată mie de Catinca Ralea, la 8.XI.1981 - cu trei luni înainte de a deceda: nu avea alte fotografii de atunci; am donat-o, după publicare, Bibliotecii Academiei.

2) Michel Ralea, *Proudhon, Sa conception du progrès et son attitude sociale*, Paris, Jouve, 1922 (teza de doctorat în Drept); *L'idée de révolution dans les doctrines socialistes. Etude sur l'évolution de la tactique révolutionnaire*, ib., 1923 (teza de doctorat în tere); *Révolution et socialisme*, Paris, J.F., 1923 („teza complementară“).

3) M. Ralea, *Scrisori din Paris, Viața românească*, 1920-1921. Corespondența lui Mihai Ralea către Garabet Ibraileanu, ibid. 1965, 18, nr.2, 114-192; și articolele citate mai jos, nota 4.

Mihai Ralea: o personalitate controversată

(Urmare din pag. 13)

DAR: Înainte și după aceea, Mihai Ralea a ajutat pe foarte mulți, fie ca martor în procese (nu pot crede reală depoziția lui contra lui Nicolae Mărgineanu, pe care acesta o menționează în memoriile sale), fie ca singur sprijin pentru a reveni sau a fi numiți în slujbe, a-și câștiga existența, a fi promovați (de pildă, pe C. Rădulescu-Motru - care, orb, pierzându-și atât pensia, cât și via, a fost numit de Ralea „cercetător” la Institutul de Psihologie și, fără a fi venit o singură zi la Institut, primea salariul acasă, prin secretară, vara lui Ralea, doamna Gheorghiadă; sau Traian Herseni - care, ca membru în Senatul legionar, îl salvase când Ralea era transportat cu mașina la poliția legionară; sau pe mine - deși știa foarte bine că tatăl meu fusese arestat, în 1950; sau pe Marian Bejat - fost legionar, fost deținut). „Colaboranți”? Să fie gândit lucid și spus deschis: ce s-ar fi ales din cei amintiți mai sus și din numeroși alții, fără zisa „colaborare”, un cuvânt ale cărui conotații în acel context ar trebui cântărite mai bine, pentru el și alții ca el. Cel puțin, dacă toți ar fi ajutat sau chiar salvați pe alții, în anii aceia cumpliti. Era influențabil - te ajuta și totuși, mai ales în ultimii ani ai vieții, era capabil, a doua zi, să se ofenseze, să-ți oprească tipărirea unei cărți, pentru care era necesar avizul lui (s-a întâmplat, de exemplu, cu cartea mea, „Dialogul la copii”), dar, a treia zi, regreta, revenea, susținea din nou (la fel, așa s-a putut publica, totuși, acea carte, apărută în 1961, și care a luat Premiul Academiei, a fost publicată apoi și în străinătate: era unul dintre jaloanele de pe acea „cale” prin care încercasem să ripostez celor trei la care mă îndemnase în 1949 - dar mă întreb dacă aș fi putut porni pe ea fără ajutorul său, chiar dacă uneori, temporar - capricios sau supus mai ales unor influențe de interes epicureic -, mi-l retrăgea). *Avusese* convingerile sale: de stânga, socialiste - dar ce era cu adevărat în mintea lui după 1950 străbătea, dacă știai să auzi și să vezi, în criticile usturătoare la care a fost supus; sau, de pildă, rezerva o trăda o remarcă a sa, *à propos*, când, la începutul anilor '50, unii exagerau stalinismul până la îmbrăcăminte „gen femeie-comisar sovietic”. „Buharin a zis că a fi comunist nu înseamnă să ai jeg pe guler”; sau, ce tare m-a usturat privirea lui critică și m-a vindecat definitiv de renunțarea la elementara îmbrăcăminte feminină decentă, când, prin 1951, pe deoparte, luându-mă după alții, pe de alta neavând cu ce să-mi iau ghetuțele relativ elegante cu care se înnoiseră unele nomenclaturiste, am venit la Facultate cu vechii mei bocanci de munte; sau ce semnificativă era, pe atunci, vociferarea Catinicăi Ralea, când, întâlnindu-mă în tren, după interdicția de a-mi susține teza de doctorat, în 1949, repeta: „Tata mereu spune, tuturora, *că are și el o asistentă* [cuvintele au fost exact acestea] și nu e lăsată să-și dea doctoratul și e o teză foarte bună!”, sau, trădând marea lui sensibilitate - fusese și timid, o mărturisise o dată -, ascunsă sub atitudinea unui răsfățat, se plângea uneori că tineri, pe care-i ajutasă foarte mult - poate „infiltrați”, am spune azi - îl ponegreau, îl criticau „la Partid” ori ziceau - culmea pentru el, mai ales că, subliniam, se temea de avion și-l lua rar: „Nu cade avionul cu care a plecat Ralea?!” Detalii, după mine semnificative. Dar mai ales altele, cu batere largă: În a doua decadă a anilor '50 - poate 1956? -, am aflat că începuse pregătirea ieșirii din stalinism și mai ales a „despărțirii” României de tutela - puțin zis - a U.R.S.S.; ne-a spus, o dată, „în cance-

lari” - adică, încă, în localul de la Rectorat, înainte de a primi sediul nou pentru Institut -, că a fost invitat la Eforie (tocmai se construise vila Comitetului Central - ce modestă, față de palatele și vilele ulterioare și actuale), de către Gheorghiu-Dej, ca să discute „cotitura”: i se recunoștea competența, dar i se cunoșteau opiniile, chiar dacă nu fuseseră clamate. La începutul anilor '60 a ținut o conferință - de mare răsunet, la Sala Mică a Palatului, cred că în cadrul „învățământului ideologic” -, care ne-a lămurit pe deplin asupra „cotiturii” - dar care ne-a arătat un Mihai Ralea cu mers uneori impleticit, cu încălecări de sunete în vorbire. Apoi decesul - succesiune de bizare decese, la mici intervale, în momentul care l-a inclus și pe cel al lui „Dej”, al lui Thorez sau Togliatti, iar în cercul mai restrâns, pe care-l cunoșteam bine, al lui G. Calinescu, T. Vianu, doamnei Maria Rosetti - Președinta Femeilor, ceva mai târziu și al doamnei Vianu, toți comneseni, zilnic, la „COȘ”, răpuși de bruște cancer - ori alte ciudate maladii care nu se încadrau totuși într-o epidemie de ciumă; cred că tot pe atunci, „epidemia” l-a secerat și pe G. Vrăca (tot un „șef”, al „Actorilor”), probabil și pe alte personalități importante și „potrivnice”. Un apropiat al lui Ralea ne-a spus că, la aflarea morții lui, „Dej” a exclamat, lăsându-se să cada într-un fotoliu: „Am pierdut pe cel mai bun consilier al meu!”, legendă sau nu, oricum nu auzisem înainte de „cotitura” că Ralea ar fi fost asemenea „consilier” și nici nu putea fi vorba despre sfaturi în materie de „comunism”. Pentru că, iarăși amănunt istoric vital, M. Ralea a fost printre primii, imediat ce s-a putut face aceasta față - iarăși, nu mult înainte de deces, pentru reapropierea de „Vest”, în plin „razboi rece”: între altele, a condus delegația română care a tratat noile legături culturale cu Franța (în delegația franceză fiind șeful psihologiei franceze, Paul Fraisse, care ne cunoștea destul de bine). *Franța*: laitmotiv în viața lui Mihai Ralea, țară pentru care avea, prin tradiție și formație, o reală dragoste și despre care a scris una dintre cele mai bune cărți, dezvoltând o idee care nu era doar a lui, dar pe care a tratat-o cu brio: „Cele două Franțe” (cea raționalistă și cea religioasă, chiar mistică, de stânga și de dreapta, contradicții, antiteze, paradexe imbricate în perenitatea acestei țări și pe care poate că el a fost dintre cei care le-au înțeles cel mai bine). În acei ani de început al decadelor '60, poate în 1961 la începutul toamnei sau în 1962 (cu un an înaintea morții, dar Ralea părea în perfectă stare), a venit la București A. N. Leontiev - remarcabilul șef al Psihologiei din U.R.S.S. -, care nu s-a arătat deloc săcâit de faptul (cert cunoscut de el) că Ralea se manifesta contra tutelei sovietice, iar mie mi-a spus (cunoscuse cartea mea apărută pe atunci și în franceză, în străinătate, „Langage et contexte”): „Veți vedea, se vor schimba multe” - se referea la Psihologie, dar și la acceptarea oficială a Psiholingvisticii, până atunci criticată în U.R.S.S. drept „curent reacționar”, și al cărei „șef” a devenit fiul său, și cu ajutorul lui A.R. Luria. Nu știu exact ce se petrecea în culisele politice, în ceea ce privește U.R.S.S. și în particular ce rol avea A.A. Leontiev, dar rolul lui M. Ralea a fost important, iar pentru noi anii aceia de început al decadelor '60 și următorii au permis primul „respiro”.

IN acest cadru contextual abia schițat, aș încadra, acum, rolul lui M. Ralea în Psihologia din România (tocmai pentru a reliefa mai

⁷⁾ Mihail Ralea, *Visages de la France*, Paris, Ed. Sociales, 1959.

clar importanța prezenței sale active în aceasta, oferindu-i *unica* șansă de până atunci, nu mă voi referi, așa cum anunțam, la opera *scrisă*).

Imaginile de la examenele de licență cu profesorul Ralea, atât la Psihologie cât și la Estetică, imaginea prezenței mele; acestuia, pentru înscrierea la doctorat, de către profesorul meu de până atunci, Gh. Zapan - dar care, urmare a rivalității cu persoana susținută de C. Rădulescu-Motru, rămăsese „numai” conferențiar -, sunt momente personale, dar asociate de fațeta lui Mihai Ralea ca profesor, despre a cărui influență înainte de implantarea obligatorie a marxismului în Psihologie - manifestată mai ales prin sublinierea factorului „social” față de cel „individual” - s-a vorbit foarte puțin. Profesorul Ralea a ținut, la București, primele cursuri de „psihologie socială” (fie și nenumite ca atare), chiar din prima parte a anilor '40. Prin aceste cursuri am învățat, pentru întâia oară, să integram psihicul uman în viața socială. Pare firesc generațiilor ulterioare; dar aceasta însemna ceva nou și enorm de mult pentru formația noastră, a studenților și doctoranzilor din acei ani. Iată mărturia unei studente de atunci: C. Rădulescu-Motru - în pre-pensionare, nu lăsase o amprentă semnificativă, sau chiar dimpotrivă; cu excepția unor expuneri privitoare la cărți absolut noi, ca aceea a lui Agostino Gemelli, prea „prăfuit” și anost, în „tratatul” care trebuia „învățat” pentru examen. Adevăratul „profesor” - indiferent de gradul didactic - era Gh. Zapan, care, ca fost doctorand al șefului Școlii berlineze „Gestaltpsychologie”, preda „Gestaltismul” în stil aproape dictatorial, cu pasiune (un fel de Noam Chomsky: „asta, sau nimic!” învățând, *ad litteram*, principiile privitoare la *Gestalt*, am câștigat, datorită lui Zapan, conceptul de „structură” înainte de a deveni la modă, în lingvistică, iar apoi de a fi impus ca noțiune materialist-dialectică stalinistă. Am avut însă fericirea de a putea corecta conceptul static și *a priori* de „Gestalt”, sau de „structură” fixă, cum era considerată în lingvistică, prin implantarea ei în „social”, câștigată prin audierea, - repet, *anterioare* „noilor directive” - a cursurilor lui Ralea. Astfel, am ajuns la un concept pe care l-am numit „*structurare dinamică*”⁸⁾ - o noutate absolută pentru acei ani, '50 -, iar apoi la „modelul contextual-dinamic” al comunicării și în genere al persoanei umane. Uneori, în reuniuni internaționale (chiar și într-un volum care mi-a fost oferit, omagial)⁹⁾, se presupune sau chiar se subliniază ferm, că aceste concepte ar proveni din influența marxismului sau a lui L.S. Vygotsky, dar nu am prețuit să neg aceasta, vorbind despre rolul profesorilor mei, Gh. Zapan și M. Ralea (chiar când „nu era bine” s-o fac; de pildă, în ambianța eteroclită, de sute de auditori, a unei conferințe pe care am ținut-o, în 1974, la UNAM - Universitatea din Mexic).

Mihai Ralea nu a fost un profesor în sensul scolastic, nu era un „pedagog” și cred că nu dorise să apară în această postură, pe care poate ar fi ironizat-o bucuros. Dar a avut ceva din profesorul clasic, în sensul că unele dintre ideile, pe care le expunea cu convingere nonșalantă, cu claritate și cu o strălucită fa-

⁸⁾ T. Slama-Cazacu, *La „structuration dynamique” des significations*, în *Mélanges linguistiques* (ed. A. Rosetti), București, Ed. Academiei, 1957, 113-129.

⁹⁾ G. Mininni, S. Stamegics, *Dynamic contexts of language use. Papers in honor of Tatiana Slama-Cazacu*, Bologna, Ed. CLUEB, 1994 (Ernst Moerk - California State University, p. 31 urm. etc.).

cilitate verbală, aveau forța de a modela mintile tinere.

Imaginile pe care le-aș putea evoca din epoca în care a revenit ca profesor, după episodul „ambasador”, sunt mai numeroase, mai bogate în detalii, dar desigur că ele sunt vii și pentru alții, din generațiile care s-au succedat apoi. Îi repugnau minuțiile administrative și desigur nu prin acestea a putut excela ca decan al primei „Facultăți de Psihologie-Pedagogie” (sau invers) sau ca șef al primei secții de Psihologie la Universitatea din București (dar intuiția sau absența unei obtuzități birocratice, sau nepăsarea față de posibilitatea unor represalii chiar în acea epocă, l-au făcut ca, în vara anului 1949, când nu mi-am putut susține teza de doctorat, neprezentându-se „Comisia”, să dea dispoziție secretarului Facultății să-mi elibereze o copie de pe procesul verbal, cu semnăturile celor *sapte* iluștri membri; copia a servit, prin 1963-64, lui Ilie Murgulescu, pentru a argumenta trecerea, de la sistemul de „aspirantură”, la cel de „doctorat”). Avea o extraordinară intuiție și „cunoștea” bine oamenii; tocmai pentru că nu se oprea la detalii, putea defini sau evalua de la prima vedere o persoană, o lucrare, un fapt, un eveniment și oferea o soluție rapidă. Oare pentru că se baza pe această capacitate de diagnoză și pe promptitudinea sa de rezolvare a judecat uneori pripit pe unii oameni și mai ales a propulsat pe unii care nu meritau? Mai degrabă a „greșit” pentru că s-a grăbit în aprecieri relative la persoane care nu prezentau mare importanță sau nu-l interesau prea mult, în bine sau în rău; sau trecea peste defecte, neavând el însuși un sistem etic prea ferm și, de asemenea, susținea necesitatea unei „generozități” - nu întotdeauna juste -, citând adesea, cu malițiozitate la adresa celui considerat prea sever: „Je suis misanthrope parce que je me connais moi-même”; dar este sigur că în selecția pe care o făcea nu prevalau întotdeauna numai judecăți relative la valoarea personală etică ori profesională, ci și de conjunctură. Însă puținii au susținut cu atâtă autoritate pe cel care era ales și prețuit de el, deși nu o dată unii dintre cei ajutați i-au dovedit ingratitudine.

MIHAI RALEA - constructorul activității instituționalizate în Psihologia românească: o Facultate, o „Secție specială” la Universitate, un Institut, reviste - și în limbi străine, o Asociație. Lui George Calinescu i-ar fi plăcut, pare-se, să fie arhitect. Lui Mihai Ralea i-a plăcut să construiască instituții. Și a avut câmp larg de acțiune, în Psihologia din România. Alegea oamenii cu care să construiască - după criteriile sale, cum menționeam, cam eclectic uneori, sau care poate nu corespundeau întotdeauna cu criteriile unora dintre noi -, dădea ființă unei activități instituționalizate, apoi o lăsa în seama altora să viețuiască, deși o susținea când i se cerea, o „urmărea de la distanță” („distanța” fiind, în ultimii ani, intruchipată în „Institutul pentru Relații cu Străinătatea”, din Bulevardul Dacia).

Așa a „construit” primul „colectiv” al Catedrei de Psihologie după 1949 și, curând, în 1951, „Secția de Psihologie”, care ținea să formeze primele generații de „psihologi” purtând acest titlu. Tot așa a „construit” o mică Secție (de cercetare) de Psihologie la Institutul de Psihologie al Academiei, dedicat numai cercetării - adăpost, „unde nu bătea vântul”, pentru unii dintre noi, care nu aveau „dosar” adecvat pentru Universitate; abia în 1958 a devenit real „Institutul”, când tot Ralea a căpătat un local propriu, în Strada Frumoasă, într-o clădire „monument istoric”, preluată, datorită lui Ralea, de la CAER

Gheorghe GRIGURCU

Fără

*Fără poeme
doar cu cărți prozaice
cum nasturii și-ncheietorile*

*fără dorințe
doar cu propoziții
ce-neacă dorințele
cum jeturile de apă fierbinte
gândacii de bucătărie.*

Maimuțele care ghicesc

*Maimuțele care ghicesc precum astrologii
zgomotul aspiratorului în care se tânguie un vers splendid
zarul dinăuntrul căruia scoți văi adânci și munți îngândurați
uneltitorii crimei în vinele cărora curge faină
jegul despărțirilor pe trunchiul bătrânului stejar înfrunzit
carotida soarelui pulsând în neștire
placenta izvorului abia născut
ca o pânză de parașută pe iarba udă.*

Nu te apleca

*Nu te apleca splendoare
peste balustradă prea mult
fiindcă-ți vor cădea mai întâi ochii care costă o groază
de bani
apoi umerii pentru care am amanetat nenumărate drumuri
apoi sânii pentru care ne-a asudat retorica
apoi pubisul pentru care ne-am sfâșiat unii pe alții cu dinții
te vei demonta înainte de vreme
și nu te vom mai putea monta la loc.*

Pe pielea ta

*Pe pielea ta albă sălbatică
întinsă o grotă*

*o grotă din când în când
întoarsă pe dos*

ori dată la curățitorie.

Picnic

*Soarele beat de cu dimineață
toate temele deja făcute
florile de măcieș dezleagă rebusuri
obsesiile chiulesc fără excepție
râul șade turcește
și-atât de amabili se-arată
morții gata să moară
încă o dată.*

Chestiuni

*Ce-ai face să faci
ce-ai lua să iei
ce-ai pune să pui
ce-ai iubi să iubești
ce-ai regreta să regreti
ce-ai muri să mori?*

Ai văzut

*Ai văzut o groapă purtată solemn cum o lectică
și-o groapă împinsă cum o roabă
și-o groapă grozavă duduitoare cum un tren.*

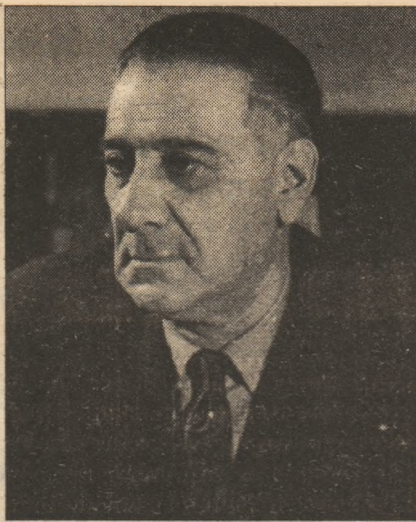
Cronică

*O amintire ce se năruie-n
exactități*

*o nemurire care dănuie
mai mult decât e nevoie*

*povestiri mascate
de propriile lor personaje*

*munți de lemn cioplit
o mare de oase transparente.*

**M. Ralea în ultimii ani ai vieții
(anii '60) - din colecția Bibliotecii
Academiei Române.**

(nu știu cum fuseseră deposedați foștii proprietari, Catargi - poate, plecați din țară?). Am fost trei-patru care am intrat primii în acea clădire deteriorată de locatari - aceștia spărseseră lambriuri ca să tragă conducte de apă în camere-unități de colhoz familial, făcuseră găuri în pereți ca să-și pună coșuri de sobe individuale, nu mai aprinseseră de mult candelabrele mutilate (au dispărut, după 1980, prin cine știe ce vile sau palate, ori...). Pentru mine, în orice caz, care pierdusem propria casă prin naționalizarea din 1950, clădirea aceasta era și o iluzorie despăgubire, am adoptat-o ca pe o locuință proprie, am plănuit „laboratoare” și camere pentru fiecare dintre „secțiile” corespunzând unora dintre ramurile Psihologiei, am fixat locuri de prize pentru viitoare aparate, am visat - cum nu puteam să fac pentru propria casă - la mobilier, aparate, cu câțiva tineri am măturat pe jos mizeria moștenită, și ne-am avântat în proiectele de covoare și de dulapuri pentru bibliotecile care urmau să le umple, am pledat pentru construirea de cabine pentru cercetările experimentale de Psiho-fiziologie, de „Psihologia limbajului” (aceasta, în încăperea cea mai puțin arătoasă, ca să nu fie râvnită), apoi alta, la subsol, o vreme cu folosință nedefinită. Ralea ne-a lăsat să facem planurile, a „aprobat”, a „recomandat”, a „obținut” și s-a înfiripat un Institut de cercetări a cărui importanță ar fi absurd să fie negată numai pentru că s-a realizat în timpul unui regim comunist, nu ar fi mai puțin stupid să fie persiflată, decât faptul povestit de Gh. Zapan, care trăise, după 1945, ca director al fostului „Institut de Psihotehnică”, e dramaticul moment în care niște vajnici apărători ai „comunismului” spărseseră cu ciocanul aparate scumpe de psihologie din acel local, pentru că erau „aparate burgheze”. Ralea *putuse* să ne realizeze cererile și *voise* să o facă (sau invers). De multe ori mi-am spus că acei care au moștenit un bun - pe care nu l-au dobândit prin efortul lor - trebuie să-l respecte și să cinstească pe cei care l-au construit, și m-am întrebat dacă toți cei care au primit în dar Institutul de Psihologie l-au meritat și au știut să-l păstreze.

Alt moment emoționant pentru unii dintre noi, - cei care am visat să avem o revistă de psihologie (fuseseră unele, de mult, dispărute din diverse cauze), o revistă nouă, care să publice articole științifice, experimentale (cum nu-i plăcuse lui M. Ralea), și care să circule în străinătate - a fost ședința de constituire a „Revistei de psihologie” (mai târziu și a celei în limbi străine). Era în 1953-54, M. Ralea reușise să o creeze (respectiv, să capete „aprobare de la CC”) și desemna „Comitetul de redacție”, în stilul lui nonșalant și grăbit, indicând numele membrilor după cum îi vedea în sală, enumerându-le numele la întâmplare - și așa au fost publicate la început, adică nu în ordine alfabetică -, mai omițând pe unii absenți („Les absents ont toujours tort”, era alt dicton favorit al lui), și ținând seama, pentru funcția de „redactor-responsabil adjuncț” (cea de „redactor responsabil” era, firește, a sa) de criteriul imbatabil „este membru de partid” (după puțini ani a trecut și peste asta, numindu-mă pe mine, deoarece publicasem vreo trei cărți între timp, deci „știam să editez” și, pe deasupra, *munceam* (am ținut mult la aceste reviste și nu mi-a fost ușor să mă văd „scoasă”, în 1972; când nu mai era Ralea să protesteze și să apere principiul competenței împotriva celui al „neapartenenței politice”). La „Viața românească” era obișnuit - spunea Ralea - să evalueze un articol „dintr-o privire” și așa a făcut la început pentru „Revista de psihologie”. Mai

ULTIMA „semnătură în alb” pe care a încredințat-o tuturor a fost construirea „Asociației Psihologilor din România”. Era, iarăși, un vechi vis al nostru și nu se putea realiza fără ajutorul și „girul” său. Momentul de care vreau să-mi amintesc este acela când i-am dus, „în Dacia”, Statutul Asociației și diversele „hârtii” pe care le lucrasem pentru înființarea ei. Pentru mine *atunci* a luat ființă „Asociația” (iar nu când, la „COȘ”, s-au ciocnit niște pahare cu șampanie): Ralea căpătase „voie”, de la „CC”, și numai Ralea putea reuși asta - sau mai bine zis, în acea formă, nepolitizată și cu Secretar general care nu era „membru de partid” (dovadă este și faptul că am fost „scoasă” din acea funcție, în 1968, deși „muncisem” mult între timp și chiar organizasem, cu mare succes, „Prima Conferință”; dar cel care o moștenise chiar din momentul decesului lui M. Ralea și ținuse, ca Președinte, prima ei ședință, nu acceptase solicitarea mea nici măcar de a „păstra un moment de reculegere”, în localul de asemenea „moștenit”).

Din toate aceste evocări fragmentare nu se desprinde mai clar și fără contradicții un portret „în bine” sau „în rău” al lui Mihai Ralea. Dar, cel puțin pentru psihologii din România, apar limpede patru foi „în alb” lăsate de Ralea: o amplă Catedră (sau „Secție” sau parte de facultate) de Psihologie, un Institut de Psihologie, revistele științifice de psihologie și „Asociația Psihologilor”. De vicisitudinile lor ulterioare nu a fost vinovat Mihai Ralea, dar au fost suficient de importante, ca să „obligă”, să provoace examene de conștiință și ca să lege, pentru istorie, numele lui Mihai Ralea de câteva infăptuiri social-științifice inițial „nobile”.

De dragul bilanțului

CUM se apropie sfârșitul de an, cum încep bilanțurile. Se trage linie, se adună, se scade, se trag concluzii, cu morgă sau fără, de la caz la caz. Deschizi televizorul, radioul, ziarul, peste tot, frenezia bilanțului: cele mai importante știri ale anului, evenimentele sportive, cărțile anului, omul anului și așa mai departe. Ce face, în condițiile astea, omul de teatru? În primul moment, el stă liniștit și asistă, spectator, la acest spectacol atât de variat. De ce? Pentru că socoteala teatrală are altă dată: sfârșitul unei stagiuni. Atunci se analizează, se judecă cele bune și cele rele, se fac strategii pentru viitoarea stagiune. Anul calendaristic cuprinde, de fapt, o parte a stagiunii '95-'96 și o altă parte a stagiunii în curs, '96-'97. Altfel spus, cu una am încheiat socotelile, iar cealaltă este în plină derulare. Și totuși, cum stă el, omul de teatru, liniștit în fotoliu privindu-și brăduțul împodobit de Crăciun și viscolul ce-i bate în geam, se simte brusc contaminat de agitația celor din jur, care-și pun sub lupă activitatea din anul care și-a trăit ultimele clipe. Cu o anumită detașare însă, de înțeles și mai înainte explicată, omul de teatru, fără să amestece borcanele stagiunilor prea tare, se înscrie și el la cuvânt, la această oră a bilanțului, de altfel, destul de ciudată și de abstractă pentru el. Și povestea lui ar suna cam așa:

Anul '96 a însemnat, în primul rând, revenirea în peisajul teatral a doua nume importante: Silviu Purcărete cu extraordinarul spectacol *Danaidele* și Mihai Măniuțiu cu *Caligula* de la Bulandra și *Antigona* de la Piatra-Neamț, *Omorul în catedrală* intrind în substanța anului '95. Într-o formă ex-

traordinară continuă să fie regizoarea Cătălina Buzoianu, desemnată de curând de Fundația pentru teatru și film TOFAN, „cea mai importantă personalitate teatrală a anului“. Aici impresionează nu doar numărul spectacolelor realizate, ci, desigur, și calitatea lor, diversitatea și complexitatea mijloacelor regizorale de exprimare: *Șase personaje în căutarea unui autor*, de Pirandello, *Copilul îngropat* de Shepard, amândouă la Bulandra, *Chira Chiralina* la teatrul „Maria Filotti“ din Brăila și *Penthesilea* la Teatrul dramatic din Constanța. Profunzi, pigulind totul până în cele mai mici detalii, Alexandru Dabija și Tompa Gabor au încântat, realmente, publicul cu *Jucăria de vorbe* și *Mult zgomot pentru nimic* montate la Teatrul Tineretului din Piatra-Neamț și, în cazul lui Tompa, cu minunatul spectacol *Opereta* de Gombrowicz, la Teatrul Maghiar din Cluj, unde și Vlad Mugur a pus *Scaunele* și *Doi gemeni venețieni*, două spectacole profesionale de la regie, scenografie, până la trupa acestui teatru, care, iată, se pliază perfect, cu mobilitate, pe cerințele atât de diferite ale textelor jucate sau ale regizorilor care le propun. După acest prim eșantion valoric, Teatrul Tineretului din Piatra-Neamț, Teatrul Bulandra și Teatrul Maghiar din Cluj-Napoca, Teatrul de stat din Arad și-a format o trupă bună, omogenă, dornică să joace, dar nu oricum, animată și motivată de Ștefan Iordănescu în *Măsura pentru măsură* și *Noaptea încurcăturilor* și de Cristi Juncu în *Cei doi tineri din Verona*. Teatrul „Nottara“ cu *Lectia* (în colaborare cu Theatrum Mundi), *Așteptându-l pe Godot*, *Doi tineri din Verona* a început un nou drum. Două experimente interesante, de tea-

tru-dans, au fost *Vorbeste-mi ca ploaia și lasă-mă să te ascult*, de Tennessee Williams, la Teatrul Odeon și *Doamna Bovary sint ceilalți* de Horia Gârbea la Teatrul Levant condus de Valeria Seciu. Teatrul „Țandărică“, sub bagheta Mihaelei Tonitza-Iordache rămâne reperul cel mai important pentru lumea păpușilor și a marionetelor, cu regizorul Cristian Pepino, plin de inventivitate, vedeți *Pinocchio* și *Motanul încălțat*, cu o trupă de un înalt profesionalism, trupă pe care am admirat-o și sub direcția de scenă a lui Ion Caramitru, în *Bastien și Bastienne*, o operă pentru copii scrisă de Mozart, copil.

În aceeași formă, dezvoltându-și și alte valențe și formule de expresie plastică au fost scenografiile Irina Solomon și Dragoș Buhagiari, lucrând cu Alexandru Dabija sau Cătălina Buzoianu. Mihai Rădescu și-a reluat colaborarea cu Mihai Măniuțiu în *Caligula*, a realizat un spațiu extraordinar pentru *Antigona* și a făcut cu Cătălina Buzoianu *Copilul îngropat* în cu totul altă manieră. Au lucrat în același an, la fel de dăruit, cu soluții originale de spațiu sau costum, scenografiile T. Theodor Ciupe, Doina Levintza, Lia Manțoc, Ștefania Cezerean. S-a lansat „promițător“ un nou nume: Velica Panduru care a semnat costumele pentru *Lectia* și *Penthesilea*. Muzica originală pentru spectacolul de teatru înseamnă tot Iosif Hertia, Mircea Octavian, Ildiko Fogorassy.

Din punct de vedere repertorial, s-a jucat enorm Shakespeare, iar din dra-

Dana Ștefănescu și Liviu Timuș în *Antigona*, Teatrul Tineretului Piatra-Neamț. Regia: Mihai Măniuțiu.

maturgia românească, Vișniec, Naghi, Gârbea. Atenție, regizori! A apărut un dramaturg, Vlad Zografi cu volumul *Isabela, dragostea mea*. De aici s-ar putea să iasă ceva... Și dacă spun actori, spun Marcel Iureș pentru „Caligula“, Victor Rebengiuc, Costache Beliu și Mircea Andreescu pentru *Frații*. Dacă spun actrițe, spun Coca Bloos pentru Danaos, Mariana Mihuș și Magda Stief în *Scaunele* lui Vlad Mugur.

Mi-am luat la revedere de la anul '96, nu înainte să-i mulțumesc că în toamna lui l-am cunoscut și l-am văzut lucrând pe Radu Penculescu. Dumneavoastră, iubiți cititori, vă doresc un An Nou măcar mai bun decât cel care a fost, cu liniște sufletească, cu sănătate, cu răbdare și realizări și, bineînțeles, cu mult, mult teatru, de cea mai bună calitate!

Marina Constantinescu

DANS

OBUNĂ întâlnire româno-canadiană s-a petrecut de curând, prin colaborarea dansatorilor companiei *Contemp* cu coregraful canadiană Sarah Bild, absolventă, în 1988, a Atelierelor de Dans Modern din Montreal și creatoarea unor spectacole prezentate în ultimii ani pe scene din Montreal, Toronto, Vancouver, cât și la Festivalul Dansului Canadian de la Ottawa, din acest an.

Prin rețeaua „Pépinières Europé-

Sarah Bild și compania Contemp

ennes pour Jeunes Artistes“, Sarah Bild a avut prilejul să fie în rezidență coregrafică la București, în cadrul companiei *Contemp* condusă de Adina Cesar și totodată să stea o vreme la Centrul Cultural Național Mogoșoaia. Monumentul brâncovenesc, cu palatul, grădinile și porțile sale, a inspirat-o, constituind punctul de pornire al ultimei sale creații, *Prag*, prezentată la București. Coregraful își definește această lucrare ca pe „o mișcare între trecut și viitor“, în care „pentru

a identifica experiențele trecutului, ca să le traducem în speranțele viitorului, trebuie să traversăm un prag“.

„Pragul“ trecut de toți dansatorii companiei *Contemp*, și anume Liliana Iorgulescu, Varvara Ștefănescu, Adina Cezar, Andreea Duță, Ioana Popovici, Ionuț Contraș și Marius Onofrei, le-a dat prilejul să-și pună în valoare valențele multiple de interpreți pe care le au. Ei au trecut printr-o gamă largă și nuanțată de situații, susținute din interior cu multa

sensibilitate și exteriorizate plastic prin mișcări expresive, fluide, dar în același timp deosebit de precise.

Chiar de la prima secvență a spectacolului, plastica învaluitoare și totodată intens dramatică a Liliane Iorgulescu, ocupând punctul central al pragului, și-a pus pecetea pe desfășurarea ulterioară a baletului, dezvoltat apoi pe multiple direcții, uneori în ritmuri lente, alteori într-un crescendo amețitor, dar întotdeauna cu sens, cu sevă și cu limpezime în relațiile dintre personaje. O singură excepție o constituie secvența interpretată de cei doi bărbați ai companiei, cărora coregraful le-a rămas dator, momentul lor de confruntare nefiind deloc convingător.

Alături de mișcarea întregului corp, Sarah Bild, ca alți mulți creatori de dans contemporan, include în demersul ei coregrafic și vibrația coardelor vocale, cuvintele fiind însă folosite nu pentru conținutul lor ci pentru sonoritate.

Scenografia, semnată tot de un artist canadian, Douglas Lowric, aflat la a patra colaborare cu coregraful Sarah Bild, constă într-o construcție arhitectonică redusă la esență, ca un desen spațial lipsit de orice ornament, gândit în funcție de un punct de fugă și având o largă arcadă centrală, pe sub care se trecea „pragul“ - o scenografie tot atât de esențializată ca și coregrafia.

Conlucrarea dintre interpreții companiei românești și coregraful canadiană s-a dovedit benefică pentru ambele părți, trupa *Contemp* fiind excelent pusă în valoare și umplând un gol în acest moment al stagiunii.

Liana Tugearu

Uniunea Interpretilor, Coregrafilor și Criticilor Muzicali

Premii pe anul 1995

Ileana Tonca - premiul de debut pentru rolul Gretel din opera „Hänsel și Gretel“ de Humperdinck; **Natașa Trifan**, pentru cronicile de coregrafie în ziarul „Cotidianul“; **Romulus Neagu**, pentru rolul lui Azazel din „Barococo Party“; **Voicu Enăchescu**, pentru excepționalul program prezentat împreună cu corul Preludiu la Festivalul „George Enescu“; **Dan Serbac**, pentru realizarea de excepție a rolului titular din „Oedip“ de George Enescu; **Cristina Sârbu**, pentru prodigioasa activitate de critică muzicală în emisiunile radio-ului și în revistele „Actualitatea Muzicală“ și „Spectacolul Muzicii“; **Laura Voicu**, pentru clipuri de dans la t.v.; **Cristian Mandeal**, pentru interpretarea Simfoniei a 3-a de George Enescu prezentată la Festivalul dedicat marelui compozitor român; **Mihai Brediceanu**, pentru organizarea exemplară a Festivalului „George Enescu“.

Premii pentru întreaga activitate

Miriam Răducanu, pentru întreaga activitate artistică în domeniul dansului contemporan; **Johny Răducanu**, pentru întreaga activitate pusă în slujba jazz-ului; **Doru Popovici**,

pentru întreaga activitate publicistică, muzicologică și de critică muzicală; **Petre Sbârcea**, pentru întreaga activitate desfășurată în slujba artei dirijorale; **Claudiu Negulescu**, pentru întreaga activitate creatoare și interpretativă muzicală; **Stelian Olariu**, pentru întreaga activitate desfășurată în slujba artei corale românești; **Toma Popescu**, pentru Deosebita promovare și sprijinire peste hotare a tinerelor talente românești din domeniul artei lirice.

Membri de onoare

George Crăsnaru, pentru strălucita carieră internațională. **Mariana Nicolesco**, pentru strălucita carieră internațională și pentru crearea Festivalului Internațional de Canto „Hariclea Darclée“ - Brăila.

Premiul pentru Management Artistic

Mihai Constantinescu, Premiul Special pentru Management Artistic.

Artă și propagandă în 1996

ÎN CEEA ce privește direcțiile mari ale artei românești, anul 1996 nu a adus noutăți spectaculoase. Tendințele deja evidențiate în anii precedenți au continuat să se manifeste, poate cu mai multă rigoare și cu o mai mare acuratețe.

Pe de o parte, filonul tradițional, deschis spre metafizică, spre orizontul religios și spiritual, și-a găsit cea mai viguroasă expresie în programul și în acțiunile Galeriei Catacomba, iar, pe de altă parte, încercările de sincronizare cu mișcarea europeană de idei s-au manifestat în centrele culturale deja cunoscute în acest sens: București, Arad, Timișoara, Sfintu Gheorghe, Tirgu-Mureș etc. Alături de pictură, sculptură, grafică și arte decorative s-au regăsit, fără adversități declarate, instalația și arta video, performanța și diversele încercări de remodelare. Galeriele înseși, destul de oscilante în anii trecuți, și-au precizat cu mai multă strictete programul și au acoperit, în mare parte, spațiile indecise. Amatorismul, până nu demult sufocant și în locurile rezervate profesioniștilor, a fost vizibil împins către periferie, iar politicile expoziționale au devenit mai coerente și evident mai clare. Galeriele Etaj 3/4 ale Oficiului Național de Expoziții și-au continuat, cu o mai mare severitate în selecție, programul cunoscut de promovare a artei românești contemporane și de mediere a schimburilor artistice, Galeria Galla, coordonată de către pictorul Teodor Moraru, s-a transformat într-un loc de întâlnire-al diferitelor generații de artiști,

după unicul criteriu al valorii și al compatibilității de expresie, iar proaspăt înființata Galerie pentru artă contemporană a Muzeului Național de Artă, coordonată de Ruxandra Balaci, s-a deschis fără prejudecăți către diverse formule experimentale. Remarcabile, cu puține dar semnificative excepții, au fost expozițiile monografice și sintezele organizate în celelalte spații ale Muzeului Național de Artă, în timp ce tinerii artiști - o parte dintre ei încă studenți - au continuat să se manifeste în cadrul Atelierului 35, coordonat de către Erwin Kessler și Cătălin Bălescu. La Timișoara, criticul de artă Ileana Pintilie și-a continuat proiectul de promovare a formelor artistice alternative, organizând o nouă ediție a Festivalului de performance, zona Europa de Est, iar la Arad, sub organizarea directă a lui Judith Angel, a avut loc o acțiune de intervenție în spațiul muzeal care a continuat manifestările similare din anii trecuți. Și galeriile particulare din această zonă, care și-au precizat deja profilul, First și Galeria 28, au reușit să-și ducă mai departe programul: prima, de valorificare a artiștilor consacrați, cea de-a doua, de susținere a artiștilor tineri. Dar cel mai important eveniment al anului a fost, fără îndoială, atât prin aspirații, cât și prin cuprindere, expoziția anuală a Centrului Soros pentru Artă Contemporană, „Experiment, interferențe și prospecțiuni în arta românească, anii '60-'96“.

Ea a constituit, pe lângă imensul efort de selecție și de recuperare, un adevărat sinoptic al artei românești din

ultimele decenii, o sinteză a nenumăratelor tentative de ieșire de sub presiunile convenționalului.

Aceasta este, însă, partea solară a ultimului an artistic, cea care a urmărit exclusiv evoluțiile firești ale fenomenului, pentru că a mai existat și una administrativă, generată de către fosta Putere politică din evidente rațiuni propagandistice și a cărei fizionomie morală se așază sub specia nocturnului. Primul episod al acesteia a fost spectacolul grotesc al itinerariului național și european al Alexandrei Nechita, copilul investit prin decret cu atributele exemplare ale creativității românești. Plimbata pe la curțile europene, primită cu alai și sufocată în interjecții prin înaltele birouri dimbovitene, „micuța Picasso“ - cum a fost numită fără nici o teamă de ridicol -, a suportat zile în șir condiția jenantă de material didactic și de actor într-un număr de circ.

Părăsiți în totalitate de către artiști și de cea mai mare parte a intelectualității, foștii guvernânți și-au inventat un mit de operetă, un idol artizanal în fața căruia să-și poată clama nestingheri grija pentru zestrea spirituală a nației. Cu necondiționată complicitate a televiziunii publice, ei au reușit, pentru o clipă, să mai arunce o sfidare artei adevărate, profesionalismului și efortului creativ, în general. Dacă plimbările Alexandrei și efuziunile pietiste ale esteților din guvernul Văcăroiu n-au avut, până la urmă, cine știe ce consecințe - dacă nu punem la socoteală banii aruncați de pomană și

CRONICA
PLASTICĂ

de Pavel
Șușara

buimăceala aferentă -, o altă „manifestare“ artistică a fostului președinte și a suspomenitului guvern riscă să compromită, dacă nu cumva a și făcut-o, cea mai prețioasă componentă a patrimoniului nostru național și anume ansamblul Brâncuși de la Tirgu Jiu. Așa cum Alexandra Nechita a fost decretată „geniu“ și, mai apoi, „inger“, un alt personaj greu de localizat cultural a fost decretat „brâncușolog“ și „restaurator“. Este vorba despre dl Radu Varia, care, deși pînă acum n-a restaurat nici macar un bibelou, a primit, cu o irresponsabilitate stupefiantă, aprobarea de restaurare a ansamblului brâncușian. Marcind momentul demolării cu un spectacol cimpenesc al cărui grotesc este, de această dată, cinic și tragic, Radu Varia a reușit să facă, într-un timp record, ce n-au îndrăznit nici măcar comisarii culturali din anii '50; să distrugă moralmente Coloana, concomitent cu pregătirea ei pentru lentă expiere fizică. În plină iarnă și în semi-conspirativitate - pentru că nimeni nu știe câți bani există pentru această acțiune și care este calendarul lucrărilor -, Coloana a rămas demontată, iar în jurul ei s-a așezat tăcerea.

Anul artistic 1996 nu are, așadar, prea multe motive de jubilație. Dacă în zona creației lucrurile au început să-și regăsească normalitatea, în cea a administrației și a protecției bunurilor artistice arbitrarul nu este egalat decât de incompetența și insolenta celor care au plecat și au lăsat în urmă un pirjol care continuă să pustiască.

MUZICĂ

Nedumeriri

TRĂIM sub semnul aniversărilor; toate instituțiile își serbează diferite vârste, de fapt simple pretexte pentru a-și afirma personalitatea. 25,75 sint cifre, care alături de cele ce marchează deceniile sau secolele incită la serbări mai mult sau mai puțin zgomotoase. Este probabil o remanentă a festivității binecunoscut, dar la urma urmelor nu face rău nimănui și este un prilej de comunicare.

Și Opera Națională Română (drept să spun nu mi se pare deloc reușită schimbarea denumirii istorice de „Opera Română“ în această formulă pleonastică, dar probabil că pe lângă alte modele îl urmăim și pe cel englez) și-a sărbătorit 75 de ani de existență ca instituție de stat.

De la primele spectacole lirice ce au putut fi auzite pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea pînă la recunoașterea oficială a teatrului de operă ca „școală și templu“ a fost străbătută o traiectorie agitată. Este unul dintre cele mai pasionante capitole ale istoriei noastre muzicale pentru că reflectă nu numai cronologia unor fapte interesante ci întreaga evoluție a mentalităților, a publicului, este în sine o istorie a societății românești. După inițiative repetate din partea unor muzicieni entuziaști ca George Ștephănescu și echipa de cîntăreți formată din primele generații ieșite de pe băncile Conservatoarelor românești, care, fără excepție, dăduseră greș toate forțele artistice, intelectuale s-au unit într-o campanie de presă care cerea Ministrului Artelor, Octavian Goga, să dea viață acestui deziderat. Discuții

interminabile, complicații financiare organizatorice, certuri între artiști, numiri de directori care demisionază rînd pe rînd fac ca faptele în etapa aceasta să se incurce într-un nod inextricabil, pe care-l tranșează doar mult așteptata lege a înființării Operei Române din București, în 1921 (lege care recunoaște oficial și Opera Națională din Cluj, înființată cu un an în urmă). Inaugurarea noii instituții trebuia să aibă strălucirea cuvenită; toate vocile importante ale timpului au contribuit la aceste momente deosebite așa după cum vor fi prezente de-a lungul întregii istorii a teatrului. Cîștigat pentru idee, George Enescu a dat cu bagheta sa magică girul la pupitrul primului spectacol cu „Lohengrin“ de Richard Wagner, în 8 decembrie 1921.

Aceasta este data ce și-a propus Opera Națională să aniverseze printr-un spectacol extraordinar care a constat într-un concert de arii și scene din opere și în partea a II-a baletul „Carmina burana“ de Carl Orff.

Multe nedumeriri a trezit acest concert. E de presupus că un asemenea prilej este onorat cu maximum de atenție; or, impresia lăsată este că el nu a fost gândit în funcție de un proiect clar, că a fost doar rezultatul unei asocieri întîmplătoare de piese, ceva în genul „arii celebre“. În programul muzical a lipsit orice aluzie la evenimentul sărbătorit - se putea începe cu un fragment orchestral din „Lohengrin“ de exemplu - după cum a lipsit un moment din creația românească de operă. Nu din elanuri naționaliste spun asta, dar era celebrarea împlinirii unui deziderat național; nu despre ideea de spectacol liric în general fusese vorba

și nu pentru asemenea întreprinderi au militat precursorii, căci spectacolele lirice prezentate de trupe străine nu lipsiseră, ci de un teatru liric național. De aceea cred că ar fi trebuit să figureze și o pagină românească printre piesele cîntate.

Nu are rost să înșiruiesc nume și să comentez fiecare participare în parte, căci, evident, fiecare s-a străduit să se înfățișeze cît mai bine, după posibilități. Semnul de întrebare se ridică asupra selecției. Un asemenea spectacol era de așteptat să fie o paradă a tuturor generațiilor de cîntăreți din teatru; nu am auzit toate vocile bune aflate în „primăvara“ sau „vara“ evoluției lor, în schimb am auzit mai multe voci în „toamna tîrzie“. Am tot respectul pentru artiștii cu care am parcurs împreună niște decenii din viața Operei, pe unii i-am admirat întotdeauna, pe alții mai rar, dar din nefericire cariera unui cîntăreț are limitele ei naturale și o apariție nereușită nu servește nimănui. Iar dacă vorbim despre marii artiști care au făcut gloria acestui teatru, atunci locul lor nu era în stal, ci invitați pe scenă, cel puțin pentru momentul festiv de la început.

Privind la ceea ce se înfățișa mi-am zis că este mult mai greu să te prezinți publicului în haine „civile“, să cînti o singură arie și în decurs de 2-3 minute să transmiți un sens muzical și dramatic decât să joci într-un spectacol în care regia, costumele, decorul și timpul te ajută. În această formă de spectacol este esențială prezentarea: un artist se definește de la felul cum pășește în scenă, de la ținută, îmbrăcăminte etc. Era intristător aspectul neglijent al unor apariții, fracurile nepotrivite,

pașii stîngaci sau dimpotrivă aerele arogante în totală contradicție cu prestația vocală. Toate acestea ar fi putut fi corectate sau atenuate de o regie atentă la detalii și nu numai la indicarea intrărilor și ieșirilor. Și *à propos* de ținută, nu mi s-a părut fericită ideea de a aduce coristele în toaletele personale, mai întii pentru că diversitatea lor distrăgea atenția și mai ales pentru că a marcat prea puternic deosebirea de vîrstă, siluetă, posibilități materiale și modă preferată, de la modesta rochiță cenușie la stilul SF.

Dacă în partea I prestația corului a fost bună dar mai palidă, prezența sa în „Carmina burana“ a relevat din nou, pentru a cîta oară, mina de maestru a lui Stelian Olariu, ca și calitatea orchestrei, care sub bagheta lui Răzvan Cernat ne-a făcut să uităm trista performanță din partea I.

Despre spectacolul de balet s-a vorbit cu ocazia recente premiere, așa încît nu vom reveni. În ceea ce privește distribuția vocală, Felicia Filipca cu sensibilitatea și eleganța frazării în scurtă, dar foarte pretențioasă, intervenție a sopranei, Robert Nagy în *emploi* de contratenor cu unele dificultăți în zona supraacută rezolvate cu muzicalitate, (ne-ar fi plăcut să-i ascultăm și în concert) și dinamismul lui Lucian Marinescu, au încălzit componenta sonoră a spectacolului.

Un public foarte generos a aplaudat cu entuziasm chiar și momentele ce nu-l justificau, dar sintem profesioniști și măcar de dragul solemnității prilejului să nu ne înșelăm pe noi înșine și să încercăm să spunem, fără supărare, adevărul.

Elena Zottoviceanu

PREPELEACde Constantin
Zoiu

Satiricon

SĂ NE mai distrăm puțin, de început... Greu să fim întrecuți, în sarcasm, ironie. Spirit latin amestecat cu agerime fanariotă. „Cu iaurt, cu gugoșele, te făcuși, vornic, mișele“, ș.a.m.d. Sau, sub ocupație, Constantin Tănase zbierind pe scenă: „Davai cias, davai moșie, harașo tovarășie!“

Găsiți-mi, în cazul dat, vreo altă definiție, mai scurtă și mai cuprinzătoare...

George Ranetti, umoristul, amicul lui Caragiale, nu avea talentul enorm... geniul acestuia. Limbajul caraghios de epocă - minus arta - îi leagă fatal. E ce ne dovedește, - acompaniindu-l spiritual la chitară pe Ranetti, - Noni Cristea, „șansonetistul“, zis, cumziserăm, rindul trecut, și Jonglerul.

Marița

*Am întâlnit-o la marșandă,
Își cumpăra o palărie
Și i-am făcut o propagandă
De se făcuse stacojie.*

*Mi-a arătat întâi fasoane,
Da' p-omă n-a avut ce face,
Că io-s teribel la cucoane
Nici moarte nu le las în pace.*

*Și-am petrecut la nemurire,
Era cea mai vivantă damă,
Mi-a oferit a ei iubire,
Eu două kiluri de pastrama.*

*Marița o chema, Marița
Un nume să te lingi pe buze,
Mai dulce decît e alvița,
Și-ntii voia să mă refuze.*

Un ce mișto!

*Tii! ce extra e natura
La șoseaua Kiselef,
Te crucești parol, caști gura
Și îți vine gust de chef.*

*Te apucă idealul
Cînd te plimbi pe la bufet
Un' te duce-n zbor tramcalu
Cu nea Niță Berechet.*

*Un parfon de tei te-mbată,
N-am văzut așa cevas,
Te-amețește dom'le-ndată
Parc-ar fi taman mișmas.*

*Bașca de parfonu-acesta
E răcoare ca-ntr-un bec,
Poți să-ți scoți pînă și vesta,
Să te taie nu mai pleci.*

*O natură așa de faină
Pin-la cel mai oltem grad
De poți sta fără de haină
Nu e nici la Karlisbad.*

Sonet

*Ce tristă-i dom'le viața și zilele cum trec,
Mai iute ca tramcalu, îți amîntești nea Niță
De ziua aia-n care-am bătut noi alvița
Era numărul einț lasatu-ăla de sec.*

*Bre scurt e firul vieții ș-a vremii jurubița,
Îmi vine-ades cumetre să plîng ca un zevzec.
Vom mai mînca noi oare știi d-alea dă berbec,
Mai fragede ca trupul de jună copiliță?...*

*Îmbătrînim, nea Niță, parcă mă văz ca mîine
Cu dricul primăriei ducîndu-mă la Belu,
Nu-i de glumit, Destinul e mare porc de ciine.*

*În fața morții, nene, soldatul, colonelul
Țaranul ori ciocoiful nu au deosebire,
Așa scria un ăla în cartea de citire.*

*Strofă finală, la alegere (n.n.)
M-apucă toți dracii cînd vine sictembre,
Cu dame-aș vrea iarăși amor să tratez,
Nu d-alea ce-n clubul lui Gherea sint membre,
Ci dame vivante și cu chichirez...*

P.S. („Ești teribil, monșer, parol!“ exclamă duios monștrul cel sacru înălțînd țapul cu bere.)

Ochean

O vizită la Scornicești

CITISEM în ziare că tatăl „conducătorului“ murise, dar abia la București mi s-a spus că a fost îngropat creștinește, cu un sobor de preoți. Voiam să aflu cum a fost, de mult doream să străbat locul de naștere a geniului carpatin, curios să văd de unde a ieșit nefirtatul. Ne-am suit în mașină și în câteva ore am ajuns la Scornicești. Pe drum am mai luat un pasager cu noi, un croitor, chiar din sat. I-am pus tot felul de întrebări; nu era însă prea vorbăreț, în orice caz nu arăta nici un pic de entuziasm față de consăteanul norocit. Ajunși la țintă, am oprit lângă casa Ceașeștilor. Am bătut la poartă. Dintr-o poiată sau o bucătărie de vară a ieșit o femeie în floarea vîrstei care ne-a admonestat răgușit: „Cum îndrăzniți să bateți așa? Ce căutați?“ Am răspuns ceremonios: „Sîntem turiști în hagialic. Fotografiem locurile sfinte.“ Femeia era vădit încurcată: „Locuri sfinte? Pe aci nu e nici un sfînt.“ Vru să continue, dar cînd observă că avem o mașină cu număr străin, se refugie grabnic în casa.

O babă ne-a spus unde e cimitirul: la capătul satului, lângă biserica veche. Drumul refăcut era neted ca în palmă. În țarina morților insorîță am trezit o seamă de bărbați care se odihneau la umbră. Se strînseseră împrejurul automobilului. Ne-am cerut iertare de deranj și am povestit ca dorim să vedem locul de veci al genitorului părintelui patriei. Dintr-un tufiș răsună o voce de gresie: „Cine e acolo?“ Un bătrîn cu musteața îngălbenită de tutun răspunde: „Niște turiști care caută mormîntul lui nea Butoi“. Dintre crengi se desprinseseră un uriaș care își lega pe sub burta enorma curea groasă de piele. Ne întinse mîna: „Sînt Nicolae cel mic. Așa îmi zice. Ați venit să vizitați și groapa lui Nicu cel mare? Noi așteptăm să-l vedem acilea lângă tată-său.“ N-o nimerisem bine. După cît se vorbea în țară, credeam că Scorniceștenii sînt una cu celebrul lor vîlstar. „Sînteți străini?“ - „Oarecum, dar de ce îl numiți nea Butoi?“ Uriașul răspunde prin semne. Își duce palma de-a hoarța la gură cu degetul cel mic strunit în jos, și pleoscăi din limbă: „Înțelegeți? Îi plăcea bautura.“ Lipsa de respect față de răposat se lăți peste toată grupa. Rideau zgomotos ca la o comedie. Burtoșul se întoarse spre dreapta noastră, unde, în umbra unei cruci de piatră, pe o placă de marmură, dormea un bărbat cu miinile întinse ca la inot, la capătul lor o colecție multicoloră de zdrențe. Cineva porunci: „Deșteptarea, leat!“ Cel ce dormea tresări speriat și, fără să deschidă ochii, așa culcat prinse a freca lepedea cu o cîrpă. „Ce face dumnealui?“ întrebai plin de mirare. „Ține mormîntul curat, să nu se lipească de el un firicel de praf sau o picătură de apă. Ordin de la ghionoaie.“ - „Asta cine mai e?“ - „Fomeia lui

Nicu. Lua-i-ar benga pe amîndoi!“ Ne aflam în inima țării, în Scorniceștii cîntați de barzi guralivi și, iată, căzusem între niște „bandiți de reacționari“. „Îmi închipuam că vă mîndriți cu un fiu al satului, ajuns atît de sus. Am văzut în Germania un film despre viața lui. M-au impresionat cuvintele învățătorului - de mic copil un geniu.“ - „Minciuni. Învățătorul ăla a venit la noi în sat cînd Nicu era de mult fugit.“ - „În ilegalitate?“ - „Nu i-a plăcut să muncească, d-aia a plecat.“ Se amestecă și altul în vorbă: „Fugea de poliție. Doar și-a omorît stăpînul.“ - „Cum?“ - „Ilspitii eu stupefiat. „Să vedeți: lucra la Slatina la un cizmar. Cîrpea și el acolo cite un pantof, mai mult chiu-lea. Într-o zi, de ziua stăpînului, ce i-a venit în minte? I-a adus un tort otrăvit. A mîncat bietul om, era cam lacom, și a murit.“ - „Ce poliție, dom'le?“ - „Intervenii uriașul, „e adevărat că-l mai arestau jandarmii, dar nea Butoi îl scotea de la pîrnaie; a fost primar sub toate guvernele. Altfel nevastă-sa, o adevărată mamă. Nu i-a fost ușor cu atîția plozi.“ - „Dar el?“ - „Îl apăram eu acum pe tiran. „Am citit într-un ziar german că a fost torturat, că i-au tăiat limba fiindcă nu și-a denunțat tovarășii.“ Toată adunarea izbucni în ris: „E peltic, dom'le, ca tot neamul lui. Neam bătut de Dumnezeu și însemnat. Mama lui e creștină ca noi toți. Să vezi ce bilci a fost inmortintarea lui Butoi. Uite, aici, unde stai dumneata, se înghesușiseră toți ștabii. În fața, el cu ghionoaia și cu maică-sa. Veneau apoi tovarășii de la Ceceu, vlăgușii, dar cu ochii treji, pîndindu-se unul pe altul ca niște lupi flămînzi. Cine cade mai întii, să-l sfîșiem? Eu, ca gropar, eram aproape de ei și am auzit ce vorbeau. Ghionoaia se legana pe picioarele ei crăcite de capră și se tot uita la ceas; Nicolae se biția fără întrerupere. O liniștea pe maică-sa care, speriată, îl bombănea: «Nicule, să nu pleci! Tat-tu a avut popi. Și apoi să te duci!» - «Nu plec, muică, țî-am spus.» - «Mi-ai spus, dar nu te cred. Voi, comuniștii, mințiți înainte de a deschide gura.» Au stat pînă la sfîrșit. Ghionoaia n-a vrut să guste din colivă, nici din vin. A luat-o înainte și s-a suit în mașină, de unde făcea semne să-i vină bărbatul mai repede.“ Măsurai cu ochiul țapșanul: „Aici e loc destul să-i îngropați pe toți.“ - „Mî, mî“, făcu un pleșuv care vorbea pentru întia oară. „Aci o să facă el o mînăstire, ca să i se ștergă păcatele cele multe.“ Replica lui Nicolae cel mic fu aspră: „Mai mînăca și altceva, Marine! Ești un prost!“

Îmi spulberă apoi nedumerirea mea: „E olteni proști și e olteni deștepți“.

Paul Miron

Limbaj vrăjitoresc

SI PRACTICILE vrăjitoresci au un fel de terminologie de specialitate, dezvoltată în interiorul limbajului popular. Limba descîntecelor românești, care a fost cercetată, prin anii '30, de Ov. Densusianu din perspectivă filologică și de Artur Gorovei mai ales din interes folcloric, are un caracter arhaic bine marcat, conservînd cuvinte și forme dispărute din alte registre lingvistice. În momentul de față, se pot însă observa interferențe între lexicul arhaic și popular al vrăjitoriei și cel modern; limbajul vrăjitoresc de tranziție, cel puțin în forma în care apare el în anunțurile publicitare, e un hibrid de tot hazul. El cuprinde, desigur, termenii de bază ai profesiei, cuvinte din fondul vechi, tradițional - a descînta, a dezlega, a lega, a ghici, a vindeca, a alunga; putere, farmece etc. Majoritatea sînt cuvinte ale limbii comune, specializate semantic; cazul cel mai clar este al verbelor a lega și a dezlega - care au sensuri specifice vrăjitoriei. Necunoașterea lor poate produce confuzii: într-o construcție ca „a dezlega cununii“ verbul riscă să fie considerat sinonim cu „a desface“, „a despărți“ - în vreme ce înțelesul său e, invers, „a dezlega vraja care le împiedică împlinirea“. Dictionarele noastre curente indică sensul magic doar pentru verbul a lega: - „a opri, a împiedica de la ceva prin vrăji“ (DEX 1996) - nu și pentru antonimul său a dezlega. Explicația e probabil strict contextuală, știută fiind practica lexicografică de preluare a definițiilor de la un dicționar la altul: dicționarul academic al lui Sextil Pușcariu, din care a apărut fascicula care cuprindea verbul a lega, nu însă și cea în care ar fi urmat să apară a dezlega, a oferit urmașilor un model de interpretare semantică doar pentru primul verb.

Limbajul actual al vrăjitoriei utilizează, pe de altă parte, neologisme (mai mult sau mai puțin recente) - paranormal, magie, talisman -, acceptînd și pătrunderea unor termeni medicali - de exemplu epilepsie. Registrul tradiției se combină în mod neașteptat cu cel al modernității - „lucrează cu paranormal, descîntă în talisman,

icoane, str. Florilor nr. 2, Ploiești“ („România liberă“ = RL 2038, 1996, 19); „epilepsie de frică“, „descîntă prin magie albă“ (RL 2036, 1996, 19). Contaminant e mai ales limbajul afacerilor: „dezleg orice. Rezolvare sigură.“ (RL 2038, 1996, 19); „alung blestemele și multe altele, convingerea la domiciliu“ (RL 2038, 1996, 19; 2035, 1996, 19); „ajută în spor afaceri“; „a participat la congresul vrăjitoarelor din Polonia și Bulgaria, la care a fost premiată cu trei talismane.“ (RL 2036, 1996, 19). Verbul a rezolva, neologism absorbit de limbajul familiar, apare într-o construcție specifică vorbirii inculte: „m-a rezolvat de argintul viu“ (RL 2038, 1996, 19).

În textele anunțurilor abundă și nesigurantele sintactice, mai ales coordonările greșite sau producătoare de ambiguități: „Are puterea și descîntă prin magie albă de a vindeca anumite boli, argintul viu, epilepsie de frică și cositor, împreună pe cei despărțiți, dezleagă cununii, oameni care sunt legați, ajută în spor afaceri“ (RL 2036, 1996, 19).

Domeniul cunoaște probabil o concurență puternică, ceea ce se poate deduce și din varietatea formulilor publicitare adoptate: de la autoprozentare - „Ghicesc, descînt în zodii și cafea“ (RL 2038, 1996, 19) la prezentarea impersonală, sugerînd o instanță validatoare - „Această femeie se numește Minodora. Are puterea și descîntă...“ (RL 2036, 1996, 19) sau la introducerea persuasivă în scenă a unui beneficiar recunoscător - „Mă numesc Ileana Ionescu și mulțumesc Anei Maria, unguoaiacă, că m-a rezolvat...“ (RL 2038, 1996, 19). Stilul publicitar - interogativ, imperativ, ancorat în situația de comunicare - își impune clișeele; formula clasică „schimb urgent“ are doar un nou obiect: destinul - „Doamna Sultana schimbă urgent destinul omului, vreți să aflați trecutul, prezentul și viitorul? Să vă dezlegați cununii, să scăpați de farmece? Sunați acum la tel. ...“ (RL 2033, 1996, 19).

**PACATELE
LIMBI**de Rodica
Zafiu

Taina rugului aprins

EVENIMENTUL editorial al ultimei perioade este fără îndoială apariția la Editura „Humanitas” (în „Terra lucida” – colecție de spiritualitate universală, coordonată de d-l Andrei Pleșu) a volumului *Timpul rugului aprins. Maestrul spiritual în tradiția răsăriteană*, semnat de Părintele Andrei Scrima (n. 1930), una dintre figurile excepționale ale grupării spirituale încheiate pe vremuri la Mănăstirea Antim din București și cunoscute mai târziu sub numele de grupul „Rugului Aprins” (pentru semnificația denumirii respective, a se vedea, în recentul volum, mai ales p. 164 și urm.). Ediția este îngrijită de d-na Anca Manolescu și strălucit prefăcută de d-l Andrei Pleșu (care, împreună cu d-l Horia-Roman Patapievici, i-a făcut și o excelentă prezentare televizată, în luna august). Portretul Părintelui Scrima, pe care directorul *Dilemei* îl schițează cu mână sigură și cu geniul detaliului esențial, constituie o memorabilă pagină literară: „Aveam înainte un personaj greu de «sistemizat», o fizionomie alcătuită din scilipiri evanescente, ca lacurile lui Monet. Cosmopolit și totuși român, călugăr și totuși om de lume, ortodox, dar cu o anumită aromă iezuită, Andrei Scrima recită îndelung din Djalal ed-din Rumi și din Rilke, din Emily Dickinson și Ion Barbu, din Upanișade și din Evanghelie. Se desfată de pitorescul unor rare și vechi cuvinte neaoșe, dar vorbește cu un cochec accent franțuzesc. Invocă astrofizica, genetica modernă sau topologia ca pe niște domenii la îndemână, fredonează cântece rusești și își încheie conversațiile telefonice cu o sintagmă arabă. Poate fi surprinzător de galant, atent la vestimentație, pieptănătură și bune maniere, dar poate fi și tăios, sarcastic, autoritar. Când inadecvat, când plin de *à propos*, când generos și discret, când capricios și de o abundență auto-referențialitate, el are ceva de «copil mi-nune», de «premiant» euforic, câștigător al tuturor «olimpiadelor». (...) Competența cărturărească e dublată, în chip neașteptat, de o sensibilitate existențială puțin obișnuită, de finețuri sufletești care merg de la simpla candoare până la sondajul amănunțit în măruntaiele interlocutorului. Iată, pe scurt, portretul cuiva care poate stârni, rând pe rând sau de-a valma, admirația, curiozitatea, perplexitatea, iritarea și dragostea...”

Prima secțiune a volumului („Întâlniri în jurul unui pelerin străin”) cuprinde o subtilă și profundă exegeză spirituală a scrisorii testamentare (v. pp. 21-24) lăsată în 1946 de Părintele Ioan cel Străin (Ivan Stran-nik) (Ioan Culighin – duhovnic al fostului mitropolit al Rostovului –, „un rus aflat în bejenie la București, ..., pe atunci autoritatea spirituală a Antimului, punctul lui de coagulare duhovnicească”, scrie prefăcătorul). Darul hermeneutic al Părintelui Scrima este fascinant; textul impresionează (și, mai ales, convinge) atât sub aspect duhovnicesc, cât și sub aspect cultural, reprezentând partea cea mai interesantă și mai „procopsitoare” a cărții. Într-o ortodoxie handicapată de un tip de discurs desuet, stereotip și adeseori acultural, Părintele Scrima aduce un limbaj și un suflu nou, pe linia deschisă de un N. Steinhardt. Dincolo de învierea figurii duhovnicești a Părintelui Ioan cel Străin, se conturează icoana ortodoxă a

„starețului” și întregul scenariu creștin al „inițierii” duhovnicești („Calea” luminată de „Pronia dumnezeiască”), nu fără pertinente conexiuni cu alte tradiții religioase (autorul este, între altele, și un temeinic cunoscător al Indiei și al Islamului). De un mare interes sunt precizările și distincțiile terminologice (cu apel – dincolo de o deosebită sensibilitate pentru limba română – la limbile greacă, latină, ebraică, arabă și sanscrită). Se simte o bună înrudire cu demersurile lingvistico-filosofice ale lui C. Noica și ale „școlii” sale (de pildă, distincțiile fundamentale între „impersonalizare” și „depersonalizare”, între „limite” și „limitări” – mai ales pp. 41-45). „Părintele spiritual” (asupra căruia va reveni în ultima parte a cărții) nu se confundă cu ipostazele lui „exteroare”: „... această funcție e, prin esență, non-instituționalizabilă («nevrednicul vostru părinte») și ne-sedentarizabilă. Ea se menține într-o ireducibilă singularitate față de alte structuri, categorii, funcțiuni înrudite, cu care nu se poate însă confunda: de pildă cea de duhovnic în sensul de confesor – administratorul, foarte important, al tainei mărturisirii – sau cea de director de conștiință, funcțiuni extrem de prețioase, însă nu identice cu cea a părintelui spiritual” (pp. 44-45). Ce este atunci, mai exact, părintele duhovnicesc? Să-l ascultăm pe Părintele Scrima: „Părintele duhovnicesc ilustrează un domeniu al ființei, o *condiție* a ei, echivalentă categoriei de «trimis». E o categorie aflată dincolo de orice determinare spațio-temporală. Starea și mișcarea sunt, înăuntrul ei, simultane. Părintele duhovnicesc – asemenea ingerului – *stă ca trimis (sedebit solitarii et tacebit)*, trecerea se consumă dincolo de tăcere; «stă» și «trece». E un *trimis statomic*. E, așadar, o combinație paradoxală între itineranță și sedentaritate (...) Caracteristica specifică a trimisului e aceea că e «trecător»: *trece* și lasă o urmă care *te trece* spre un alt statut. Numai ceea ce se mișcă, ceea ce trece, lasă o urmă. Și orice text sacru, de pildă textul pe care îl analizăm, e urma a ceva care nu mai e de față (sau care, de față fiind, n-are

identitate proprie [pentru că „s-a dezapropriat”, „s-a im-personalizat” – n.n.]). Ce îți trece cel care trece? Îți trece *tradiția (paradosis: ceea ce se dă «pe deasupra» – para –*, nu după o mecanică liniară)“ (p. 48). El este, conchide autorul, o expresie a „apofatismului existențial” (v. pp. 49-51), specific tradiției ortodoxe.

ALDOUA secțiune a volumului („Timpul rugului aprins. Grupul de la Antim”) reface pe scurt una dintre cele mai fascinante experiențe spirituale petrecute în sânul ortodoxiei moderne (autorul își recomandă textul drept „un *recit impersonal*”: „*Recit d'unte expérience*”, ce începe balzacian, cu o descriere a vechiului Antim și a împrejurimilor, nu fără un fior de nostalgie romantică. Este evocată apoi figura întemeietoare a lui Antim Ivireanul, înaintea-mergătorul în absolut al „Rugului Aprins”, ce pare a-și fi găsit o nouă intrupare peste veacuri în personalitatea atât de complexă a poetului și marelui înduhovnicit Sandu Tudor (pe numele adevărat: Alexandru Teodorescu, devenit monahul Agathon, iar mai târziu – după prima detenție sub comuniști – ieroschimonașul Daniel, autorul *Imnului Acatist la Rugul Aprins al Maicii Domnului*, editat postum la Madrid, în 1983), „acela care, de la primul început, a însuflețit și a călăuzit, în felul lui inimitabil, căutările și așteptarea celor ce descopereau Antimul” (p. 118). Este arătat apoi modul în care s-a constituit grupul de la Antim (începând încă din anii '30, dar consolidându-se mai ales în anii imediat următori războiului) și ne trec pe dinainte, înviați de pana Părintelui Scrima, Benedict Ghiuș, Alexandru C. Mironescu, Constantin Joja, Anton Dumitriu, Vasile Voiculescu, din nou Ioan Culighin, dar și, într-un plan secund, un Paul Sterian, un Ion Marin Sadoveanu, un Alexandru Elian, un Dumitru Stăniloae, un Constantin Noica, un Ion Barbu etc. (surprinzător de șterse apar figurile Părintelui Sofian și Părintelui Petroniu). O bună parte din elita interbelică a gravitat, în acei ani, în jurul

Antimului; unii au făcut acolo un ultim „popas spiritual” înaintea întemnițării (de altfel, în 1958, Securitatea intervine în forță și este instrumentat procesul așa-zisului „Lot Teodorescu Alex. și alții”, soldat cu numeroase condamnări). Cititorul simte pulsul infernal al epocii, dar și triumful ultim al spiritului; „teroarea istoriei” este biruită de Logos. Așa cum spune Părintele Scrima, „predania isihastă” deschide spre „un orizont propriu-zis *meta-fizic*: l-am transpune în românește, conform traducerilor patristice, prin supra-ființial. În el converg doctrină, trăire contemplativă, experiență spirituală – situate peste entropia inerentă a tot ce se manifestă și se rostește în ființă. Am putea risca o formulare de tipul următor: «În sinea și destinalitatea lui, Răsăritul este metafizic...» De aceea, tradiția sa poate aștepta – retrasă: apofatic” (p. 169).

A treia secțiune a cărții („Maestrul și discipol în Răsăritul creștin”) reprezintă versiunea românească (realizată de d-na Anca Manolescu) a unui studiu apărut în volumul colectiv *Le Maître Spirituel selon les Traditions d'Occident et d'Orient* (Paris, 1983). Textul este mai degrabă o utilă antologie comentată de fragmente patristice pe tema enunțată în titlu, revenind într-o manieră mai sintetică asupra problematicei din prima secțiune. În partea finală, este evidențiată resurecția filocalică și isihastă din secolul al XVIII-lea răsăritean (cu Nicodim Aghioritul, Vasile de la Pojana Mărului și Paisie Velicicovski), ajungându-se până la faimoasa convorbire cu Motovilov a Sfântului Serafim din Sarov (reprodusă între pp. 199 și 205). Pe ultimele pagini ale scrierii Părintelui Scrima revin, într-un fel de pioasă circularitate, figura și mesajul Părintelui Ioan cel Străin, care rămâne marele „personaj” al cărții, arzând fără să se mistuiască în eternitatea „supra-ființială” a Rugului Aprins... „*Or, setea duhului este fără de sațiu și nimic nu o poate covârși; iar cu cât harul lui se revărsa în ființă, cu atât mai mult aceasta crește și se împlinește*”.

Adolf Crivăț-Vasile

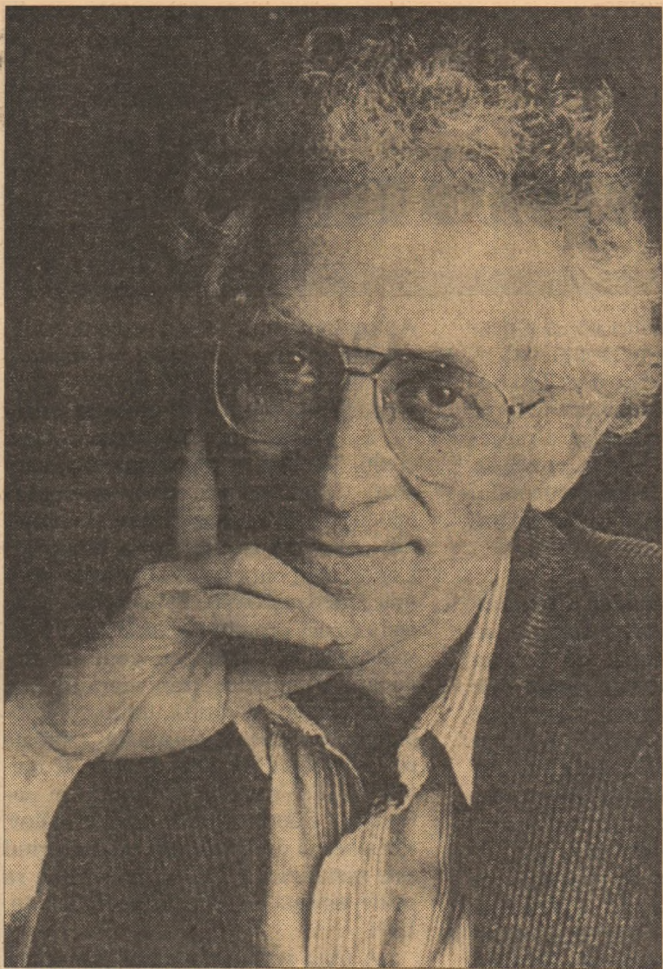
Marcello Mastroianni - „bătrînul lup de mare”...

MASTROIANNI începuse încă de acum un deceniu să joace roluri de om bătrîn. Chiar dacă se ținea bine și lucra la filme care-l solicitau și fizic foarte mult, avea deja acel aer de „bătrîn lup de mare” trecut prin multe, încărunit și cu fruntea adînc brăzdată de riduri. La șarmul lui dintotdeauna se adăugase o notă de înțelepciune liniștită și o tușă de melancolie meditativă. Din ultimele trei filme ale lui Fellini - *Ginger e Fred* (1986), *Intervista di Fellini* (1987) și *La voce della luna* (1989) - acest Mastroianni ne privește cu chipul lui calm, cu ochii mari și parcă ușor urmezi. Acest Mastroianni - care știa deja totul despre film și despre viață, după ce petrecuse o viață făcînd filme...

Să ni-l amintim - de pildă - în *Ginger și Fred*, unde juca un rol de mai multe ori simbolic. În primul rînd - pentru că era în sine o poveste bilanțieră. Mastroianni intruchipa acolo un actor-dansator de mîna a doua care-și făcuse cîndva - demult - cariera imitînd împreună cu partenera lui de scenă celebrul cuplu Ginger Rodgers - Fred Astaire. Îmbătrîniți, cei doi sînt invitați să-și reia numărul din tinerețe într-un show TV retro, prilej de rememorare a vremurilor de altădată, de retrăire a iluziilor succesului sub lumina strălucitoare a reflectoarelor: o parabolă a artei în genere, oglindită în mica istorie a falsului Fred și a falsei Ginger... în al doilea rînd - suprapunerea iposta-

zelor avea chiar ea un tîlc simbolic: fiindcă în actorul-dansator de mîna a doua își proiecta personalitatea Mastroianni însuși, actorul de mîna întâi, care-l juca pe falsul Fred alternînd cu extraordinară subtilitate seriozitatea patetică a aceluia cu autoironia subțire care nu mai era a mărunțului actor din poveste, ci a celui mare, a maestrului Mastroianni. Interpretînd clipa de bilanț la senectute al anonimului actor-dansator, Mastroianni își juca - de fapt - și propriul bilanț, juca parabola autoironică a propriei sale cariere de comediant... În al treilea rînd - dacă ne întoarcem către autorul filmului și ținem cont de amănuntul cît se poate de semnificativ că alături de Mastroianni apărea, în rolul falsei Ginger Rodgers, Giulietta Masina, soția lui Fellini, putem vedea în povestea din *Ginger și Fred* și o meditație simbolică a excepționalului regizor, ajuns laolaltă cu Masina și cu actorul și prietenul lui de o viață, Marcello Mastroianni, la vîrsta privirii în urmă... Între timp, și Fellini și Giulietta Masina s-au dus. Joi 19 decembrie, dimineața, i-a venit rîndul și lui Mastroianni, care i-a urmat cu aerul lui de „bătrîn lup de mare”, încărunit, cu fruntea brăzdată de riduri - el, fostul june prim, nonșalant și berbant -, cu ochii lui mari și - în ultimii ani, în ultimele lui filme - parcă ușor umezi.

Ion Bogdan Lefter

Politica

C-E ESTE un intelectual? În ce mă privește, delimitiez înțelesul acestui cuvânt în felul următor: este un savant sau un artist (categorii care-i cuprind și pe scriitori) ce nu se mulțumește să facă operă de știință ori să creeze opere de artă, să contribuie deci la propășirea adevărului sau la înflorirea frumosului, ci

se simte, pe deasupra, răspunzător de binele public, de valorile societății în care trăiește, și care participă, deci, la dezbaterile privitoare la aceste valori. Intelectualul înțeles în felul acesta se situează la egala distanță de artistul sau de savantul cărui nu-i pasă de dimensiunea politică și etică a operei sale; și de predicatorul ori de politicianul profesional care nu creează vreo operă.

Atâta vreme cât locuim într-o țară comunistă, credeam că singurele probleme ale intelectualilor proveneau din lipsa lor de libertate și din presiunile pe care le suportau din partea autorităților. Ar fi de ajuns să trăiască într-o democrație, îmi spuneam, și nimic nu i-ar putea împiedica să-și joace pe deplin rolul. Însă, când am ajuns la Paris, mi-am dat seama că intelectualii occidentali aveau, la rîndul lor, un raport problematic cu viața politică a țării lor. Nu mă gândesc aici la cazurile extreme, cel al creatorului închis în al său „turn de fildeș” sau cel al fostului creator, devenit militant în serviciul puterii (sau al Revoluției care trebuie s-o răstoarne), cituși de puțin diferit de ceilalți militanți. Marea majoritate a intelectualilor nu intră în aceste categorii bine delimitate. Lucrurile trebuie reluate aici ceva mai de departe.

Cele trei voci

FILOSOFUL și sociologul american Christopher Lasch a propus o tipologie a intelectualilor. El identifică trei roluri, ce corespund, în mare, la trei perioade ale istoriei: intelectualul ca voce a conștiinței, ca voce a rațiunii, și ca voce a imaginației. În primul caz, el e moralist și se sprijină pe tradiții și pe religie; acesta este modelul cel mai vechi. Al doilea i se opune celui dintii în epoca Luminilor și figura ideală devine aici savantul. Al treilea corespunde revoltei romantice împotriva Luminilor; el se întrupează în omul marginal, poetul blestemat, artistul. Fiecare se așază deci sub un stindard diferit; ceea ce este bun, adevărul, frumosul. Lasch nu-și ascunde preferințele pentru primul model, la care ne invită să revenim, după ratările Luminilor și ale romantismului; el dorește să „reînvie tradiția pe jumătate uitată a discursului moral și public, în care intelectualul își adresează apelul la con-

știință, mai degrabă decît la rațiunea științifică sau la visul romantic de eliberare”. El e gata să-și asume „intoarcerea la religie” pe care, după părerea sa, o astfel de alegere o implică.

Ceea ce mă convinge în raționamentul lui Lasch este refuzul său de a sacrifica valorile etice oricărei alte categorii. Binele nu se deduce din adevăr. Artistul ca atare, savantul ca atare nu au să ne dea lecții de morală; ei nu sînt mai înțelepți decît cetățeanul obișnuit. În același timp, două puncte ale acestei tipologii îmi par discutabile. Primul privește identificarea moralei cu religia (și, într-un mod mai general, cu tradiția) - și, în această privință, lui Lasch i se alătură, însă cu reticențe opuse, deopotrivă conservatorii și libertarii (morală înseamnă religie, deci este bună; morală înseamnă religie, deci este rea). Însă morală poate fi îndreptățită prin altceva decît ideea de Dumnezeu; de exemplu, urmînd învățăturile lui Rousseau și ale lui Kant, prin ideea de umanitate universală și de ireductibilitate a individului. Este ceea ce desemna, între altele, vechiul termen de „umanism”.

Al doilea punct care constituie pentru mine o problemă e solidar cu cel dintii, însă îmi pare și mai important: e faptul de a vedea opunîndu-se conștiința și rațiunea, deci de a postula că legile conștiinței sînt iraționale. Lasch ajunge aici reducînd nu numai morală la religie, ci și rațiunea la argumentația științifică și, în cele din urmă, la științele pozitive. Însă morală și știința, care nu se confundă, nici nu se exclud. E adevărat că știința nu ne poate face să descoperim binele și răul și că morală nu poate instrui despre adevăr și fals; amîndouă se întîlnesc totuși în apelul pe care-l fac la umanitatea universală. Raționamentele științei nu se impun prin forța tradițiilor ori a armelor, ci pentru că orice ființă omenească poate ajunge la ele prin puterea propriei minți. La rîndul lor, așa cum au arătat în vremea noastră un Habermas în Germania un Marcel Conche în Franța, principiile moralei se întemeiază pe posibilitatea dialogului uman, el însuși implicînd ideea de universalitate.

Îmi este deci oarecum greu să-mi însușesc cele trei voci identificate de Lasch, al cărui punct de plecare e, poate, deosebirea făcută de Max Weber între trei forme de legitimitate, tradițională, rațională și charismatică (a cărei origine am putea-o găsi în cutare propoziție a lui Pascal: „Există trei mijloace de a crede: rațiunea, obiceiul, inspirația”). Înlocuindu-l pe un clasic cu altul, prefer, în ce mă privește, o altă repartitie, cea a lui Montaigne, care distinge trei atitudini față de adevăr și de valori: cea a nihilistilor (cum am spune astăzi), care au renunțat să le caute; cea a dogmaticilor, care le-au și găsit; și cea a exploratorilor îndrîjiți, care-și continuă cercetarea chiar dacă știu că ea nu se va putea încheia niciodată. Diferența dintre aceștia din urmă și nihilisti, deosebit de numeroși în epoca noastră, este radicală, deoarece privește telurile la care se aspiră. cea față de dogmatici e mai specifică, fiindcă se referă, înainte

de toate, la mijloacele folosite: dogmaticii își primesc valorile de la tradiție (religioasă sau nu) ori de la inspirația de moment (din spusele unui șef charismatic sau din opera unui artist genial), căutătorii de adevăr și de valori le descoperă prin observarea lumii și dialogul dintre oameni.

Intelectualul de al treilea tip, nici dogmatic nici nihilist, are de-a face în același timp cu adevărul și cu valorile, așa cum o cere definiția vocației sale; însă, pe deasupra, el trăiește aceste două raporturi în armonie, deoarece nu crede nici în adevărurile prestabilite, nici în valorile ce se bazează doar pe actul de credință. Acel intelectual, spre deosebire de ceilalți, nu e un anacronism.

Tentația utopismului

GEORGE STEINER povestește undeva anecdota următoare. Hotărîndu-se să țină seama (cu o oarecare întârziere) de dezvăluirile privitoare la Gulag, Sartre ar fi spus: Să presupunem că toate acestea sînt adevărate. Totuși, o ființă omenească normală poate avea două reacții diferite. Una este de a constata: V-am spus eu! Ce prostie e să te fi așteptat la altceva! Iar cealaltă: Drace! Iată încă o mare speranță a omenirii care se prefăce în fum!

Sînt, așadar, aici două roluri opuse: intelectualul ca maestru de luciditate și intelectualul ca furnizor de speranță. Însuși felul în care e formulat contrastul indică faptul că preferințele lui Sartre merg către poziția a doua. Demersul apărut aici e cel al utopismului: conceperea unui stat ideal al omenirii și încercarea de a-l realiza pe pămînt (comunismul este varianta lui cea mai recentă - dar nu singura). Desigur, utopiile au existat întotdeauna; însă, de la Platon la Rousseau, funcția lor a fost să educe spiritul pentru a-i permite să analizeze lumea, nu să ofere planuri tehnocraților din ziua următoare. Cit despre utopism, el este diferit iar deplasarea pare a se opera în spațiul unei singure generații, între Rousseau și Robespierre, atunci cînd acesta din urmă începe să aplice în fapte și asupra unor indivizi vii într-un prim moment, ceea ce nu era, pentru celălalt, decît o explorare a logicii de stat (însă, bineînțeles, utopismul era pregătit de mult mai multă vreme, în tradiția milenaristă creștină). Începînd cu acest moment, intelectualii s-au crezut obligați să producă fără încetare noi utopii, să deschidă noi „ferestre către speranță”, să descopere locuri „care atrag imaginația”.

Este oare adevărat, cum voia Sartre, că rolul intelectualului ar fi cel de a sădi speranța și de a inspira sacrificiul pentru o cauză dreaptă? Ambiția inerentă oricărui utopism - instaurarea paradisiului pe pămînt - este oare, să nu spunem realizabilă, dar macar de dorit? Chiar fără a crede că păcatul originar nu poate fi ispășit, nu se poate spune, oare, că ceva din condiția umană interzice gă-

SUB TITLUL *L'Homme dépaysé*, cunoscutul teoretician și critic literar Tzvetan Todorov a publicat în această toamnă la Editura Seuil din Paris o carte în care reflectează asupra experienței sale de om dezrădăcinat - mai exact, de om care și-a schimbat țara (din 1963, s-a stabilit în Franța), cu toate tulburările și dezorientările provocate de această schimbare de statut existențial. Interesat tot mai mult în ultimii ani de problematica *relației cu celălalt*, de raporturile individului cu colectivitatea și cu istoria (v. *Cucerirea Americii* - 1982, *Noi și ceilalți* - 1989, *Confruntarea cu extrema* - 1991, *Moralele istoriei* - 1991, *Viața comună* - 1995), el își individualizează acum și mai pregnant meditația, procedînd la o analiză „pe viu” a unor fapte și evenimente semnificative pentru „istoria imediată”. Rememorarea anilor trăiți sub regim comunist în Bulgaria natală îi prilejuiește o pătrunzătoare analiză a mecanismelor sistemului totalitar, inclusiv a problemelor puse de perioada postcomunistă, iar condiția sa de „cetățean în Franța” îl incită la noi confruntări (legate de poziția intelectualului față de militanții și tovarășii de drum ai stîngii, judecata asupra crimelor nazismului, dezbaterile despre rasism, cenzura și libertatea de expresie, cultura și viața cotidiană). O secvență a volumului este consacrată vieții intelectuale americane, văzute de un „vizitator în Statele Unite”.

Pentru un prim contact al cititorului român cu noua carte a lui Tzvetan Todorov, am ales - nu tocmai întîmplător - paginile așezate sub titlul *La politique des intellectuels*: ele caută răspunsuri la întrebări esențiale, privind exigențele etice ale unui statut uman a cărui definiție preocupă, în mod explicabil, și dezbaterile de idei a momentului românesc actual.

intelectualilor

sirea unei soluții globale la toate problemele noastre, ajungerea la alte îmbunătățiri decât parțiale? Iar în acest caz, ceea ce ar trebuie condamnat nu e numai sădirea punctuală a noului vis, alaltăieri în Rusia, ieri în China, ci forma însăși a raționamentului care ne duce spre aceste speranțe - și care nu ne propune, de fapt, decât alegerea frustrantă între renunțarea pe cale de a se înfăptui și o împlinire ce poartă numele de Teroare.

Opoziția, astăzi obișnuită în Franța, dintre figurile lui Sartre și Raymond Aron, ne vine aici în minte. E cam prea mare tendința de a o asimila cu cea dintre politică și știință: de-o parte ideologul pur, care decide, în cele din urmă, totul, în funcție de opțiunile sale afective, și de alta specialistul, savantul, care a învățat să țină seama de fapte. Cu toate acestea, Aron e și un moralist. Moralele lor nu au, totuși, aceeași origine: Sartre o are, în ultimă analiză, pe cea a unui credincios care aderă orbește la o dogmă; Aron profesează o morală rațională, întemeiată pe ideea de universalitate umană și menținută de dezbaterile argumentate. Tocmai din acest motiv Sartre e puțin preocupat de fapte, în timp ce luarea lor în considerare e primul pas obligatoriu în demersul lui Aron. Totuși, Aron nu era un partizan al unei *Realpolitik*; problema pe care încerca mereu s-o rezolve ar putea fi chiar formulată astfel: cum se poate face deosebirea, după ce ai recunoscut că politica nu e totuna cu morală, între niște politici acceptabile și politici inacceptabile? Intelectualul nu trebuie să devină un furnizor de speranță nici un apărător al binelui suveran; într-o lume în care binele și răul absolute sînt rare, el ajută la deosebirea dintre mai bun și mai rău.

Rătăcirile ale intelectualilor

DACĂ ne aplecăm asupra istoriei secolului nostru, observăm tot și altceva. În acești ultimi ani, atenția a fost atrasă de cazul Heidegger și al mai multora dintre admiratorii și discipolii săi, care aderaseră, înaintea sau în timpul celui de al doilea război mondial, la ideile nazismului. Evident, ei nu erau singurii; înainte ca și după război, un număr poate mai mare de intelectuali s-au dat cu trup și suflet uneia sau alteia dintre variantele marxismului politic: stalinism, troțkism, maoism, castism... Dacă se adaugă acestei liste câteva cazuri izolate, precum susținerea, fie și trecătoare, adusă de Michel Foucault regimului lui Khomeini, și se face adunarea diferitelor tendințe, constatăm că, chiar dacă nu au existat numai ele, acestea reprezintă o puternică proporție a ansamblului intelectualilor europeni.

Aceasta e enigma: în vreme ce, de două sute de ani, țările occidentale s-au angajat pe calea democrației, cale aleasă de majoritatea populației, intelectualii, care sînt în principiu segmentul ei cel mai luminat, au optat mai curînd pentru regimurile violente și tiranice. Dacă votul ar fi fost rezervat, în aceste

țări, numai intelectualilor, am trăi astăzi în regim totalitar - și n-am mai avea nevoie să votăm! Această alegere voluntară a servituții mi s-a părut cu atât mai ciudată cu cât eu știam cât de dureroasă și plină de lipsuri putea fi viața intelectualilor sub acest regim. Cum se face, mă întrebam după ce am ajuns în Franța, că populația mijlocie poate fi mai înțeleaptă din punct de vedere politic decât elita ei? Este vorba, oare, de o rătăcire de fiecare dată individuală, ori trebuie găsită o explicație globală, niște motive, ca să spunem așa, structurale? De ce se fac vinovați intelectualii de o asemenea îngăduință față de regimurile totalitare? Ei nu pot fi totuși mai proști și mai răi decât muritorii de rînd!

Pînă acum, au fost propuse mai multe interpretări ale enigmei. George Orwell își pusese întrebarea în anii patruzeci. Și el îi opunea pe intelectuali oamenilor obișnuiți, preferîndu-i pe aceștia din urmă. În Anglia, în ajunul celui de al doilea război mondial, cei care țin la libertatea lor, care cred în bine și în rău și respectă inteligența sînt oamenii simpli; în ce-i privește pe intelectuali, ei au demascat curînd aceste „fiecțiuni metafizice”. Rezultatul este că aceștia din urmă se arată îngăduitori față de fascism, ba, mai mult, față de stalinism; pe cînd oamenii de rînd știu că Hitler trebuie combătut.

Cauza trebuie căutată, sugerează Orwell, chiar în faptul că avem de-a face cu oameni mai înzeștrați pe plan spiritual decât media. Ei încearcă să ajungă la putere doar prin forța capacităților lor intelectuale; însă democrația e mai puțin favorabilă acestui scop decât tirania, care oferă posibilitatea de a deveni sfetnic al stăpînului (jalnică experiență a lui Platon în preajma tiranului Syracusei, ca și a altor filosofi care au încercat acest rol de-atunci încoace, nu pare să descurajeze pe nimeni). Simpatiile spontane ale intelectualului se îndreaptă către regimul aristocratic, nu către democrație. Mai mult decât atât, preocupați de greutățile inerente înseși muncii lor, ei nu au decât niște idei vagi despre tot ce se află în afara acestei munci. După părerea lui Orwell, numai aceia pot cînta „omoriile necesare” (cum făcea poetul Auden în anii treizeci) care n-au văzut niciodată de aproape un cadavru. „Așa ceva nu poate fi scris decât de o persoană pentru care omorul este esențialmente un cuvînt” (acest ultim punct ar putea fi contestat). Dacă el gîndește altfel, nu se datorează faptului că este un mai bun intelectual, ci pentru că a fost și polițist, cloșard și soldat.

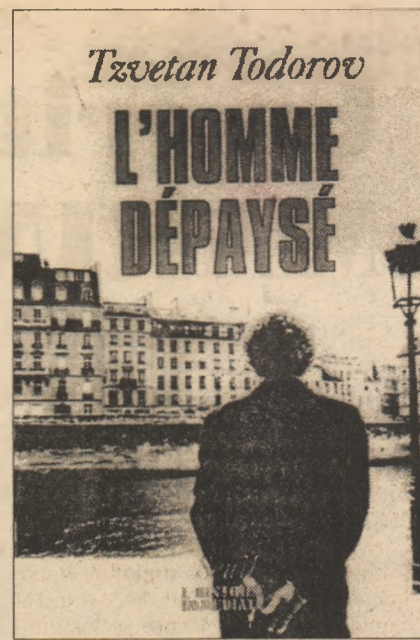
Ar putea fi evocate în acest context reflecțiile sugestive ale filosofului german Karl Löwith, formulate în cartea sa, *Viața mea în Germania înainte și după 1933*. Autorul își povestește aici experiența de discipol al lui Heidegger, care se întîmplă să fie, pe deasupra, evreu. Ca filosof adevărat, Löwith e deosebit de atent la implicațiile politice ale ideilor filosofice - chiar ale acelor care i-au fost cele mai scumpe. El a învățat pe propria piele că cultul „trairii periculoase” conduce, „pe numeroase căi ocolite și totuși de-a dreptul, de la Nietzsche la frazele eroice ale lui Goebbels”. El arată cum poeți și scrii-

tori ca Spengler, Stefan George sau Gundolf pregăteau terenul pentru triumful fascismului - chiar dacă, individual, aceiași autori erau scribiți de vulgaritatea lui Hitler și nu acceptau să-l sprijine. Löwith reamintește că ceea ce i-a pierdut pe germani în acei ani întunecați este, între altele, tradiția, care vrea să disocieze ideile abstracte de faptele particulare. Orice ar spune subtilii filosofi, cuvintele pot foarte bine să se refere la lucruri și nu numai la alte cuvinte. Löwith a ajuns la dificila umilință care constă în a recunoaște că contribuise, în tinerețea lui filosofică, la „dezumanizarea omului” -, că a contribuit la distrugerea lucrului de care va căuta să se agațe mai tîrziu cu toate puterile sale.

O a doua explicație, care nu e incompatibilă cu cea dintîi, ar privi unul dintre principiile fundamentale ale societății democratice, și anume autonomia: individul ca și colectivitatea au aici dreptul să ceară ca normele lor să fie mai degrabă asumate de ei decât să le fie impuse din afară. În acest context, critica normelor existente este o funcție esențială a societății; intelectualii s-au identificat cu această funcție. Din atitudinea critică, consecința a însăși exercitării rațiunii, ei fac o chestiune de principiu, oricare ar fi ordinea dominantă; trăind în democrație, ei sînt gata să îmbrățișeze crezul totalitar, deoarece le permite o critică radicală a *statu quo*-ului. Din acest punct de vedere, heideggerianismul vine astăzi doar să înlocuiască un marxism care și-a pierdut suflul; tocmai din această cauză el poate fi, de-acum înainte, de stînga.

Dacă am urma această interpretare, dezvoltată de Luc Ferry și de Alain Renaud în cartea lor, *Heidegger și modernii*, am putea vedea de unde ar veni rezolvarea problemei: intelectualii nu trebuie să renunțe la funcția lor critică, dar ei o pot exercita în numele modernității, în loc să se situeze în afara ei și s-o respingă în bloc. Proiectul democratic nu e pe deplin realizat și s-a compromis prea adeseori în niște alianțe îndoielnice; țările democratice pot fi deci criticate pornind chiar de la idealul lor.

S-ar putea adăuga la aceste două interpretări o a treia. De cînd au dispărut normele exterioare, modelul artei pare a fi dobîndit printre noi o importanță crescîndă, arta însăși fiind gîndită în termeni de autonomie (opera este frumoasă în sine, nu fiindcă ilustrează un adevăr sau o lecție morală). De aceea, intelectualii, scriitorii, artiștii au început să aplice în mod sistematic niște criterii estetice domeniului eticii și al politicii (este domnia imaginației, după părerea lui Lasch). Crezul romantic, îndelung analizat de Paul Bénichou, ar vrea ca modernitatea să asiste la „incoronarea scriitorului”. Se va spune deci că poeții vor fi „legiuitorii universului” (Shelley) sau că „frumusețea va salva lumea” (Dostoievski), ori că „estetica este mama eticii” (Joseph Brodski). Deja de foarte multă vreme, această pretenție nu mai este interpretată în litera ei; spiritul ei continuă să acționeze, totuși, asupra noastră și în noi. Nu e un lucru rar, în secolul douăzeci, cererea ca proiectele politice, ca și operele de

artă, să fie răscolitoare, radical înnoitoare, asigurînd intensitatea experienței.

Care frumusețe, care estetică - deoarece nu există numai una? Timp de trei mii de ani, poeții, de la Homer la Junger și dincolo de ei, au cîntat frumusețea războiului: trebuie să cred că și acesta e un lucru bun? De veacuri încoace, literatura occidentală se îmbată de frumusețea violenței: trebuie, oare, s-o accept pentru că dă naștere unor versuri ori filme minunate? Mai aproape de noi, niște scriitori europeni din anii douăzeci și treizeci, mai precis, au dorit fascismul și regenerarea unei culturi pe care o judecau ca fiind decadentă; la începutul secolului, poeții ruși au proslăvit viața revoluționară, au cîntat frumusețea distrugerii. Războiul e poate mai frumos decât pacea, vârtejul revoluției e poate mai frumos decât monotonia existenței pașnice, și mulți artiști au căzut pradă acestei seducții; cu toate acestea, chiar dacă apreciez și istorisirile frumoase, în politică prefer pacea - și nu sînt singurul. „Adevărul e urît”, zicea Nietzsche și, cu un secol mai tîrziu, nu putem decât să fim de acord cu el, cu amărăciune. Preferăm totuși să cunoaștem acest urît și amar adevăr, decât să ne lăsăm momii de frumoasa minciună. Îndrăzneala unei gîndiri care a rupt legăturile cu lumea reală nu e neapărat un avantaj în acest domeniu, și nu poate fi plăcut să trăiești în Republica lui Platon: în viața publică, numai cumpătarea e o virtute, nu extremismul.

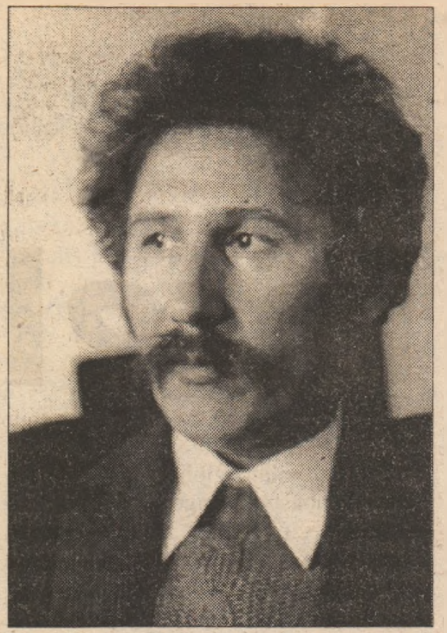
Înlocuirea moralei și a politicii cu estetica este inadmisibilă. „Nu li se poate, oare, reproșa nimic lagărelor morții decât urîtenia?”, se întreabă, pe drept cuvînt, André Comte-Sponville. Morala e legitimată de universalitate, politica țintește la binele comun al grupului, nu li se pot substitui referințele la frumos sau la pasiune. În locul rapoartelor adevăruri revelate trebuie să apară nu frumusețea, ci morală universală, consensul rezultat din dialog, dragostea pentru indivizi.

Seduși de frumusețea ideilor, intelectualii hotărîsc prea adesea că realitățile ce corespund acestor idei trebuie să fie frumoase și ele - pînă în ziua cînd se trezesc nas în nas cu fascismul, cu comunismul, reale. Cîte rătăcirii ar fi cruțate (și cîte tone de hîrtie!) dacă ei ar accepta să urmeze, din principiu, drumul invers și să adere la o convingere doar atunci cînd sînt gata să-și asume consecințele ei în propria lor viață! În anumite zile, toate visurile sînt îngăduite.

Prezentare și traducere de Ion Pop

Din volumul *Omul dezrădăcinat*, apărut acum două luni la Paris, cu un mare ecou

Un critic suedez despre MARIN SORESCU

CÎND un poet moare lumea devine mai săracă. Acest lucru l-am resimțit la vestea morții lui Marin Sorescu.

Eram încă elev la liceu când l-am întâlnit pentru prima oară pe Marin Sorescu care îmi publicase un grupaj de poezii cu o scurtă prezentare la proaspata revistă „Viața studentescă”, unde începuse să lucreze ca redactor. Apoi el a scris prima cronică la cartea mea de debut. Cam în același timp am cunoscut-o și pe Virgi, soția lui, tovarăsa lui de o viață care lucra ca inginer tipograf, deci tot în lumea cărților.

Marin mi-a apărut încă de la început de o mare vitalitate, generos, cu un umor subtil țărănesc, dar și timid, cu lungi tăceri din care revenea repede parcă și mai prietenos, plin de jocuri de cuvinte, altele decât cele cunoscute de poezii născuți în capitală. Hazardul făcuse să locuim mai târziu pe aceeași stradă: strada Grigore Alexandrescu. De câte ori n-am trecut cu Nichita prin dreptul casei cu numărul 43, mirându-ne că toate ferestrele erau puternic luminate. „Sorescu scrie”, gîndeam noi cu un fel de gelozie și un anume sentiment de vinovăție pentru veselie noastră nocturnă.

Mai târziu, când am început o viață nouă, ne-am întâlnit la Stockholm și am descoperit cu încântare că bunicii noștri se născuseră în două sate învecinate: Bulzești și Melinești. Mi-a scris despre asta în dedicația pe cartea apărută în suedeză, în 1975. După el devenisem „vecini de poezie în limba suedeză” după ce bunicii fuseseră vecini în două sate din Oltenia.

Marin l-a fermecat pe soțul meu cîntîndu-i un colind vechi de la el din sat, asta se petrecea pe data de 22 a acelui an, trei zile înainte de Crăciun...

Am tradus acest excepțional articol despre Marin Sorescu, scris de reputatul critic Tommy Olofsson și publicat pe data de 12 decembrie a acestui an în „Svenska Dagbladet”, în semn de pioasă aducere aminte a colegului și marelui poet care a fost Marin Sorescu. Pe cînd lucrăm am avut senzația că Marin era prezent și surîdea enigmatic nu numai mie ci tuturor celor care-l citesc, surîdea calm lumii, din eternitatea lui. (G.M.)

POETUL român Marin Sorescu a murit duminică în orașul său București. Ciroza a fost cea care i-a stins prematur viața.

S-a născut în anul bisect 1936, la 29 februarie, și obișnuia să glumească despre asta spunînd că este un om care îmbătrînește încet. Putea să-și sărbătorească ziua de naștere numai de 15 ori, dacă ar fi observat strict calendarul, dar asta n-a făcut-o el, dacă ar fi să judecăm după personalitatea lui binevoitoare și anarhistă care impregnează poezia sa făcînd-o să clocotească de jocuri ingenioase de toate felurile.

Dan Shafran, unul din traducătorii lui în suedeză, a fost cel care a telefonat la „Svenska Dagbladet” și a povestit că neobișnuitul român își dăduse ultima suflare. Numai cu cîteva zile mai înainte, Dan Shafran îl vizitase pe poet la patul lui de suferință arătîndu-i ultima dintre cărțile publicate în timpul vieții sale. Selecția lui Shafran cuprinde poeme scrise între anii 1965-1995. Sorescu a debutat în 1964 și prin acest nou volum apărut în suedeză degustăm o savoare din opera sa realizată de-a lungul anilor. Volumul a apărut în luna octombrie și poartă titlul *Inclinație pentru înălțimi*.

SORESCU s-a diferențiat încă de la început de tradiția lirică autohtonă care era sau patriotică și romantică sau influențată de salonul francez modernist din anii '20 și de mai târziu. El și-a pregătit drumul său propriu în poezia română, drum care, grație imitatorilor săi, nu s-a transformat într-o autostradă dar în orice caz într-o șosea națională în poezia contemporană, chiar dacă o personalitate supercreativă ca Sorescu s-a ținut bineînțeles la o bună distanță, înaintea epigonilor săi. El s-a schimbat, dar nu în aspectele de bază care în mod evident nu au nimic în comun cu programul și sfidătoarea ambiție estetică. El a făcut numai un salt din însăși ființa lui, ca un adevărat copil de țaran venind dintr-un sat mic, de unde și scepticismul lui pentru cuvintele umflate cu banderola ordinare de onoare.

El este un poet pe aceeași lungime de undă cu laureata premiului Nobel din acest an, Wislawa Szymborska, sau cu Werner Aspenström și Göran Palm, pentru a-l asocia măștrilor noștri autohtoni în acea „magică banalitate” pe care Sorescu a văzut-o ca țintă pentru

creația sa. El a fost antipoeticul pionier al României, „un poet în haine de lucru” după cum un alt traducător al său, Ion Milos, în mod adecvat a spus. Dintr-un orizont românesc el se prezintă ca un rebel dar dintr-o perspectivă internațională el nu a fost chiar atît de unic cînd a scris primele sale cărți, în anii '60. El a fost o parte dintr-o mișcare internațională îndreptată exact împotriva a ceea ce Göran Palm, la începutul anilor '60, numea „modernismul aristocrat”. În Suedia mișcarea a circulat cu numele „noua simplitate”.

Sorescu este un poet care culege motive poetice solemne de pe pămînt. Harry Martinson al nostru a slăvit rîma, Sorescu a slăvit melcul. Aspenström al nostru a scris despre „studentul țaran”, Sorescu tot așa. Göran Palm a considerat într-o poezie că marea este mai neobișnuită în realitate decît cea pictată în tablourile de la Luvru. Sorescu susține într-o poezie că viața e mai mare decît arta și că un om înțelept se abține de a iscăli ceea ce el a produs mai important. Memoria lui nu se va grava în piatră dură cu tăișul cuțitului, nu, ci mai degrabă în mod duios de cei pe care el i-a iubit. Aceasta e un fel de travesti, o schimonosire glumeață în stilul lui Gyllensten, un alt scriitor suedez care în mod curios își vine în minte cînd îl citești pe Sorescu. Asta nu pentru că Gyllensten ar fi fost vreodată simplu, dar pentru că Sorescu împărtășește cu el un fel de inteligență sarcastic ironică și un interes pentru mituri, și nu mai puțin, un fel de atracție don juanesca pentru femei și feminitate.

Sorescu e un scriitor ironic precum Aspenström, el e autentic, simplu și comunicativ în mod democratic precum Palm, dar el e de asemenea un poet erudit și îmbibat de plăcerile țării, precum Gyllensten. El îl adora pe Shakespeare și venerază femeia. Există o invincibilă acceptare a vieții în poezia sa, acceptare care este total opusă mizantropiei marelui său prieten și compatriot Cioran, exilat ca aproape toți românii de geniu, și care spre deosebire de Sorescu și încă vreo cîteva s-a stabilit și cultivat la Paris timp de decenii. Deja, după 10 ani de la debutul său, Sorescu a devenit un poet cunoscut pe plan internațional. Numai în Suedia, de exemplu, au apărut 4 volume de traduceri de-a lungul anilor, prima traducere în 1975. El s-a invirtit în jur, pe la toate serile de poezie, cam peste tot în lume, și a fost

în cercul din jurul lui Brodsky, Walcott și Heaney, acești matadori lirici care s-au ivit acolo unde mai ales era vorba de poezie.

Și Heaney însuși a fost cel care a scris prefața plină de iubire pentru marea selecție a poeziei lui Sorescu publicată în U.S.A. în 1991, cu formulări precum acestea: „Cititorii americani au acum un acces direct la unadintre cele mai stimulante și neobișnuite priveliști de reprezentare a lumii din poezia contemporană”.

Dacă n-ar fi fumat atît de multe țigări fără filtru și dacă ar fi suportat această obișnuință la fel de bine ca Wislawa Szymborska, poate că Marin Sorescu ar fi ajuns să primească un premiu Nobel, căci după moartea tovarășului de generație Nichita Stănescu, fără îndoială că el a fost scriitorul român care părea cel mai actual pentru o asemenea distincție.

Stănescu a fost într-adevăr un poet mult mai bogat, după cum poetul mort prematur, singuraticul Vladimir Holan a fost mai mare poet decît tovarășul lui de generație Jaroslav Seifert care i-a supraviețuit și a luat premiul Nobel, dar este simplu de a explica de asemenea de ce poeți ca Seifert și Sorescu au însemnat și contribuit colosal de mult la răspîndirea poeziei și chiar ca ambasadori ai culturii pentru țările lor respective.

Sorescu a fost în toate părțile lumii și și-a citit poeziile și ținut conferințele și el a prezis chiar că și după moartea sa s-ar putea întimpla să continue cu asemenea lucruri:

*Ce-ai lua cu tine,
Dacă s-ar pune problema
Să faci zilnic naveta
între rai și iad,
Ca să îți niște cursuri?
- O carte, o sticlă de vin și o
femeie, Doamne,
Dacă nu-ți cer prea mult.*

Este interesant de văzut cum susținătorii lui suedezi au încercat să-l planteze pe Sorescu în Suedia. Pierre Zekeli și Marianne Sandels au fost primii lui traducători și au pus accentul în 1975 pe atracția lui Sorescu pentru absurd, pe înrudirea lui cu un alt român, dramaturgul Ionesco.

Următorul traducător, Ion Milos, el însuși de origine română, remarcă prezența elementelor apă și pămînt, precum și antipoeticul, descoperind în poet un critic satiric al societății, care a luat mereu apărarea omului mic, neînsemnat. În volumul de traduceri, cel mai amplu realizat pînă acum, *Am văzut lumină pe pămînt*, Marianne Sandels și Dan Shafran își fixează atenția în prezentarea lor asupra hedonismului; Sorescu poet al iubirii dînd prioritate inimii și sexului înaintea creierului și sufletului. În prefața noului său volum de traduceri Dan Shafran încearcă să rezume pluralitate de teme în poezia lui Marin Sorescu, fără să poată bineînțeles s-o pună într-o formulă. El constată numai că de-a lungul anilor s-au petrecut multe în creația poetului, dar către sfîrșit începuse să cadă noaptea pe drumul lui, că Sorescu începuse să mediteze din ce în ce mai mult asupra morții, uneori cu grimase ironice:

*„O gură de hrănit mai puțin.
O pensie mai puțin.
Mai mult timp pe cap de locuitor.
Se ridică steagul în bernă!”*

Uneori cu o spaimă îngrozită în fața morții care încet îi pătrunde în corp:

*„Începe să fie târziu
În mine.
Uite, s-a făcut intuneric
În mina dreaptă
Și-n salcîmul din fața casei.”*

DAR în exercițiile sale de moarte, ești tentat să le numești așa, Sorescu este chiar și în ultimele poeme, un poet care răspindește eul său în vînt și refuză să scrie lirică plină de jale în spiritul tradiției. El caută ceea ce este comun tuturor oamenilor și se apropie de moarte pe calea originală a gîndirii stoicilor:

*„Într-un fel numai moartea
Te face om
Te scapă de alții.
Trăiești în lume,
Dar mori în tine,
În eu!
E o victorie aceasta, imensă:
a cuceririi tale*

*De către tine,
Distrugînd, ca la orice învingere,
Ce-ai cucerit.”*

Tema morții, pregătirea pentru neomenescă probă a măiestriei, variază mereu în ultimele poeme ale lui Sorescu, și aceasta se face de la un șir de diferite puncte de plecare. Se face cu o cutremurătoare seriozitate, dar totodată cu un fel de umor simplu, de reconciliere, care în acești ani au caracterizat poezia lui Marin Sorescu. Aici avem un adio care nu seamănă cu nimic altceva, un adio unic:

*„Uite că plec
cu pălăria în mină
pe un drum arătat de furnici
care merg și ele
cu pălăria în mină
pe un drum arătat de ciuperci
care stau cu pălăria pe cap
și fac otravă...”*

Așadar adio lui Marin Sorescu căruia nu i s-a dat să trăiască pînă la următorul an bisect. Dar poeziile lui există încă, și în ele există, după cum Thomas Kjellgren scrie într-o excepțională introducere la literatura română, „A da naștere umanului”, „un sentiment acut de imediat și prezența simțurilor care caracterizează tot ce el scrie.”

Literatura română este sfidător de bogată, cu toate deceniile de cadere morală și dictatură patologică. Ionesco, Paul Celan, Stănescu și propria noastră imigrantă Melinescu - pe aceștia toți îi descrie Kjellgren în mod atrăgător și serios, și nu mai puțin pe însuși Marin Sorescu: „El observă și captează mișcările zilei obișnuite. El vede puterea iubirii, descoperă umorul cotidian. Dar simplitatea este departe de a nu avea complicații. Aici merg împreună diferite mituri ale antichității și persoane ale zilei, aici există paralele istorice pentru idiota timpului prezent. Chiar dacă nu s-a pronunțat politic există totuși mereu o dimensiune a criticii societății. Dar cel mai fervent îl preocupă pe poet eterna întrebare: Cine sînt eu?”

Acestea seamănă cu o motivare pentru premiul Nobel - și ar fi putut să fie asta. Nichita Stănescu și Marin Sorescu au murit amîndoi prematur, astfel încît probabil că o să mai așteptăm un timp pînă cînd bogata literatură română va fi răsplătită cu un premiu Nobel.

Tommy Olofsson
Prezentare și traducere de
Gabriela Melinescu

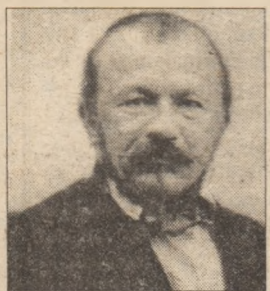
Cioran în spaniolă

◆ La un an de la publicarea *Amurgului gândurilor - El ocaso del pensamiento* în editura barceloneză Tusquets, talentatul traducător Joaquin Garrigós continuă seria de tălmăciri în spaniolă ale operei lui Emil Cioran; recent, în aceeași prestigioasă editură a văzut lumina tiparului *Cartea amăgirilor - El libro de las quimeras*. Și de astă dată, Joaquin Garrigós, înzestrat din plin cu harul traducerii, se dezvăluie un subtil cunoscător al limbii române și un pasionat al operei lui Cioran, depășind dificultățile de ordin lingvistic și filozofic ale textului original. Calitatea traducerii precum și excelențele condiții grafice în care apare fac din noua carte o adevărată bucurie a spiritului pentru cititorii din ampla arie a hispanității. Amintim că Joaquin Garrigós este și traducătorul avizat al unor opere de Mircea Eliade și Liviu Rebreanu, contribuind astfel la o mai bună cunoaștere a literaturii și spiritualității românești în reprezentativitatea sa.

Nerval

◆ La 19 ani, Gérard Labrunie traducea *Faust*. La 23 de ani își semna scrisorile G. La Brunie de Nerval, după numele

lui, care l-a respins, s-a retras într-o lume fictivă în care căuta „litera pierdută sau semnul șters” și, atins de crize de nebunie, s-a spânzurat în 1855, la 47 de ani. Francezii îl prețuiesc mult pe acest precursor al suprarealismului, poemele și povestirile sale fiind mereu reeditate. Memoria autorului *Himerelor* este omagiată acum (fără nici o ocazie specială) prin două expoziții deschise la Paris pînă în martie și prin două biografii, una de Eric Bouffetaud și alta, intitulată *Gérard de Nerval, Paris, viața răcătoare* de Claude Pechois și Jean-Paul Avice, apărută la Ed. Agence culturelles.

unei mici moșii a bunicii. A fost prieten și colaborator al lui Alexandre Dumas și al lui Théophile Gautier (cu care fusese coleg la Liceul Charlemagne), s-a îndrăgostit nebuneste de Jenny Col-

Creștinismul occidental

◆ Peter Brown, autor, printre altele, al unor volume precum *Societatea și Sacral în Antichitatea târzie și Viața Sfintului Augustin*, a publicat în aceeași sferă de preocupări eseu *Dezvoltarea creștinismului occidental*, în care urmărește, mai mult evocator decît demonstrativ, emergența unei creștinătăți occidentale specifice, de la sfîrșitul Imperiului Roman pînă la adoptarea creștinismului în Islanda, în anul 1000. Folosind exemple și citate alese cu artă, Peter Brown prezintă divergențele, convergențele și emergențele noilor practici religioase și ale noului limbaj punînd astfel în perspectivă mișcarea generală a Bisericii Occidentului și diferențele ei față de Biserica din Orient.

Viața lui Picasso

◆ Random House a oferit cititorilor cel de al doilea volum al „magistrului - și măiestrei - biografii a minotaurului modernismului” - *O viață a lui Picasso* de John Richardson, scrie „The New York Times”. Făcînd parte dintr-un ciclu de patru volume, acest al doilea îl continuă pe primul, publicat în 1991, și cuprinde perioada de la crearea în 1907 a revoluționarei picturi *Domnișoarele din Avignon* pînă la capodopera *Barbat șezînd*, din 1917. Principalul subiect al

cărții este, desigur, cubismul, mișcare pe care Picasso a întemeiat-o împreună cu Georges Braque, și care, în viziunea lui John Richardson, a dat naștere curentelor moderniste ale secolului. În imagine: Picasso în 1917.

Dante și Botticelli

◆ Lorenzo Magnificul i-a comandat lui Botticelli să ilustreze un manuscris al *Divinei Comedii* caligrafiat de Nicolaus Mangona. Gravurile și enluminurile trebuiau să figureze pe dosul paginilor manuscrise. Peripețiile acestor ilustrații ar putea face subiectul unei cărți. 92 dintre ele, păstrate în stare excepțională, apar pentru prima oară împreună cu textul capodoperei pentru care au fost concepute, într-un volum monumental, de o excepțională frumusețe, apărut la Ed. Diane de Selliers. Deși costă aproape 1000 FF, de sărbători această bijuterie bibliofilă s-a vîndut foarte bine, dovadă că mai sînt încă destui oameni de gust.

Franta

Premii pentru romane scrise de femei

Premiul Goncourt 1996

... a revenit unei autoare necunoscute, Pas-

cale Roze, pentru primul ei roman, *Le Chasseur Zéro (Pilotul de vîntătoare Zero)* apărut toamna trecută la Ed. Albin Michel. Pascale Roze este fiica unui ofițer de marină și și-a petrecut copilăria urmîndu-și tatăl din port în port. Și-a abandonat studiile universitare de literatură pentru a se dedica altei profesii răcătoare - teatrul. Împreună cu cîțiva prieteni, a înființat la Paris „La Compagnie de l'Élan” cu care a dat spectacole timp de 5 ani. Devenită actriță, a fost solicitată și de alte teatre, cu contracte temporare. Primul ei text, *Tolstoi noaptea*, e o piesă scrisă anume pentru colegii actori. În 1994 debutează editorial cu un volum de proze scurte, *Povestiri dezordonate* (Ed. Julliard) și se decide să renunțe la teatru în favoarea literaturii, profesate atît la masa de scris cît și prin organi-

zarea unor cenacluri și „atelier literare” în școli, închisori, aziluri.

Romanul distins acum cu cel mai reputat premiu literar francez este povestea Laurei Carlson, născută la New York în 1944 și al cărei tată e dat dispărut la 7 aprilie 1945, la Okinawa. Mama ei, franțuzoaică, se întoarce cu fetița în patrie, dar șocul morții soțului o face depresivă și alcoolică. În urma unei oțite, Laura rămîne cu vîjiieli continue în urechi, un zgomot asurzitor care o izolează de lumea exterioară. Preocupată de circumstanțele morții tatălui, ea începe să citească tot ce găsește despre războiul din Pacific și în cele din urmă îi cad în mină memoriile unui pilot japonez kamikaze. Laura e convinsă că acesta este pilotul avionului de vîntătoare ce i-a omorît tatăl și că zgomotul asurzitor din avionul de zbor japonez venind în picaj spre port-avionul pe care se afla Carlson. Pilotul kamikaze, îmbrăcat în salopeta neagră, cu încărcătura explozivă legată de trup, devine o obsesie. Se pare că nu atît subiectul cît modul cum e scris romanul a convins juriul: ritmul lui, precizia vocabularului, forța stilului, de o violență reținută, corespunzînd „liniștii asurzitoare” a morții.

Goncourt-ul liceenilor

... căruia, în mod curios, sau poate ostentativ, revistele literare i-au acordat mai multă atenție decît „bătrînuțului” premiu, a revenit unui roman intrat și în selecția finală a primului: *Uneltele tenebrelor* de Nancy Huston (Ed. Actes Sud). Autoarea s-a născut în 1953 în Canada, a locuit în SUA, apoi a venit la Paris și și-a dat doctoratul în semiologie cu Roland Barthes, optînd definitiv pentru Franța, unde în 1982 își începe cariera de scriitor, pînă acum bibliografia ei nu-

mărind 15 volume (eseuri, nuvele, romane) dintre care au fost apreciate în mod special *Cantata cîmpiilor* și *Învîrtirea*. Despre *Uneltele tenebrelor*, directorul de la Actes Sud, Hubert Nyssen, spunea că „este evenimentul vieții sale de editor”.

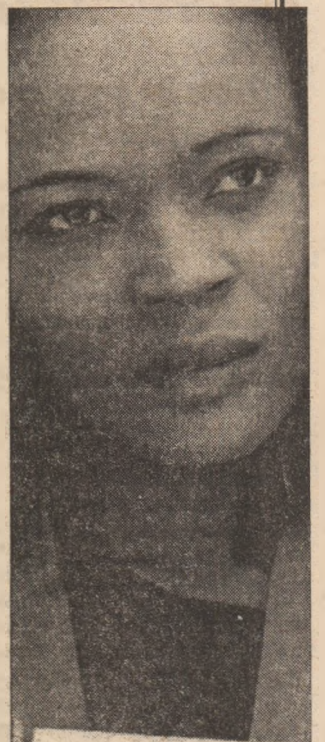
Eroina cărții, Nadia - care pretinde să i se spună Nada (în spaniolă - *nimic*) - vrea să scrie povestea unei servitoare, Barbe Durand, condamnată la moarte în 1712 pentru pruncucidere (își sufocase copilul născut din relația forțată cu stăpînul ei). Această istorie se întretese cu amintirile din copilărie ale Nadei, crescută într-o familie catolică, între o mamă ce-și ratase prin căsătorie o strălucită carieră de violonistă și un tată alcoolic. Cartea, sumbră și tandră în același timp, e construită după modelul muzical al unei fugi, cu teme care se amestecă, se reiau, se despart și capătă pe parcurs amploarea unei simfonii. Nancy Huston mărturisește: „Prin intermediul personajului Nada, am vrut să vorbesc despre inspirație și concepție, să pun în evidență nevoia noastră de a trăi și prin ființe imaginare. Sîntem aici și în același timp într-un dincolo populat cu creaturi inventate de noi sau de alții. [...] Pentru mine, literatura e o vrăjitorie”.

Gurile rele spun că opțiunea liceenilor ar fi mai bună decît aceea a reputaților academicieni Goncourt.

Marele premiu pentru roman al Academiei Franceze

... pare a fi fost decis mai curînd de criteriile „corectitudinii politice”, recompensînd o feminista de origine cameruneză, Calixthe Beyala care de un deceniu militează prin intermediul romanelor sale franțuzești pentru emanciparea femeilor africane, denunțînd cu vigoare mentalitatea patriarhală opresivă.

Romanul premiat, *Les honneurs perdus*, apărut tot la Albin Michel (cum nu e un secret că aceste premii importante sînt manipulate de edituri, se vede că Albin Michel are o abilitate

deosebită în tragerea sforilor), se războiește și el cu tradiția africană care reduce femeia la identitatea ei biologică. Eroina, Saïda, face parte dintr-o familie fundamentalistă sarakă din Couscouville. Se pare că ar fi trebuit să fie băiat, dar un farmacist i-a extras mamei, prin puncții, forțele masculine ale fătului, pentru a i le injecta soției sale. Din pricina aceasta, Saïda nu-și poate găsi un soț și rămîne virgină pînă la 35 de ani. Deoarece comunitatea o batjocorea, părăsește orașul, vine în Franța și după ani de muncă grea și nefericire își găsește un partener de viață în persoana unui vagabond. Alte femei africane întîlnite în Franța, și a căror poveste se intersectează cu aceea a Saïdei, sînt la fel de nefericite. Creînd o lume în care realul e colorat de fantastic, o lume populată mai ales de personaje feminine cu destine neobișnuite, romanul Calixthei Beyala e un fel de litanie, nu lipsită de vervă. (A.B.)

Revista revistelor

Ziua în care a chelit Karl Marx

Se crede că proza din reviste nu se citește. Depinde de proză... Ultimul număr din 1996 al revistei *CONVORBIRI LITERARE* cuprinde o povestire stranie și captivantă, *Ziua în care a chelit Marx*, scrisă de o autoare engleză de origine indiană, Rani Drew, și tradusă, într-o română impecabilă, de Irina Adăscăliței Chirica. În povestire este vorba de un gulag chinez, din timpul lui Mao Te Dun, printre ai cărui deținuți politici, supuși „reeducării”, se află și un intelectual cu aptitudini de desenator. Lui îi revine sarcina să deseneze portretele marilor dascăli ai omenirii, Marx, Lenin și Mao Te Dun, pentru pavoazarea unei săli de festivități. Ceea ce gândește „creatorul” în timpul executării portretelor, în ce fel complicat și denaturat trăiește el bucuria creației, cum reacționează gardienii la vederea desenelor - iată subiectul originalei povestiri, subiect dezvoltat în fraze scurte și energice, cu mare putere evocatoare. ● În același număr remarcăm un comentariu critic amplu și inspirat asupra volumului de *Poezii* publicat de Mihai Ursachi. Comentariul aparține criticului Ioan Holban, fost director de campanie electorală a PDSR în județul Iași, care, după eșecul partidului favorit, s-a întors, iată, la uneltele sale (sperăm să nu se culeagă, din greșeală, „uneltilor”) ● La rândul său, Cristian Livescu semnează în prestigioasa revistă ieșeană condusă de Cassian Maria Spiridon un studiu dens și edificator consacrat lui Ioan Petru Culianu. ● O figură mai puțin onorabilă face, în schimb, Liviu Ioan Stoiciu, autorul serialului *Contra-jurnal bucureștean*. După ce în numărul trecut a povestit pe larg cum a fost lovit pe stradă, din greșeală, de o trecătoare neatență, în testicule, cunoscutul poet istorisește în acest număr cum a luptat el însuși, într-o noapte, cu un gândac. Ideea (poetică...) ar fi că gândacul era de fapt un greier: „Îngrețosat, ridic rămășițele gândacului, cu hârtie igienică, și-l arunc în WC și... iau seama, în sfârșit, uluit, că am omorât un greier.” Bietul Liviu Ioan Stoiciu este în lipsă de subiecte, din moment ce-a ajuns să scrie despre asemenea in-

tâmplări diurne și nocturne. Dacă toate femeile care vor mai trece de acum înainte pe stradă pe lângă el vor fi mai atente și dacă nici un gândac-greier nu se va mai lăsa prins, ce anume va mai istorisi poetul, lunar, în *Convorbiri literare*? ● La revista *LITERATORUL* spiritul critic este (temporar?) în derivă. Iar alibiul folosit este unul... religios. La *Cronica literară*, Eugen Simion tipărește un discurs comemorativ - conceput, probabil, pentru o ședință solemnă de la Academie - despre teologul Petru Movilă: „Academia Română sărbătorește azi (cum azi?! nimeni n-a văzut textul înainte de a-l reproduce în *Literatorul*?) 400 de ani de la nașterea teologului răsăritean și a omului de cultură Petru Movilă.” În același stil evlavios, dar și cu o picătură de venin destinată celor cu opțiuni prooccidentale, Valeriu Cristea scrie despre Sfântul Serafim de Sarov: „...lumina vine și de la Răsărit. Dovadă, printre altele, această frumoasă tipăritură ce ne-a fost dăruită, în 1995, de Mănăstirea Slatioara, intitulată *Viața și învățămintele sfântului Serafim de Sarov*.” În sfârșit, Emil Mladin, pronunțându-se asupra unei cărți submediocre publicate recent de Radu George Serafim (!), șeful emisiunilor religioase de la TVR!, se lansează în elogiul fără acoperire. Dumnezeu - sau măcar reprezentantul lui de la TVR - să-l răsplătească! ● *DACIA LITERARĂ* tinde să se transforme într-o publicație academizantă, tot mai greu lizibilă. Un extras din esul lui Constantin Ciopraga despre *Miorița*, publicat în ultimul număr al revistei, ne poate edifica asupra evoluției (involuției) acestui periodic: „Potrivit

tendințelor bipolare, una legată de timpul individual curent, alta orientând spre un anumit eternism, scenografia *Mioriței* se organizează pe alternanțe, balansând lin între faptul brut, întristător, și progresiva spiritualizare a tragicului.” ● Curios este faptul că și discursul critic consacrat lui Nichita Stănescu - de către Simion Bogdanescu - se caracterizează prin același rebarbativ stil pseudosavant, incompatibil cu jubilația pe care o presupune lectura poeziei: „Disociind precum Blaga între «cunoașterea luciferică» și «cunoașterea paradisiacă», poetul admite dihotomia «idei coerente» - «idei vagi». Contradicția dintre ele având un caracter mobil, acestea tind să închipuie Sfera. E, cu siguranță, o sferă gnoseologică, urmărind rezolvarea problemei ultime a existentului.” Suntem de acord. Sfera e, cu siguranță, gnoseologică. Dar nu știm dacă ea urmărește, intr-adevăr, rezolvarea problemei ultime a existentului. Ca să aflăm cum stau lucrurile, vom citi în continuare, cu interes, *Dacia literară*. Noi, care suntem maniaci. Dar nu garantăm pentru ceilalți cititori...

Armistițiul

Două au fost știrile sfârșitului de an care au făcut inconjurul presei scrise. Cea dintâi, privitoare la scumpirea benzinei, a fost primită de reprezentanții presei cu reacții amestecate. În *ROMÂNIA LIBERĂ*, dl Anton Uncu i-a reproșat premierului că se ascunde după vorbe. Că numește scumpirea *alinieri de prețuri*. După care, dl Uncu îl conjură pe noul premier să-l

LA MICROSCOP

La o numire

DUPĂ împărțirea prefecturilor între partide, presa le numără și consemnează nemulțumirile locale, ca pe literă de evanghelie. Cu patru ani în urmă nu prea avea ce număra, din pricină că reprezentanții locali ai anumitelor partide din arcu guvernamental se numărau pe degete. Noile rapoarte dintre filialele locale ale partidelor și centru sînt o dovadă în plus că în România s-a achimbat ceva după alegeri. De la o existență ca și fantomatică, aceste filiale s-au transformat în centre politice de care politica de la centru trebuie să țină seamă. În ceea ce privește disputele locale pe care le dezvăluie nemulțumirile adresate cu sau fără fereală centrului, ele arată că politica locală nu mai e ca în urmă cu patru ani, cînd nu conta cine vine la putere. Radicalismul politic al filialelor din țară reprezentînd partidele care au cîștigat alegerile semnifică, printre altele, că în țară, voturile s-au cîștigat cu o greutate mult mai mare ca în urmă cu patru ani. Imediat ce s-a văzut în funcție, ministrul culturii a scos sabia, cerînd de la buget o scutire de taxe pentru oamenii de cultură. Pentru cei care au impresia că această scutire reprezintă o favoare făcută oamenilor de cultură și de artă e de ținut minte că o muncă de luni și uneori de ani întregi era taxată de guvern ca orice afacere pe picior scutit de anumite impozite dar supusă acelorași biruri. Îndelungata experiență a dlui Ion Caramitru în calitate de președinte al UNITER îl va ajuta, fără îndoială, să explice colegilor săi din guvern în ce constă diferența dintre impozitul obișnuit și impozitul aplicat oamenilor de cultură și artiștilor. În treacăt fie spus, schimbînd inteligent acest tip de impozitare, guvernul nu va pierde mare lucru, în schimb va izbucni, dintr-o trăsătură de condei, să-i facă pe oamenii de cultură să nu mai creadă că sînt tolerați, ci să le reamintească faptul că sînt personalități. Iar asta nu prin discriminare. Doar prin recalcularea tipului de muncă necesar omului de cultură pentru a-și duce proiectele la bun sfîrșit. Am accentuat asupra schimbării inteligente a im-

pozității, deoarece, măcar în ceasul al 12-lea ar trebui făcută distincția între cultură și diversele afaceri făcute la adăpostul culturii, în ultimii ani. O chestiune care de asemenea ar trebui lămurită de dl Caramitru e aceea a publicațiilor Ministerului Culturii, și asta tot la capitolul bugetului. E greu de conceput ca publicații care apar din banii publici să iasă la iveală cu intermitențe. (Asta în timp ce s-au găsit din belșug bani de la buget pentru *VOCEA ROMÂNIEI*.) În afară de asta, în mod normal dl Caramitru ar trebui să știe în ce constau inițiativele culturale ale Ministerului de Externe pentru a vedea în ce măsură traducerele de autori obscuri pe banii publici nu încarcă de prisos transporturile diplomatice dinspre România spre țări străine. Nu în ultimul rînd, s-ar conveni ca actualul ministru al culturii să aibă un cuvînt de spus în ceea ce privește atît de generoasele și de multe ori straniile numiri de atașați culturali ai României în străinătate. Ar fi momentul ca acești reprezentanți să știe și ce reprezintă în străinătate și să înceteze cu prostiile naționaliste care le-au ținut loc de activitate propriu-zisă pentru impunerea sau măcar afirmarea culturii române în țările în care au fost trimiși. (Cu excepțiile care au avut loc, puține de altfel.) Ar fi de asemenea momentul ca în Casele României dintr-o țară sau din alta, să fie trimiși în calitate de amfitrioni personalități deopotrivă credibile și generoase, nu persoane care au căzut dintr-o funcție și care au fost răsplătite cu alta. Asta pentru a nu mai citi în presă că reprezentanții noștri oficiali în străinătate nu vor să aibă de-a face cu reprezentanții noștri, mult mai importanți, pe care îi împinge acolo talentul, nu desemnarea. E de sperat și că dl Caramitru va lua în seamă revistele de cultură din țară care aparțin de ministerul pe care îl conduce. Și asta nu pentru a-i transforma din oameni care muncesc pe bani neverosimil de puțini în baroni culturali, ci pentru a-i aduce la condiția de oameni de cultură.

Cristian Teodorescu

Pentru cititorii din străinătate

Puteti face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 \$ S.U.A. pe an pentru țările europene și 130 \$ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziția Fundației "România literară" pe adresa Fundația "România literară", București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod poștal 71341, România sau prin dispoziția de plată a sumei în contul 1520.796.1000.89 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, București, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresa redacției, în plic, o copie după dispoziția de plată și adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporțională.

România
literară

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42.
(foto). Fax: 650.33.69. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9,30-13.
Abonamente: 3 luni - 13.000 lei; 6 luni - 26.000 lei; 1 an - 52.000 lei; ISSN 1220-6318

Tipar: grupul drago print
TIPOGRAFIA FED, Calea Rahovei 147,
sector 5 - București; tel: 335.93.18; fax: 311.33.75

24 pag - 1.000 lei
La redacție: 800 lei

Cronicar